

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA**

JUSTINA VALUKONYTĖ
Administracinė teisė

**AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ AUTONOMIJOS TEISINIS
PAGRINDIMAS IR ĮGYVENDINIMO AKTUALIJOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Algimantas Urmonas

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ AUTONOMIJOS TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE.....	7
1.1. Aukštosios mokyklos sąvoka Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Aukštųjų mokyklų tipai.....	7
1.2. Aukštųjų mokyklų autonomijos teorinė samprata.....	15
1.3. Aukštųjų mokyklų autonomijos sampratos turinys Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje.....	20
1.3.1. Aukštųjų mokyklų autonomija studentų skaičiaus ir studijų kainos nustatymo, studijų programų rengimo bei tvirtinimo srityje.....	22
1.3.2. Aukštųjų mokyklų organizacinė autonomija.....	30
1.3.3. Aukštųjų mokyklų finansinė autonomija.....	35
2. AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ AUTONOMIJOS ĮGYVENDINIMO PRAKTIŠKOS PROBLEMOS.....	42
IŠVADOS.....	56
PASIŪLYMAI.....	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
SANTRAUKA (lietuvių ir anglų kalbomis).....	68
PRIEDAI.....	71

IVADAS

Temos aktualumas ir mokslinis naujumas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ 40 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas aukštųjų mokyklų autonomijos principas, suteikiantis teisę aukštosioms mokykloms akademinę, administracinę, ūkio ir finansų tvarkymo veiklą vykdyti savivaldos pagrindais, naudojantis akademinė laisve, yra vienas svarbiausių aukštojo mokslo organizavimo bei veikimo principų. Vis dėlto, nepaisant to, jog tokio principo įtvirtinimo reikalingumu dažniausiai neabejojama, visuomenėje neretai kyla ginčų dėl to, kokia apimtimi minėtas principas turėtų būti įgyvendinamas praktikoje, koks jo turinys, kokios yra aukštųjų mokyklų autonomijos ribos.

Pernelyg stipri, plati aukštųjų mokyklų autonomija neretai įvardijama kaip viena iš pagrindinių kliūčių reformuojant, modernizuojant aukštąjį mokslą Lietuvoje, siekiant aiškaus aukštųjų mokyklų atskaitomybės visuomenei modelio įtvirtinimo, skatinant universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų atvirumą visuomenei, skleidžiant demokratijos aukštosiose mokyklose principus, formuojantis tvirtoms aukštųjų mokyklų bendruomenėms bei realiai akademinėi savivaldai.

Vis dėlto esama ir kardinaliai priešingų nuomonių², kad valstybė (jos institucijos) pernelyg kišasi į aukštųjų mokyklų valdymą ir jų veiklos priežiūrą, kad per daug universitetų vidaus klausimų stengiamasi reglamentuoti įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais ir ministrų įsakymais. Pabrėžiama, kad nesuformuota autonomijai įgyvendinti ir jai veikti tinkama teisinė, finansinė bei vadybinė aplinka lemia, jog universitetų autonomija yra deklaratyvi ir neveiksminga. Reikalaujama steigėjo teisių pačioms aukštosioms mokykloms; taip pat reikalaujama, kad visas aukštųjų mokyklų patikėjimo teise valdomas turtas būtų joms perduotas nuosavybės teise (esą, tik tokiu būdu galima užtikrinti realų aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimą) ir kad aukštosios mokyklos nebūtų įpareigojamos prieš perleidžiant tokį turtą gauti išankstinį Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos leidimą; reikalaujama, kad aukštųjų mokyklų valdymo organus galėtų sudaryti tik pačios mokyklos, taip mažinant prielaidas valstybės institucijoms imtis tiesioginio universiteto vidaus gyvenimo tvarkymo; siekiama, kad valstybė kiek galima mažiau įtakotų studijų programų turinio formavimą.

Aukštųjų mokyklų autonomijai įgyvendinti būtinų teisinių, finansinių priemonių reglamentavimo, tokios autonomijos įgyvendinimo ribų nustatymo problemos Lietuvoje yra itin aktualios. Tai patvirtina ir Lietuvos Respublikos Seimo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės

¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² Sakalas A. Nusikaltimas valstybės vardu [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-03-03-aloyzas-sakalas-nusikaltimas-valstybes-vardu/3295>>; Suprun O. Aukštojo mokslo reformai reikalinga reforma [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.technologijos.lt/p/spausdinti?name=straipsnis-7067>>

(Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos) skiriamas nemažas dėmesys aukštųjų mokyklų autonomijos teisiniam reguliavimui (šio reguliavimo tikslinimas buvo vienas pagrindinių galiojančio Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų 2009 m. balandžio 30 d. įstatymo³ bei jo pataisų⁴ priėmimo (parengimo) tikslų; aukštųjų mokyklų vidinio valdymo optimizavimui skirtas Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006–2010 metų plano⁵ atskiras skyrius), nuolat kylantys konstituciniai ginčai bei būtinybė aiškinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas, susijusias su aukštųjų mokyklų autonomijos pagrindų įtvirtinimu (šiuo klausimu yra priimti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d., 1996 m. liepos 10 d., 2002 m. sausio 14 d., 2002 m. vasario 5 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2008 m. vasario 20 d., 2008 m. kovo 20 d., 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimai, 2009 m. spalio 28 d., 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimai).

Aukštųjų mokyklų autonomijos teisiniai pagrindai lietuvių mokslininkų darbuose ligi šiol analizuoti gana nedaug. Šiuo požiūriu aktualesniais moksliniais darbais laikytini A. Pūraitės daktaro disertacija „Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas“ (joje atskiras skyrius skiriamas aukštojo mokslo institucinės autonomijos dimensijai), T. Bulajevos ir L. Duoblienės monografija „Lietuvos švietimo politikos transformacijos“ (tiesa, šioje monografijoje Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo analizei skiriamas dėmesys yra gana epizodiškas), „Jurisprudencijos“ žurnale publikuotas I. Bartkutės mokslinis straipsnis „Naujosios viešosios vadybos paradigmos paveikti aukštojo mokslo institucijų valdymo reformų požymiai“, Mykolo Romerio universiteto absolvento T. Šedbaro magistro baigiamasis darbas „Lietuvos aukštojo mokslo autonomijos administracinio teisinio statuso įgyvendinimo problemos“. Visi kiti baigiamojo darbo autorės aptikti su nagrinėjama tema susiję moksliniai darbai dažniausiai yra arba parengti užsienio šalių autorių (todėl natūralu, jog juose Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos teisiniai pagrindai nėra analizuojami), arba, jei aukštųjų mokyklų veiklos (tame tarpe ir autonomijos įgyvendinimo) problematikai skirtų mokslinių darbų autoriai yra lietuviai mokslininkai, tuomet paprastai tokių mokyklų autonomijos įgyvendinimo aktualijos analizuojamos ne teisiniu, o edukologiniu, vadybiniu, mokyklų valdymo požiūriais.

Baigiamojo darbo *tyrimo objektas* – Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo teorija ir praktika.

Darbo tikslas – atskleisti Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos reguliavimo teisinį veiksmingumą.

³ Valstybės žinios, 2009-05-12, Nr. 54-2140.

⁴ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 7, 11, 21, 22, 69 ir 70 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios: 2012-01-28 Nr. 13-554.

⁵ Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1394.

Siekiant šio tikslo, iškelti *uždaviniai*:

1. Atskleisti aukštųjų mokyklų autonomijos sampratą, formas ir turinį.
2. Įvertinti galiojančią Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos teisinį reguliavimą.
3. Atskleisti Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo praktines problemas.

Rašant darbą naudoti teoriniai loginis, lingvistinis, analizės, abstrakcijos, istorinis lyginamasis, lyginamasis, metaanalizės, sisteminis metodai bei empiriniai dokumentų analizės, ekspertų vertinimo, anketinis *metodai*.

Loginis metodas naudotas atskleidžiant mokslinio tiriamojo darbo tikslus, aiškinantis teisės normų turinį, pateikiant išvadas bei apibendrinimus.

Lingvistinis metodas naudotas aiškinantis pagrindinių darbe naudojamų sąvokų (pavyzdžiui, „aukštoji mokykla“, „aukštųjų mokyklų autonomija“), jų sudėtinių elementų turinį.

Analizės ir abstrakcijos metodai naudoti tiriant, analizuojant aukštųjų mokyklų autonomijos teisinį reguliavimą, išskiriant esminius tokio reguliavimo požymius, autonomijos įgyvendinimo teorines bei praktines problemas.

Istorinis lyginamasis metodas naudingas tiriant aukštojo mokslo teisinio reguliavimo raidą, lyginant įvairiais laikotarpiais galiojusį aukštųjų mokyklų veiklos, jų autonomijos reglamentavimą.

Lyginamasis metodas naudotas lyginant įvairiose valstybėse, įvairių šalių autorių moksliniuose darbuose pateikiamus aukštųjų mokyklų autonomijos sąvokos požymius, tokios autonomijos įgyvendinimo praktikas.

Metaanalizės metodas naudingas lyginant ir kritiškai vertinant darbe atliekamo dokumentų (teisės aktų, institucijų ir įstaigų veiklos ataskaitų, planavimo dokumentų) turinio tyrimo, ekspertų (už aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimą, jos įgyvendinimo priežiūrą atsakingų asmenų) ir aukštųjų mokyklų studentų nuomonių dėl aukštųjų mokyklų autonomijos reguliavimo teisinio veiksmingumo tyrimų duomenis.

Sisteminis metodas naudingas darant išvadas dėl aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo trūkumų įtakos efektyviam tokios autonomijos įgyvendinimui, dėl numatomų reguliavimo pakeitimų reikšmės reformuojant autonomijos realizavimo praktiką.

Dokumentų analizės metodas baigiamajame darbe naudotas renkant ir analizuojant pirminius tyrimo šaltinius – aukštųjų mokyklų autonomiją reglamentuojančius teisės aktus, jų projektus, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus, susijusius su aukštųjų mokyklų autonomijos principo turinio tam tikrų aspektų aiškinimu, taip pat nagrinėjamam klausimui skirtą doktriną, mokslinius analitinius straipsnius.

Ekspertų vertinimo ir anketinis metodai atliekant tyrimą naudoti anketavimo būdu renkant kvalifikuotą informaciją apie vertinamąjį objektą, apklausiant už aukštųjų mokyklų autonomijos

įgyvendinimą, jos įgyvendinimo priežiūrą atsakingus asmenis, aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo problemas moksliniu požiūriu tyrusius asmenis, aukštųjų mokyklų studentus. Atliekant ekspertinį tyrimą, apklausta (klausimynas pateiktas pirmajame priede) trylika Lietuvos aukštųjų mokyklų ir valstybinių įstaigų (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Studijų kokybės vertinimo centro, Aukštojo mokslo tarybos, Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto) darbuotojų, atsakingų už aukštųjų mokyklų autonomiją įteisinančių, šio principo turinį detalizuojančių teisės aktų nuostatų rengimą, priėmimą, o taip pat darbuotojų, atsakingų už aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimą (toliau baigiamajame darbe paprastumo dėlei šie respondentai kai kur vadinami ekspertais). Baigiamojame darbe antrajame priede esanti anketa naudota apklausiant aštuoniasdešimt du Lietuvos aukštųjų mokyklų studentus ir aukštąsias mokyklas neseniai baigusius absolventus.

Baigiamajame darbe keliama *hipotezė*, kad Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas neužtikrina efektyvaus, visuomenės bei aukštųjų mokyklų akademinėms bendruomenėms interesų pusiausvyrą garantuojančio tokių mokyklų autonomijos įgyvendinimo.

Darbo struktūra.

Darbas susideda iš įvado, dviejų pagrindinių skyrių, išvadų ir pasiūlymų, literatūros sąrašo, santraukų lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmajame skyriuje analizuojama aukštųjų mokyklų autonomijos samprata, jos turinys, formos, šių aspektų teisinis reguliavimas Lietuvoje. Pirmajame skyriuje atliekamas tyrimas yra struktūriškai skirstomas atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo praktikoje dažniausiai skiriamas, aktualiausias, labiausiai problemiškas aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo sritis (dėl ribotos baigiamojame darbe apimties pirmajame skyriuje plačiau analizuojami ne visi, o tik konstitucinės doktrinos požiūriu aktualiausi aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo bei įgyvendinimo aspektai). Antrajame baigiamojame darbe skyriuje akcentuojamos Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo praktinės problemos (dažnai kylančios ir dėl neveiksmingo teisinio reguliavimo, todėl pirmajame baigiamojame darbe skyriuje atlikta analizė neretai naudojama kaip pagrindas aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo praktiniam tyrimui), pateikiami baigiamojame darbe autorės atlikto anketinio tyrimo rezultatai ir jų vertinimas.

1. AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ AUTONOMIJOS TEISINIS REGULIAVIMAS LIETUVOJE

Pirmasis baigiamojo darbo skyrius yra labiau teorinio pobūdžio, skirtas aukštųjų mokyklų ir jų autonomijos sampratos, jos sudėtinių elementų teisinio reguliavimo analizei, tokio teisinio reguliavimo problematikos identifikavimui, doktrinos ir teisinio reguliavimo sankirtos taškų aukštųjų mokyklų autonomijos srityje išskyrimui. Ši teorinė analizė yra svarbi kaip pagrindas antrajame baigiamojo darbo skyriuje atliktinam praktiniam tyrimui, kurio metu analizuojama, kaip aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo problematika įtakoja autonomijos įgyvendinimo efektyvumą, aukštojo mokslo kokybę, kitus akademinės bendruomenės ir visuomenei (valstybei) svarbius aukštųjų mokyklų veiklos aspektus.

1.1. Aukštosios mokyklos sąvoka Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Aukštųjų mokyklų tipai

Neilgai trukus po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo įsigaliojusio Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų 1991 m. vasario 12 d. įstatymo⁶ 4 straipsnis numatė, kad aukštoji mokykla yra studijų ir mokslo įstaiga, rengianti specialistus su aukštuoju išsilavinimu bei mokslininkus, atliekanti mokslinius tyrimus ir kitą kūrybinį darbą.

Taip aukštoji mokykla įstatymų leidėjo buvo apibūdinama iki tol, kol 2000 m. kovo 21 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas⁷. Šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta, kad aukštoji mokykla yra studijų ir mokslo įstaiga, rengianti specialistus su aukštuoju išsilavinimu įstatymo nustatyta tvarka. Aukštasis išsilavinimas Aukštojo mokslo įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje buvo apibūdinamas kaip išsilavinimas, įgytas baigus pagrindines arba vientisąsias studijas Lietuvos aukštojoje mokykloje arba lygiavertes studijas užsienio aukštojoje mokykloje. Be to, nurodyto įstatymo 5 straipsnio 4 dalis aukštosioms mokykloms priskyrė ne vien studijų organizavimo, specialistų su aukštuoju išsilavinimu rengimo, kvalifikacijų, kurioms įgyti būtinas aukštasis išsilavinimas, teikimo funkcijas, bet ir mokslinių tyrimų vykdymo ir (ar) mokslinių tyrimų rezultatų taikymo, mokslo žinių kaupimo, kūrybinės veiklos bei kultūros plėtojimo, akademinės bendruomenės tradicijų puoselėjimo funkcijas. Aukštojo mokslo įstatymo 5 straipsnio nuostatos skyrė tokius aukštųjų mokyklų tipus, kaip universitetai ir kolegijos, valstybinės ir nevalstybinės aukštosios mokyklos. Valstybinė aukštoji mokykla buvo apibūdinama kaip viešasis juridinis asmuo, veikiantis kaip biudžetinė arba viešoji

⁶ Valstybės žinios, 1991-03-10, Nr. 7-191.

⁷ Valstybės žinios, 2000, Nr. 27-715.

įstaiga, turinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų nustatytą specialų statusą. Nevalstybine aukštąja mokykla galėjo būti viešasis arba privatus juridinis asmuo.

Taigi Aukštojo mokslo 2000 m. kovo 21 d. įstatymas išplėtė, detalizavo Mokslo ir studijų 1991 m. vasario 12 d. įstatyme numatytą aukštosios mokyklos sąvokos teisinį reguliavimą, jo iš esmės nekeisdamas. Panašiai galima vertinti ir 2009 m. balandžio 30 d. priimtą, abiejų aukščiau nurodytų įstatymų galiojimą panaikinusį Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymą⁸, kuriame, tiesa, *expressis verbis* įtvirtintos aukštosios mokyklos sąvokos nebeliko, tačiau pastarojo įstatymo 6 straipsnio nuostatos leidžia spręsti šios sąvokos turinį likus iš esmės tapačiu.

Tiesa, pastebėtinas vienas kiek ženklesnis skirtumas tarp nebegaliojančiame Aukštojo mokslo įstatyme numatyto aukštosios mokyklos sampratos reglamentavimo ir dabartinio (Mokslo ir studijų 2009 m. balandžio 30 d. įstatyme numatyto) teisinio reguliavimo. Pagal dabar galiojančią Mokslo ir studijų įstatymo redakciją aukštosioms mokykloms suteikiama juridinio asmens forma – viešoji įstaiga, tuo tarpu anksčiau galiojusiose nuostatose buvo numatyta, jog aukštąja mokykla gali būti ir biudžetinė įstaiga (Aukštojo mokslo įstatymo 5 straipsnio 9 dalis). Tokio teisinio reguliavimo buvo atsisakyta motyvuojant tuo, kad nebuvo nustatyti aiškūs kriterijai, lemiantys viešosios įstaigos ar biudžetinės įstaigos statuso suteikimą aukštosioms mokykloms, kurių visų steigimas, veikla, finansavimas, keliami uždaviniai bei atliekamos funkcijos yra identiški; tai savo ruožtu gali pažeisti asmenų lygiateisiškumo principą bei sąlygoti nevienodą tapačių subjektų traktavimą. Pažymėtina ir tai, kad Lietuvos Respublikos Seime 2011 m. kovo 24 d. buvo įregistruotas Mokslo ir studijų įstatymo 6, 13, 67, 68, 69, 70 ir 93 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas⁹, kuriuo siekiama vėl grąžinti ankstesnį teisinį reguliavimą, numatant, jog aukštosios mokyklos gali būti tiek viešosios, tiek biudžetinės įstaigos, suteikiant teisę pačioms aukštosioms mokykloms apsispręsti dėl savo teisinės formos, nedetalizuojant jokių kitų šių formų taikymo steigiant aukštąsias mokyklas kriterijų. Tokie teisės akto nuostatų keitimo siūlymai yra ne tik nekorektiški teisiniu požiūriu, kadangi pagal bendruosius teisės principus ir teisės aktų nuostatas, reglamentuojančias juridinių asmenų statusą, juridinio asmens teisinę formą steigimo dokumentuose nustato to juridinio asmens dalyviai (savininkas ar dalininkai), o ne pačių juridinių asmenų valdymo organai¹⁰, bet ir nenuoseklūs valstybės švietimo politikos požiūriu, finansiškai itin nenaudingi, nes dėl aiškiai neišvardijamų priežasčių siūloma nutraukti

⁸ Valstybės žinios, 2009-05-12, Nr. 54-2140.

⁹ Mokslo ir studijų įstatymo 6, 13, 67, 68, 69, 70 ir 93 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394923&p_query=&p_tr2=>

¹⁰ Teisės departamento išvada Mokslo ir studijų įstatymo 6, 13, 67, 68, 69, 70 ir 93 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395854&p_query=&p_tr2=>

pagal šiuo metu galiojantį Mokslo ir studijų įstatymą vykdomą aukštojo mokslo reformą, pagal kurią valstybinės aukštosios mokyklos pertvarkomos iš biudžetinių įstaigų į viešąsias įstaigas.

Pabrėžtina ir tai, kad biudžetinių įstaigų savininke visuomet yra valstybė (Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo¹¹ 2 straipsnio 1 dalis), todėl tokio teisinio statuso aukštosioms mokykloms suteikimas tik apskundintų aukštųjų mokyklų iniciatyvos, akademinės laisvės realizavimą.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pagal Europos Teisingumo Teismo praktiką (1993 m. gruodžio 7 d. sprendimas *Wirth* byloje, Nr. C-109/92¹²), nevalstybinių aukštųjų mokyklų veikla yra paslaugų teikimas Europos Bendrijos steigimo sutarties¹³ 49 straipsnio prasme, todėl nustatyti reikalavimus (įpareigojimus) nevalstybinėmis aukštosioms mokykloms turėti tam tikrą teisinę formą (pavyzdžiui, viešosios įstaigos ar biudžetinės įstaigos) apskritai draudžiama (Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 12 d. direktyvos 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje¹⁴ 15 straipsnio 2 dalies b punktas; Lietuvos Respublikos paslaugų įstatymo¹⁵ 4 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Tad Mokslo ir studijų įstatymo 6 straipsnio 4 dalies antrajame sakinyje numatytas reglamentavimas atitinkamai tikslintinas.

Valstybinių ir nevalstybinių mokyklų sąvokų formulavimas Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų 2009 m. balandžio 30 d. įstatymo (toliau – Įstatymas) 6 straipsnio 4 dalyje gali sudaryti išpūdį, kad nevalstybinės aukštosios mokyklos, kitaip nei valstybinės aukštosios mokyklos, neturi Lietuvos Respublikos Konstitucijos garantuojamos autonomijos, įstatymų nustatyto specialaus statuso. Vis dėlto toks pirmas išpūdis nėra teisingas, kadangi nurodyto įstatymo 7 straipsnis autonomiją garantuoja visoms aukštosioms mokykloms, neskirstydamas jų į valstybines ar nevalstybines, viešąsias ar privačias. Šią išvadą pagrindžia ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija (pavyzdžiui, 2008 m. kovo 20 d. nutarimas¹⁶).

¹¹ Valstybės žinios, 2010-02-04, Nr. 15-699.

¹² Europos Teisingumo Teismo 1993 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje *Wirth v. Landeshauptstadt Hannover*, bylos Nr. C-109/92.

¹³ Europos Bendrijos Steigimo Sutartis (suvestinė redakcija) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 6 d.]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224&p_query=&p_tr2=2 >

¹⁴ Oficialusis leidinys L: 2006-12-27 Nr. 376.

¹⁵ Valstybės žinios, 2009-12-28, Nr. 153-6901.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 47 straipsnio (2006 m. liepos 18 d. redakcija) 4 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 5 dalies (2005 m. birželio 30 d. redakcija), 57 straipsnio (2006 m. liepos 18 d. redakcija), 58 straipsnio (2005 m. birželio 30 d. redakcija) 3 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 4 dalies (2005 m. birželio 30 d. redakcija), 60 straipsnio 1 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 61 straipsnio 1 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo - Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 22 d. dekretu Nr. 1K-1138 "Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą" išdėstyta prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 11 d. nutarimu Nr. 1272 "Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo" (2006 m. spalio 5 d. redakcija) patvirtintos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos (2006 m. spalio 5 d. redakcija) 3, 14 punktai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 40 straipsnio 3 daliai, 41 straipsnio 3 daliai, nutraukimo“ // Valstybės žinios: 2008-03-22 Nr.34-1224; 2008-04-17 Nr.44.

Tiesa, Konstitucinio Teismo praktikoje taip pat pažymima, kad skirtingų tipų aukštosioms mokykloms (priklausomai nuo to, ar tai universitetai, ar kolegijos, ar steigėjai yra valstybė, ar kiti subjektai, bei kitų sąlygų) gali būti nustatomos skirtingos autonomijos ribos; įstatymais gali būti skirtingai reguliuojami aukštųjų mokyklų valdymo, taip pat ir jų savivaldos santykiai. Vis dėlto skirtingų tipų aukštųjų mokyklų bei skirtingų steigėjų įsteigtų aukštųjų mokyklų (valstybinių ir nevalstybinių) valdymo formų, jų valdymo institucijų, šių institucijų sudarymo tvarkos bei jų funkcijų ir įgaliojimų skirtingas nustatymas įstatymais savaime nepaneigia konstitucinio aukštųjų mokyklų autonomijos principo.

Įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje išskiriamų dviejų aukštųjų mokyklų tipų – universitetų ir kolegijų – sąvokų, statuso atribojimo aiškių kriterijų nurodyto įstatymo nuostatos nepateikia. Įstatymo 8 straipsnyje universitetas apibūdinamas kaip tokia aukštoji mokykla, kurioje vykdomos universitetinės studijos, atliekami moksliniai tyrimai, eksperimentinė (socialinė, kultūrinė) plėtra ir (arba) plėtojamas aukšto lygio profesionalusis menas. Minėto įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje kolegija charakterizuojama kaip aukštoji mokykla, kurioje vykdomos koleginės studijos, plėtojami taikomieji moksliniai tyrimai ir (arba) profesionalusis menas. Palyginus Mokslo ir studijų įstatymo 8 ir 9 straipsniuose pateikiamus universiteto ir kolegijų sąvokas, šių aukštųjų mokyklų tipų tikslus, vieninteliu aiškiau išvelgtinu skirtumu tarp universitetų ir kolegijų laikytina tai, kad kolegijos neturi teisės rengti mokslininkų.

Įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje aukštasis universitetinis išsilavinimas apibūdinamas kaip išsilavinimas, įgytas Lietuvos aukštosiose mokyklose baigus universitetinių studijų programas arba doktorantūrą, pagal kurias suteikiama aukštojo mokslo kvalifikacija, arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas kaip jam lygiavertis užsienio mokslo ir studijų institucijose įgytas išsilavinimas. Aukštuoju koleginiu išsilavinimu yra laikomas išsilavinimas, įgytas Lietuvos aukštosiose mokyklose baigus koleginių studijų programas, pagal kurias suteikiama aukštojo mokslo kvalifikacija, arba teisės aktų nustatyta tvarka pripažintas kaip jam lygiavertis užsienio mokslo ir studijų institucijose įgytas išsilavinimas (Įstatymo 4 straipsnio 2 dalis). Mokslo ir studijų įstatymo 46 straipsnio 3 dalyje yra numatyta, kad pirmosios pakopos profesinio bakalauro studijų programas gali vykdyti kolegijos, o pirmosios pakopos bakalauro – universitetai. Tiesa, kuo skiriasi profesinio bakalauro ir bakalauro kvalifikaciniai laipsniai, Mokslo ir studijų įstatyme nedetalizuojama. Antrosios pakopos laipsnį suteikiančias studijų programas gali vykdyti tik universitetai. Doktorantūrą gali vykdyti universitetai arba universitetai kartu su mokslinių tyrimų institutais. Tad kolegijos, skirtingai nei universitetai, negali vykdyti antrosios pakopos (magistrantūros) ir doktorantūros studijų, o pirmojoje studijų pakopoje gali suteikti tik profesinio bakalauro kvalifikacinius laipsnius.

Įstatymo 48 straipsnio 1 dalyje numatoma, kad pirmosios pakopos studijų programos skiriamos bendrai erudicijai ugdyti, teoriniams studijų krypties pagrindams perteikti ir profesiniams įgūdžiams, kurie būtini savarankiškam darbui, formuoti. Universitetinių studijų programos yra labiau orientuotos į universalųjį bendrąjį išsilavinimą, teorinį pasirengimą ir aukščiausio lygio profesinius gebėjimus, o koleginių – į pasirengimą praktinei profesinei veiklai¹⁷. Kolegijų teisės vykdyti magistrantūros ir doktorantūros studijas ribojimus (draudimus) įstatymų leidėjas sieja su universitetuose ir kolegijose vykdomų mokslinių tyrimų skirtingu lygiu¹⁸: pagal Įstatymo 8 straipsnio 2 dalies 2 punktą, universitetai darniai plėtoja įvairių sričių mokslinį pažinimą, vykdo aukšto lygio mokslinius tyrimus ir eksperimentinę (socialinę, kultūrinę) plėtrą, rengia mokslininkus, mokslo srityje bendradarbiauja su šalies ir užsienio partneriais, tuo tarpu kolegijos tikrai plėtoja regionui reikalingus taikomuosius mokslinius tyrimus (Įstatymo 9 straipsnio 2 dalies 2 punktas). Įstatymų leidėjo nuomone, draudimas kolegijoms vykdyti antrosios ir trečiosios pakopų studijas padės pakelti šių pakopų studijų kokybę, taip pat grąžins reikšmę šiuo metu iš dalies devaluotoms pirmosios pakopos studijoms kaip visavertėms aukštojo mokslo studijoms. Nepaisant tokių Mokslo ir studijų įstatymo 2008 m. kovo 18 d. projekto aiškinamajame rašte deklaruotų siekių, visuomenės požiūris į pirmosios pakopos ir aukštesniųjų pakopų studijas nuo to laiko iš esmės nepakito, pirmosios pakopos studijos, ypač vykdomos kolegijų, tebelaikomos nepilnavertėmis (palyginimui pateikiame universitetų ir kolegijų reitingavimo 2010 metais rezultatus (Demokratinės politikos institutas universitetų ir kolegijų 2011 metų reitingavimo išsamių rezultatų kol kas nėra pateikęs) ir baigiamojo darbo autorės atliktos apklausos rezultatus - žr. 1-6 paveikslus), jų pakankamumas siekiant įgyti darbinei (profesinei) veiklai reikalingų žinių vertinamas skeptiškai. Tiesa, tam įtakos turi ne tik studijų kokybė, bet ir susiklosčiusi padėtis darbo rinkoje, pirmosios pakopos studijas baigusių absolventų perteklius joje. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad draudimas kolegijoms vykdyti antrosios ir trečiosios pakopų studijas motyvuojant iš esmės vien žemesniu mokslinių tyrimų lygiu atrodo dirbtinai, kadangi vien tik aukštosios mokyklos tipas savaime nelemia joje atliekamų mokslinių tyrimų lygio, vertės, be to, Įstatymo 8 straipsnio 2 dalies 2 punkte naudojamas mokslinių tyrimų aukšto lygio kriterijus laikytinas pernelyg subjektyviu, kad padėtų efektyviai atriboti aukštųjų mokyklų tipus pagal jose vykdomų tyrimų sudėtingumą.

¹⁷ Lietuvos aukštasis mokslas, 2002 / [rengė: Daina Lukošiušienė ... [et al.] ; Mokslo ir studijų departamentas prie Švietimo ir mokslo ministerijos. - Vilnius : Justitia, 2002. P. 42.

¹⁸ Mokslo ir studijų įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 6 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=316051&p_query=antros%20ir%20tre%20ios%20pakopos%20studij%20F8%20kokyb%20E6&p_tr2=2>

1 paveikslas. Kolegijų reitingas 2010 metais¹⁹

2010 M. KOLEGIJŲ REITINGAS VIEŠOJI NUOMONĖ / REPUTACIJA (20 taškų)

	Studentų požiūrio vertinimas (apklausa) (5 taškai)	Darbdavių požiūrio vertinimas (apklausa) (10 taškai)	Stojančiųjų pasirinkimo pirmumo vertinimas (5 taškai)	Taškų suma
Alytaus kolegija	3,56	0,06	0,09	3,71
Kauno kolegija	3,56	1,49	1,07	6,12
Kauno miškų ir aplinkos inžinerijos kolegija	3,51	0,21	0,06	3,78
Kauno technikos kolegija	3,53	0,89	0,16	4,58
Klaipėdos valstybinė kolegija	3,55	0,3	0,29	4,14
Marijampolės kolegija	3,56	0,06	0,1	3,72
Panevėžio kolegija	3,48	0,27	0,14	3,89
Šiaulių kolegija	3,65	0,3	0,32	4,27
Utenos kolegija	3,8	0,18	0,15	4,13
Vilniaus kolegija	3,52	2,77	1,52	7,81
Vilniaus technologijų ir dizaino kolegija	3,33	0,45	0,32	4,1
Žemaitijos kolegija	3,24	0,12	0,09	3,45
Kolpingo kolegija	3,89	0,03	0	3,92
Socialinių mokslų kolegija	3,76	0,18	0,09	4,03
Šiaurės Lietuvos kolegija	3,88	0	0,03	3,91
Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla	3,57	1,19	0,24	5
V.A. Graičiūno aukštoji vadybos mokykla	3,19	0,12	0,03	3,34
Vakarų Lietuvos verslo kolegija	3,83	0	0,04	3,87
Vilniaus dizaino kolegija	3,65	0,24	0,01	3,9
Vilniaus kooperacijos kolegija	3,71	0,15	0,03	3,89
Vilniaus verslo kolegija	3,96	0,66	0,04	4,66

2 paveikslas. Universitetų reitingas 2010 metais²⁰

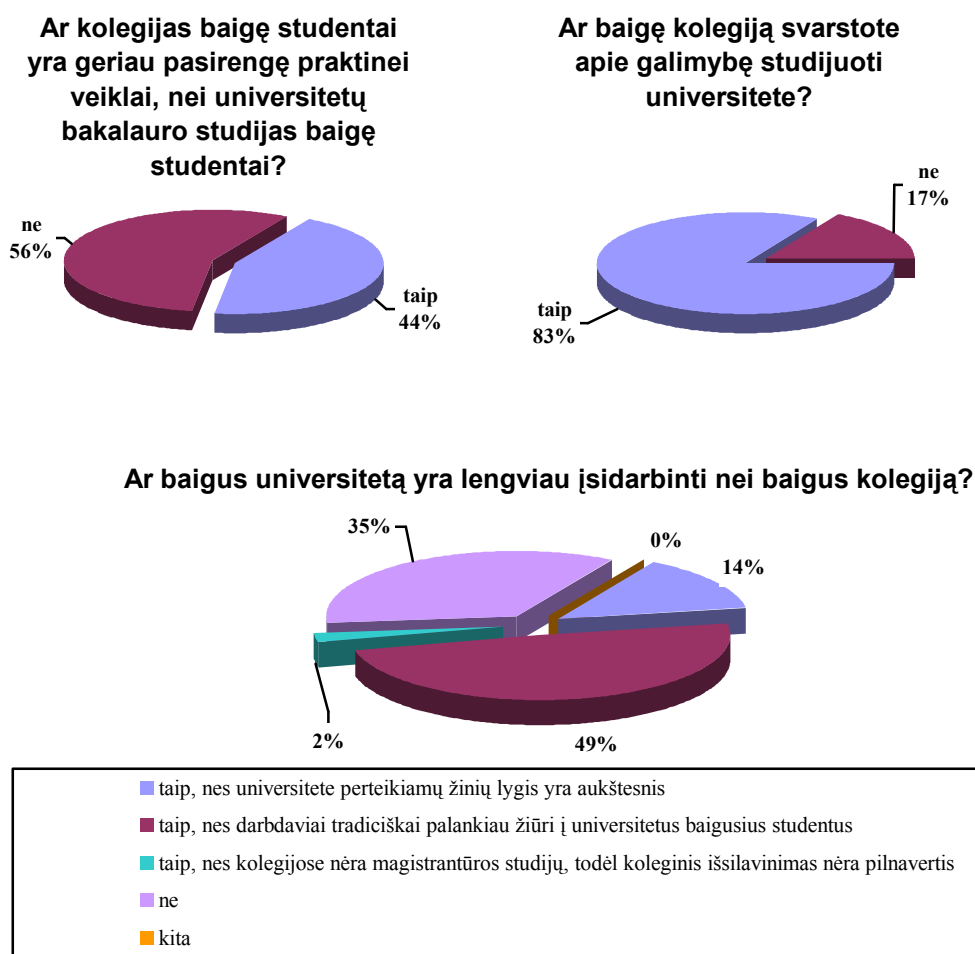
2010 M. VALSTYBINIŲ UNIVERSITETŲ REITINGAS VIEŠOJI NUOMONĖ (15 taškų)

	Studentų požiūrio vertinimas (apklausa) (5 taškai)	Darbdavių požiūrio vertinimas (apklausa) (5 taškai)	Stojančiųjų pasirinkimo pirmumo vertinimas (5 taškai)	SUMA
Kauno medicinos universitetas	3,63	0,05	0,24	3,92
Kauno technologijos universitetas	3,57	0,99	0,42	4,98
Klaipėdos universitetas	3,34	0,05	0,43	3,82
Lietuvos kūno kultūros akademija	3,44	0,01	0,18	3,63
Lietuvos muzikos ir teatro akademija	3,34	0	0,07	3,41
Lietuvos veterinarijos akademija	3,41	0	0,04	3,45
Lietuvos žemės ūkio universitetas	3,5	0,09	0,17	3,76
Mykolo Romerio universitetas	3,58	0,19	0,49	4,26
Šiaulių universitetas	3,61	0,02	0,29	3,92
Vilniaus dailės akademija	3,26	0,01	0,11	3,38
Vilniaus Gedimino technikos universitetas	3,19	0,87	0,49	4,55
Vilniaus pedagoginis universitetas	3,35	0	0,35	3,7
Vilniaus universitetas	3,76	2,38	1,31	7,45
Vytauto Didžiojo universitetas	3,92	0,35	0,41	4,68

¹⁹ Demokratinės politikos institutas. 2010 m. Lietuvos kolegijų reitingas. Viešoji nuomonė / reputacija [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.dpi.lt/index.php?id=479>>

²⁰ Demokratinės politikos institutas. 2010 m. Lietuvos universitetų reitingas. Viešoji nuomonė [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.dpi.lt/index.php?id=478>>

3-6 paveikslai. Respondentų (aukštųjų mokyklų studentų ir absolventų) nuomonė (vertinimai) dėl koleginių studijų pilnavertiškumo, pakankamumo siekiant įgyti darbinei (profesinei) veiklai reikalingų žinių, dėl koleginių studijų vertinimo darbo rinkoje

Siekiant aukštųjų mokyklų tipų atribojimo papildomų, galbūt aiškesnių kriterijų atskleidimo, derėtų pastudijuoti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktiką šioje srityje. Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarime²¹ akcentuojama, jog 1988 m. rugsėjo 18 d. Universitetų Didžiojoje Chartijoje (*Magna Charta Universitatum*) universitetai apibūdinami kaip Europos humanistinių tradicijų puoselėtojai ir saugotojai, kaip kultūros, pažinimo ir mokslinių tyrimų centrai, sukūrę žmonijos kultūros, mokslo ir technikos pamatus, sudarančius prielaidas plėtoti civilizaciją ir būsimąsias kartas rengti taip, kad jos išmoktų gerbti didžiąją gamtos aplinkos ir paties gyvenimo harmoniją. Konstitucinio Teismo teigimu, „tikrieji“ universitetai paprastai turi šimtametes tradicijas ir dažniausiai pasižymi humanitarinių, socialinių, gamtos bei matematikos (o neretai ir medicinos) mokslų simbioze, todėl juose išlaikoma pusiausvyra tarp humanitarinių, socialinių ir gamtos mokslų disciplinų, ir tai turi

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 1996-07-17 Nr.67-1628.

įtakos įvairių specialybių studijoms. Taigi universitetiniam išsilavinimui būdinga ne tik žinių gausa, bet ir jų platumas bei fundamentalumas. Universitetuose bendrauja įvairių mokslo sričių mokslininkai ir studentai, todėl universitetinį išsilavinimą turintys asmenys įgyja papildomų ir universalių žinių, reikalingų priimant atsakingus sprendimus įvairiose gyvenimo srityse. Kitos aukštosios mokyklos (specializuoti universitetai, akademijos, institutai, žinybinės ir specialiosios aukštosios mokyklos) vykdo siauresnę aukštųjų mokyklų funkciją - teikia aukštąjį išsilavinimą, kuris yra profesinės veiklos kokioje nors konkrečioje srityje pagrindas. Tad, Konstitucinio Teismo nuomone, universitetinis išsilavinimas iš esmės skiriasi nuo specialiojo aukštojo išsilavinimo.

Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. ir 2002 m. vasario 5 d.²² nutarimuose taip pat pažymima, kad universitetai nuo kitų tipų aukštųjų mokyklų skiriasi pagal studijų pobūdį, aukštųjų mokyklų tikslus, specialistų parengimo lygį, valdymo formas, jų valdymo institucijas, šių institucijų sudarymo tvarką bei jų funkcijas ir įgaliojimus.

Apibendrinami šiuose Konstitucinio Teismo nutarimuose nurodytus universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų atribojimo kriterijus, tokius, kaip ilgametės tradicijos, humanitarinių, socialinių, gamtos, medicinos, matematikos mokslų simbiozė (universitetų atveju) ir specializacija tam tikroje konkrečioje profesinės veiklos srityje (kitų aukštųjų mokyklų atveju), aukštųjų mokyklų tikslai, specialistų parengimo lygis, skirtingos valdymo institucijos, šių institucijų sudarymo tvarkos bei jų funkcijų ir įgaliojimų skirtingas nustatymas, galime teigti, jog daugelis aukščiau nurodytų kriterijų yra gana abstraktūs, jų taikymas siekiant atriboti universitetus nuo kitų aukštųjų mokyklų tipų nėra tikslingas. Tarkime, universiteto statuso suteikimas negali būti laikomas betarpiškai sietinu su aukštosios mokyklos veikimo laiku, universitete dėstytinų dalykų, planuojamų studijų programų įvairove, diferenciacija; Mokslo ir studijų įstatyme tokios ar panašios universiteto steigimo (universiteto statuso suteikimo aukštajai mokyklai) sąlygos nenumatomos. Aukštųjų mokyklų tikslai taip pat nelaikytini efektyviu aukštųjų mokyklų tipų atskyrimo (atribojimo) kriterijumi, kadangi, pirma, aukštosios mokyklos tikslai greičiau yra aukštosios mokyklos priskyrimo tam tikram tipui išvestinė pasekmė, o ne atvirkščiai; antra, kaip jau minėta, Įstatyme formuluojami skirtingų tipų aukštųjų mokyklų tikslai savo turiniu ir esme yra daugmaž panašūs, o formuluojant šiuos tikslus bandomi taikyti atskirus aukštųjų mokyklų tipus charakterizuojantys kai kurie reikšminiai žodžiai, požymiai yra pernelyg abstraktūs ir nekonkretūs, paliekantys daug erdvės subjektyvioms interpretacijoms. Skirtingų tipų aukštųjų mokyklų valdymo institucijų sudarymo tvarka, jų įgaliojimai bei funkcijos irgi

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 8 straipsnio 5 dalies, 9 straipsnio 3 dalies, 22 straipsnio 3 dalies, 5 dalies 10, 11 ir 12 punktų, 24 straipsnio 1 dalies 1, 2 ir 5 punktų, 2 ir 7 dalių, 42 straipsnio 4 dalies, 60 straipsnio, 61 straipsnio 1 dalies, 62 straipsnio 1 dalies ir 65 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 2002-02-08 Nr.14-518.

reglamentuojami iš esmės panašiai, tose pačiose Mokslo ir studijų įstatymo normose (19-22 straipsniuose), todėl laikyti šiuos kriterijus padedančiais atriboti skirtingų tipų aukštąsias mokyklas taip pat nebūtų tikslu ir teisinga.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, jog vieninteliu reikšmingesniu Lietuvos Respublikoje galiojančiuose teisės aktuose bei oficialioje jų aiškinimo praktikoje įtvirtintu universitetų ir kolegijų atribojimo kriterijumi laikytinas kolegijoms, skirtingai nei universitetams, taikomas draudimas vykdyti antrosios pakopos (magistrantūros) ir trečiosios pakopos (doktorantūros) studijas. Greta šio kriterijaus taip pat gana nedrąsiai galime skirti ir tokį kolegijas bei kitas neuniversitetines aukštąsias mokyklas charakterizuojantį požymį, kaip jose dėstomų studijų programų didesnis orientavimas į studentų parengimą tam tikros konkrečios srities profesinei praktinei veiklai, o ne į tam tikros sferos mokslinius tyrimus. Vartojame žodelį „nedrąsiai“, kadangi pagal šiuo metu susiklosčiusią praktiką universitetuose ir kolegijose vykdomų pirmosios pakopos studijų metu perteikiamų žinių turinys, pirmosios pakopos studijų programos esmingai nesiskiria, nors įstatymų leidėjo ketinimuose ir buvo siekis kolegijas padaryti labiau į praktinį, taikomąjį (o ne mokslinį, teorinį) profesinį paruošimą orientuotomis aukštosiomis mokyklomis. Tad universitetai savo išskirtinį statusą mokslinių tyrimų vykdymo, šiais tyrimais paremtų studijų vykdymo ir mokslininkų rengimo srityje iš esmės pateisina tik antrosios ir trečiosios pakopų studijose, kurių vykdymas kolegijoms yra uždraustas.

Reziumuojant šiame poskyryje atliktą analizę, atkreiptinas dėmesys į įstatymų leidėjo blaškymąsi aukštųjų mokyklų teisinio statuso ir formų reglamentavimo srityje, galintį lemti aukštųjų mokyklų lygiateisiškumo principo pažeidimus, sąlygoti nevienodą tapačių aukštųjų mokyklų traktavimą, vykdomos aukštojo mokslo reformos menką efektyvumą. Taip pat akcentuotinas aiškios, skirtingų tipų aukštosiose mokyklose vykdomų studijų turinio bei kokybės praktine analize pagrįstos takoskyros tarp universitetų ir kolegijų nebuvimas, lemiantis koleginių ir bakalauro (įskaitant profesinį bakalauro) studijų nuvertinimą.

1.2. Aukštųjų mokyklų autonomijos teorinė samprata

Autonomija (gr. *αυτονομία*; *autos* – pats + *nomos* – taisyklė, įstatymas) bendraja prasme įvairiuose literatūros šaltiniuose yra apibūdinama kaip savivalda, normų (teisių) sau nustatymas; plačiausi savivaldos įgaliojimai, įskaitant teisėkūrą; teisė savarankiškai tvarkyti, spręsti vidaus reikalus²³.

²³ Okon W. Słownik pedagogiczny. Wydanie II zmienione i poszerzone. – Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1981; Kubiczek B. Autonomia szkoły. Jak ją tworzyć? Jak z niej korzystać? Poradnik dyrektora. - Wyd. NOWIK, Opole 2002. P. 10. Cituota iš: Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija:

Mokyklų (įskaitant aukštąsias mokyklas) autonomija, įvairių doktrinos šaltinių autorių teigimu, turi būti suprantama kaip valstybinės valdžios mažinimas didinant organizacijų (mokyklų) atsakomybę; valdžios decentralizacija nuo centrinės valdymo sistemos į mokyklos lygmenį²⁴; atsakomybės ir galios priimant sprendimus dėl mokyklos perleidimas rektoriams, dėstytojams, studentams ir jų tėvams, kitiems mokyklos bendruomenės nariams²⁵; mokyklos atsakomybė už priimamus sprendimus teisės aktų nustatytose ribose arba bendrose švietimo legislatyvumo ribose²⁶; strateginio planavimo perdavimas mokyklos lygmeniui, suinteresuotų grupių įtraukimas formuluojant mokyklos tikslus²⁷; mokyklos nepriklausomybė, suverenumas, savarankiškumas tiek organizaciniu, tiek ekonominiu ar programiniu požiūriu²⁸; akademinės bendruomenės savivalda²⁹. Kaip matome, mokslinėje literatūroje akcentuojami tokie mokyklų autonomijos požymiai, elementai, kaip centrinės (valstybinės) valdžios decentralizacija mokyklų atžvilgiu, savireguliacijos įgaliojimų ir kartu atsakomybės už mokyklos valdymą bei veiklą suteikimas (perkėlimas iš valstybinio lygmens į mokyklos lygmenį) mokyklos akademinėi bendruomenei ir suinteresuotoms grupėms.

Kartu mokslinėje literatūroje akcentuojama, jog autonomija negali reikšti laisvumo ir atotrūkio nuo bendros aukštojo mokslo raidos ar visuomenės reikalavimų aukštosioms mokykloms³⁰. Tai reiškia, kad mokyklos vidinės savivaldos įgyvendinimas neturi prieštarauti švietimo politikos bendriems tikslams ir prioritetams, edukaciniams standartams ir

socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 33.

²⁴ Caldwell B. J. School Based Management. Education Policy Series. - The International Institute for Educational Planning (IIEP) and The International Academy of Education (IAE), 2005. P. 1-2 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001410/141025e.pdf>>

²⁵ What Is School-Based Management? // Education Human Development Network, The World Bank, Washington, D. C., 2007. P. 2-3 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1145313948551/what_is_SBM.pdf>

²⁶ European glossary on education. Vol. 5. Decision-making, advisory, operational and regulatory bodies in higher education. - Eurydice, Directorate-General for Education and Culture, Brussels, 2007.

²⁷ Cook T. D. School-based management. A concept of modest entity with modest results // Journal of Personnel Evaluation in Education, No. 20, 2007. P. 129. Cituota iš: Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 33.

²⁸ Nowosad I. Autonomia szkoły publicznej w Niemczech: poszukiwania - konteksty - uwarunkowania. - Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2008. P. 142-147. Cituota iš: Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 34.

²⁹ Keciorytė V. Aukštojo mokslo principai // Santalka. Filologija. Edukologija, 2008, t. 16, Nr. 4. P. 39.

³⁰ Frommelt B. Schulaautonomie – auf dem Weg zu einem neuem Verstandis von Schulgestaltung. In Flexibilisierung von Bildungsgängen. Ed. Dobert H., Ernst C., Hohengehren. P. 25-35; Nowosad I. Autonomia szkoły publicznej w Niemczech: poszukiwania - konteksty - uwarunkowania. - Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 2008. P. 148. Cituota iš: Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 34.

programiniams pagrindams³¹. Kaip mokyklos laikosi šių reikalavimų, prižiūri ir kontroliuoja centrinė valdžia (valstybė, jos įgaliotos institucijos). Mokyklų autonomijos įgyvendinimo kontrolės funkciją valstybė (jos įgaliotos institucijos) atlieka ir per atitinkamą mokyklų finansavimą, kurio dydis tam tikra prasme taip pat išreiškia valstybinį vertinimą, kaip mokyklos savivaldos institucijos įgyvendina mokyklos autonomiją, kaip geba autonomijos įgyvendinimą derinti su visuomenės poreikiais ir valstybinės švietimo politikos reikalavimais. Anglosaksų šalyse netgi yra paplitusi tokia praktika, kuomet tarp aukštųjų mokyklų ir valstybės švietimo institucijų yra sudaromos atitinkamos sutartys, apibrėžiančios mokyklų autonomijos įgyvendinimo ribas bei mokyklų veiklos finansavimo sąlygas³²; dėl nurodytų sutarčių sąlygų deramasi su kiekviena aukštąja mokykla individualiai, todėl, nors ir paradoksalu, tačiau atskirų mokyklų autonomijos ribos gali skirtis. Vis dėlto abejotina, ar tokia aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo politika ir praktika visais atvejais užtikrina aukštųjų mokyklų lygiateisiškumą, sąžiningą aukštųjų mokyklų konkurenciją dėl valstybės asignavimų, aukštojo mokslo kokybę, aukštųjų mokyklų autonomiją apskritai.

UNESCO (t. y. Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos) Generalinės Asamblėjos rekomendacijoje³³ aukštųjų mokyklų autonomija laikomas toks šių mokyklų savivaldos lygis, kuris leidžia priimti veiksmingus sprendimus dėl jos akademinų reikalų tvarkymo, vidaus tvarkos taisyklių ir vadybos bei kitų su tuo susijusių reikalų ir dera su viešąja atskaitomybe, lemiamą pirmiausiai valstybinio finansavimo ir pagarbos akademinėi laisvei bei žmogaus teisėms. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiame apibrėžime akcentuojamas toks aukštųjų mokyklų autonomijos tikslas, kaip aukštųjų mokyklų akademinės laisvės užtikrinimas; tai reiškia, kad aukštųjų mokyklų savivalda negali būti pateisinta, ir atvirksčiai, valstybės institucijų ir kitų visuomenės interesus atstovaujančių institucijų intervencija į aukštųjų mokyklų veiklos teisinį reguliavimą bei valdymą nelaikytina aukštųjų mokyklų autonomijos pažeidimu tais atvejais, kuomet minėta savivalda (arba atitinkamai intervencija) nėra susijusi aukštųjų mokyklų

³¹ Kubiczek B. *Autonomia szkoły. Jak ją tworzyć? Jak z niej korzystać? Poradnik dyrektora.* - Wyd. NOWIK, Opole 2002. P. 52-53. Cituota iš: Urbanovič J. *Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S).* - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 36; Decentralisation and privatisation in education: the role of the state / edited by J. Zajda. - Dordrecht: Springer, 2006. P. 11.

³² Brennan J., Shah T. *Higher Education Policy in the United Kingdom. Higher Education Policy. An International Comparative Perspective.* - Oxford: Pergamon, 1993. P. 312; Williams G. *Changing Patterns of Finance in Higher Education.* - Buckingham: Open University Press, 1992. Cituota iš: Kraujutaitytė L. *Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija.* - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 348; Pollitt C., Bouckaert G. *Public management reform: a comparative analysis.* - Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 103. Beare H. *Creating the Future School.* - London: Routledge Falmer, 2001. P. 1-3. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books?id=OINR-qmgHKoC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>>

³³ Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 11 November 1997 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495e.pdf>>

akademinės laisvės įgyvendinimu. Tų aukštųjų mokyklų veiklos sričių, kurios nėra gana aiškiai susijusios su aukštųjų mokyklų akademinės bendruomenės teisių studijuoti arba dėstyti, vykdyti mokslinius tyrimus įgyvendinimu, autonomija neturėtų apimti.

Kalbant apie aukštųjų mokyklų autonomiją, svarbu išsiaiškinti su šia sąvoka tampriai siejamos akademinės laisvės sąvokos turinį. Kaip minėta, aukštųjų mokyklų autonomijos principo įtvirtinimo viena iš pagrindinių priežasčių yra siekis apsaugoti aukštųjų mokyklų, jų bendruomenių akademinę laisvę. Akademinė laisvė sietina su dėstytojų ir studentų laisve studijuoti, dėstyti, siekti žinių be išorinės reguliacijos ar apribojimų; šiuo atveju išorės poveikis gali suprantamas tiek kaip valstybės teisinio reguliavimo ir taikomų administracinių priemonių sąlygoti suvaržymai, tiek kaip visuomenės daroma įtaka³⁴. Esminės akademinės laisvės principo ginamos vertybės yra dėstytojo laisvės pasirinkti dėstomo dalyko turinį, laisvės atlikti tyrimus ir supažindinti su jų rezultatais studijuojančiuosius bei kolegas, laisvės skelbti savo mokslines aspiracijas atitinkamuose leidiniuose be jokios kontrolės ar cenzūros. Atitinkamai studentams garantuojama laisvė studijuoti savo pasirinktus dalykus ir savarankiškai formuoti išvadas bei laisvai reikšti nuomonę³⁵.

Panašiai akademinė laisvė apibūdinama ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Pavyzdžiui, 2011 m. gruodžio 22 d. nutarime konstatuojama, kad aukštųjų mokyklų akademinė bendruomenių nariams laiduojama *inter alia* Mokslo ir studijų įstatymo 53 straipsnio 2 dalyje apibrėžta akademinė laisvė, apimanti minties, išraiškos laisvę, mokslo (meno) ir pedagoginės veiklos metodų ir prieigos pasirinkimo laisvę, atitinkančią pripažįstamus etikos principus, apsaugą nuo varžymų ir sankcijų už savo tyrimų rezultatų ir įsitikinimų skelbimą, išskyrus atvejus, kai skelbiama informacija yra valstybės ar tarnybos paslaptis ir (arba) Lietuvos Respublikos įstatymų pažeidimas; jiems taip pat laiduojamos minėto straipsnio 3 dalyje nurodytos akademinės bendruomenės teisės (kūrybos ir intelektualinio darbo autorių teisės, lygios teisės dalyvauti konkursuose, nešališkas ir viešas mokslo darbų recenzavimas).

Mokslinėje literatūroje³⁶ sąlyginai skiriamos tokios mokyklų autonomijos sritys:

³⁴ Pūraitė A. Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 31.

³⁵ Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2011. Web. 11 Dec. 2011 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/2591/academic-freedom>>

³⁶ Frommelt B. Schulautonomie – auf dem Weg zu einem neuem Verstandis von Schulgestaltung. In Flexibilisierung von Bildungsgängen. Ed. Dobert H., Ernst C., Hohengehren. P. 25-35; Cituota iš: Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 111; What Is School-Based Management? // Education Human Development Network, The World Bank, Washington, D. C., 2007. P. 2-3 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1145313948551/what_is_SBM.pdf>

1) akademinė autonomija, apimanti studijų ir asmenybės ugdymo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros, profesionaliosios meno veiklos, kultūros ir mokslo žinių sklaidos krypčių ir formų pasirinkimą, studijų programų rengimą ir tvirtinimą,

2) organizacinė autonomija, reiškianti aukštosios mokyklos teisę nustatyti savo struktūrą, vidaus darbo tvarką, nustatyti studijų tvarką, studentų priėmimo ir šalinimo tvarką ir pan.;

3) personalo autonomija, reiškianti savireguliaciją priimant sprendimus dėl darbuotojų skaičiaus, jų teisių, pareigų ir darbo apmokėjimo sąlygų, pareigybių reikalavimų, konkursų pareigoms eiti organizavimo ir darbuotojų atestavimo tvarkos;

4) finansinė autonomija – kaip galimybė savarankiškai priimti sprendimus dėl disponavimo aukštajai mokyklai skirtais valstybės asignavimais, iš studentų surinktomis ir kitais būdais gautomis lėšomis, aukštajai mokyklai priklausančiu ir jai patikėtu turto;

5) išorinių santykių autonomija – aukštosios mokyklos teisė savarankiškai nustatyti bendradarbiavimo su fiziniais ir juridiniais asmenimis formas, užmegzti santykius su tokiais asmenimis;

6) veiklos vertinimo autonomija, reiškianti aukštosios mokyklos savarankiškumą mokyklos viduje vertinant studijų kokybę, atliekant mokyklos turto ir lėšų panaudojimo auditą, kt.

2011 m. rugsėjo 20 d. Vilniuje vykusios konferencijos „Aukštųjų mokyklų autonomija: sąvoka ir jos taikymas šiandienos kontekste“ metu pranešimą apie aukštųjų mokyklų institucinę autonomiją įvairiose Europos valstybėse skaičiusio Thomas Estermann‘o teigimu³⁷, kiekvienos iš aukščiau nurodytų autonomijos sričių lygis kiekvienoje aukštojoje mokykloje gali iš esmės skirtis; pavyzdžiui, Liuksemburgas pagal savo aukštųjų mokyklų organizacinę autonomiją yra paskutinis Europoje, bet pagal finansinę autonomiją – pirmas. Vertindamas autonomiją, kuria dabar naudojasi Lietuvos aukštosios mokyklos, T. Estermann‘as nurodė, kad organizacinės autonomijos lygis mūsų šalies universitetuose yra gana aukštas, finansinės autonomijos – žemas, personalo valdymo autonomijos – vidutinis, o akademinės autonomijos – labai žemas. Šio teiginio pagrįstumą patvirtina ir Europos universitetų asociacijos 2011 metų studija apie autonomijos padėtį įvairiose šalyse³⁸.

Sliwerski B. Autonomia szkół w Europie // Nowa Szkoła. 2000. - № 2. S. 63-66. Cituota iš: Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 111-112.

³⁷ Vilniaus universitetas. Universiteto naujienos. Dėmesio centre – aukštųjų mokyklų autonomija. 2011-09-23, Viktoras Denisenko, „Universitas Vilnensis“ [interaktyvus] [Žiūrėta 2012 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/bendruomenei/pokyciai/24168-demesio-centre--aukstuju-mokyklu-autonomija>>

³⁸ University autonomy in Europe II. The Scorecard. By Thomas Estermann, Terhi Nokkala & Monika Steinel [interaktyvus] [Žiūrėta 2012 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.eua.be/Libraries/Publications/University_Autonomy_in_Europe_II_-_The_Scorecard.sflb.ashx>

Pažymėtina ir tai, kad aukštųjų mokyklų autonomija, kaip institutas, gali būti skirstomas ir į smulkesnius sudėtinius elementus arba atvirkščiai, organizacinę autonomiją ir personalo autonomiją gali apimti vadinamoji administracinė autonomija, pan. Toliau baigiamajame darbe atliekamas tyrimas yra struktūriškai skirstomas atsižvelgiant į Lietuvos įstatymdavystėje ir Konstitucinio Teismo praktikoje dažniausiai skiriamas pagrindines ir aktualiausias aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo sritis.

1.3. Aukštųjų mokyklų autonomijos sampratos turinys Lietuvos Respublikos teisės aktuose ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje

Aukštųjų mokyklų autonomijos teisinius pagrindus mūsų šalyje, visų pirma, įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalis, numatanti, jog aukštosioms mokykloms suteikiama autonomija. Dėl šios konstitucinės nuostatos turinio nuo pat Konstitucijos įsigaliojimo kildavo nemažai neaiškumų ir ginčų, kuriuos teko spręsti Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui.

Savo 1994 m. birželio 27 d. nutarime šis teismas pažymėjo, jog istoriškai aukštosios mokyklos autonomijos idėja susiformavo viduramžiais, kuriantis universitetams kaip mokslo ir mokymo įstaigoms. Autonomija reiškė, kad universitetas tam tikra prasme yra laisvas nuo valstybės, siekia kuo daugiau atsiriboti nuo politinės valdžios įtakos, sukurti savarankišką aukštosios mokyklos vidaus gyvenimo reguliavimo sistemą. Tokio atsitolinimo nuo valstybinės valdžios tikslas buvo apsaugoti mokslo, tyrimo ir mokymo laisvę, apginti mokslininkus ir dėstytojus nuo politinio bei ideologinio poveikio. Analizuodamas šiuolaikinę autonomijos sampratą, Konstitucinis Teismas nurodė, jog tradiciškai aukštosios mokyklos autonomija suprantama kaip teisė savarankiškai nustatyti ir įtvirtinti įstatuose ar statute savo organizacinę ir valdymo struktūrą, ryšius su kitais partneriais, mokslo ir studijų tvarką, studijų programas, studentų priėmimo tvarką, spręsti kitus su tuo susijusius klausimus, naudotis valstybės perduotu ir kitu įsigytu turtu, turėti teritorijos ir pastatų, kito turto, skirto mokslo ir studijų reikalams, neliečiamumo garantiją. Tuo tikslu aukštajai mokyklai garantuojama institucinė autonomija, t. y. tam tikras statusas, kuris reiškia, kad yra tam tikros veiklos sritys, laisvos nuo vykdomosios valdžios kontrolės.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalies nuostatos turinio aiškinimo konstitucinėje doktrinoje taip pat pažymima, jog aukštosios mokyklos veiklos sritis, laisvas nuo valstybės valdymo institucijų ir pareigūnų poveikių bei kontrolės, nustato įstatymų leidėjas. Kartu ir pats įstatymų leidėjas apriboja savo galias šių veiklos sričių atžvilgiu. Iš esmės nuo valstybės (nuo kurios kišimosi, poveikio, kontrolės aukštosios mokyklos ir turi autonomiją)

valios priklauso tai, kiek ši aukštųjų mokyklų autonomija bus plati ir stipri; tad neatmestina ir tokia galimybė, kad valstybė, deklaruodama, formaliai pripažindama aukštųjų mokyklų autonomijos principą, realios laisvės aukštosioms mokykloms nustatant savo organizacinę struktūrą, mokslo ir studijų tvarką, studijų programas, studentų priėmimo tvarką, naudojantis valstybės perduotu ir kitu įsigytu turtu, sprendžiant kitus susijusius klausimus nesuteiks.

Tiesa, Konstitucinio Teismo doktrinoje teigiama, jog valstybė reguliuoti aukštųjų mokyklų autonomijos reikalus privalo nedarydama poveikio aukštųjų mokyklų mokslinės ir pedagoginės veiklos laisvei (priešingas teisinis reguliavimas prieštarautų aukštųjų mokyklų autonomijai); naujai priimtas įstatymas negali susiaurinti ar pažeisti tu savivaldos garantijų, kurios yra įtvirtintos Konstitucijoje ir detalizuotos įstatymuose. Valstybė turi laiduoti, kad mokslo įstaigose laisvos mokslinės veiklos teisė išliks nepaliesta, kartu užtikrinti ir reikiamas materialines bei finansines šios veiklos sąlygas. Esmė tame, jog riba, kuomet gali būti konstatuojama, kad valstybė savo nustatytu teisiniu reguliavimu jau „kišasi“ į aukštųjų mokyklų autonomiją, ją riboja, yra labai plona, o pusiausvyra tarp valstybės ir visuomenės interesų, kuriuos įstatymų leidžiamosios institucijos siekia apsaugoti reguliuodamos tam tikrus aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo aspektus, ir tarp aukštųjų mokyklų autonomijos neliečiamybės yra itin trapi, todėl įstatymų leidėjui net ir suvokiant būtinybę reguliuoti aukštųjų mokyklų autonomijos reikalus nedarant poveikio aukštųjų mokyklų mokslinės ir pedagoginės veiklos laisvei, šio principo laikymasis dažnai esti kompliktuotas, dėl to, ar nebuvo pažeista aukščiau nurodyta taisyklė, neretai negalima teikti vienareikšmiškų išvadų.

2002 m. vasario 5 d. ir 2008 m. kovo 20 d. nutarimuose, 2009 m. spalio 28 d. sprendime Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas suformulavo svarbią aukštųjų mokyklų autonomijos ribojimo taisyklę, siejamą su būtinybe užtikrinti visuomenės intereso, jog aukštosiose mokyklose būtų sudarytos sąlygos ugdyti visapusišką, visuomenės poreikius atitinkantį išsilavinimą turinčią asmenybę, įgyvendinimą, su aukštųjų mokyklų atsakomybe už tai, kad studijuojantiems asmenims būtų suteiktas kokybiškas, visuomenės ir valstybės poreikius atitinkantis išsilavinimas. Teismas pabrėžė, jog aukštosios mokyklos savo veiklą turi derinti su visuomenės interesais; aukštosios mokyklos autonomijos principas turi būti derinamas su atsakomybės ir atskaitomybės visuomenei principu, su konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu, kitomis konstitucinėmis vertybėmis, su aukštųjų mokyklų pareiga laikytis Konstitucijos ir įstatymų, su aukštųjų mokyklų ir visuomenės interesų sąveika ir jų derinimu, su aukštųjų mokyklų priederme užtikrinti aukštojo mokslo veiksmingumą, racionaliai ir efektyviai naudoti valstybės biudžeto lėšas.

Apibendrinant aukštųjų mokyklų autonomijos sampratą pagrindinius požymius, įtvirtintus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d., 1996 m. liepos 10

d., 2002 m. sausio 14 d., 2002 m. vasario 5 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2008 m. vasario 20 d., 2008 m. kovo 20 d., 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimuose, 2009 m. spalio 28 d., 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimuose, akcentuoti tokie pagrindiniai aukštųjų mokyklų autonomijos principo įgyvendinimo aspektai, kaip aukštųjų mokyklų galimybė savarankiškai nustatyti ir įgyvendinti vidinę organizacinę ir valdymo struktūrą, savarankiškai nustatyti mokslo ir studijų tvarką, studijų programas, studentų priėmimo tvarką, savarankiškai, savo nuožiūra naudotis valstybės perduotu ir kitu turtu; valstybės pareiga užtikrinti reikiamas materialines bei finansines aukštųjų mokyklų akademinės ir mokslinės veiklos sąlygas; aukštųjų mokyklų pareiga užtikrinti aukštojo mokslo veiksmingumą, racionaliai ir efektyviai naudoti valstybės biudžeto lėšas.

Minėtuose Konstitucinio Teismo nutarimuose ir sprendimuose taip pat detalizuojamos nurodytų aukštųjų mokyklų autonomijos aspektų įgyvendinimo sąlygos. Apžvelgę Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, galime skirti kelis pagrindinius šio teismo nutarimuose ir sprendimuose tirtus aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo aspektus, kurie detaliau aptartini tolesniuose baigiamojo darbo poskyriuose.

1.3.1. Aukštųjų mokyklų autonomija studentų skaičiaus ir studijų kainos nustatymo, studijų programų rengimo bei tvirtinimo srityje

Remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, aukštųjų mokyklų autonominė teisė nustatyti studijų tvarką ir kainą, rengti ir tvirtinti studijų programas turi būti įgyvendinama laikantis žemiau nurodytų principų ir apribojimų:

1) valstybė turi teisę ir privalo nustatyti į valstybės finansuojamas studijas aukštosiose mokyklose priimamų įvairių sričių (krypčių), pakopų, formų studentų skaičių, atsižvelgdama ne tik į dabartinį tam tikrų sričių specialistų poreikį, bet ir į jų poreikį ateityje. Tokia valstybės teisė (pareiga), jos įgyvendinimas Konstitucinio Teismo nėra laikomas aukštųjų mokyklų autonomijos varžymu, kadangi nurodytos valstybės teisės ir kartu pareigos pripažinimu siekiama užtikrinti aukštojo mokslo veiksmingumą, aukštųjų mokyklų ir visuomenės interesų pusiausvyrą, racionalų ir efektyvų valstybės lėšų naudojimą. Kartu Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuojama, jog jeigu valstybinė aukštoji mokykla turi galimybių tokius pačius valstybės nustatytus kokybės standartus atitinkantį aukštąjį išsilavinimą suteikti ne tik tiems asmenims, kurių studijas valstybė pati finansuoja, bet ir tiems, kurie aukštojo mokslo valstybinėje aukštojoje mokykloje siekia ne valstybės lėšomis, negali būti nustatyta tokio teisinio reguliavimo, kuriuo valstybinei aukštajai mokyklai būtų kliudoma ar apskritai draudžiama priimti tokius asmenis mokytis šioje aukštojoje mokykloje;

2) Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pažymima, kad valstybė, nustatydamą valstybės finansuojamų studijų studentų skaičių (pateikdama aukštajai mokyklai užsakymą priimti studijuoti tam tikrą skaičių studentų), privalo garantuoti, kad valstybės biudžete bus numatytos ir valstybės lėšomis bus apmokėtos jų studijų išlaidos, apskaičiuotos ir nustatytos aukštųjų mokyklų (t. y. aukštosioms mokykloms suteikiama išimtinė teisė nustatyti studijų kainą). Konstitucinio Teismo nuomone, studijų išlaidų apskaičiavimas negali būti aukštosioms mokykloms primetamas, nes studijų išlaidas lemia labai įvairūs veiksniai, net tos pačios srities (krypties) ir tos pačios kokybės studijų išlaidos skirtingose aukštosiose mokyklose gali būti nevienodos. Teismo teigimu, teisinis reguliavimas, kuris sudarytų prielaidas ignoruoti racionaliais argumentais pagrįstą valstybinių aukštųjų mokyklų poziciją dėl realių studijų jose išlaidų, neabejotinai pažeistų Konstitucijos garantuojamą aukštųjų mokyklų autonomiją.

Kita vertus, Konstitucinis Teismas, pripažindamas aukštųjų mokyklų autonominę teisę nustatyti studijų kainą, išaiškina galimybę valstybei nustatyti, iš ko susideda studijų valstybinėse aukštosiose mokyklose išlaidos, numatydamas, kad valstybės teisės aktais gali ir turi būti nustatyti racionalūs, aiškūs, skaidrūs, pagrįsti kriterijai, kurie leistų valstybinėms aukštosioms mokykloms apskaičiuoti realias studijų jose išlaidas pagal studijų sritis (kryptis), pakopas, formas, idant šių studijų finansavimas iš valstybės biudžeto atitiktų savo paskirtį – leistų užtikrinti kokybišką įvairių sričių (krypčių) specialistų parengimą. Taip pat Konstitucinis Teismas pažymi, jog aukštųjų mokyklų nustatomos studijų kainos turi būti racionaliai pagrįstos, jos negali sudaryti prielaidų pažeisti konstitucinį aukštojo mokslo prieinamumo pagal sugebėjimus principą, Konstitucijoje įtvirtintus socialinės darnos, teisingumo imperatyvus, didinti socialinę atskirtį. Konstituciniu požiūriu būtų nepateisinama nustatyti tokias studijų kainas, kad būtų sudarytos prielaidos studijuojančiųjų lėšomis apmokėti ir tokias išlaidas, kurios nėra būtinos tam, kad atitinkami už studijas mokantys asmenys įgytų kokybišką aukštąjį išsilavinimą, t. y. nėra reikalingos kokybiškoms studijoms tose aukštosiose mokyklose organizuoti ir deramam mokslinės veiklos lygiui palaikyti.

Remdamiesi aukščiau pateiktais Konstitucinio Teismo išaiškinimais, galime teigti, jog aukštųjų mokyklų teisė savarankiškai, savo nuožiūra nustatyti studijų kainas nėra absoliuti. Beje, žvelgiant į Mokslo ir studijų įstatyme numatytą reglamentavimą, apskritai abejotina aukštųjų mokyklų autonomijos savarankiškai nustatyti studijų kainą egzistavimu, kadangi pagal minėto įstatymo 20 straipsnio 2 dalies 7 punktą, 22 straipsnio 2 dalies 5 punktą studijų kainą nustato aukštosios mokyklos taryba rektorius (direktorius) teikimu. Tai reiškia, kad studijų kainos nustatymo procedūroje dalyvauja tik tie aukštosios mokyklos valdymo organai, kurių pagrindinė funkcija yra užtikrinti aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo visuomeninę priežiūrą bei kontrolę, arba tokių organų paskirti (išrinkti) aukštosios mokyklos valdymo organai;

3) panašios pozicijos (kaip ir aukštųjų mokyklų autonomijos studijų kainos nustatymo srityje atveju) Konstitucinis Teismas laikosi ir įstatymdavystėje bei doktrinoje pripažįstamos aukštųjų mokyklų autonominės teisės rengti ir tvirtinti studijų programas atžvilgiu. Nurodytas teismas teigia, kad nors aukštosios mokyklos pačios nustato studijų programas ir dėl to šios programos gali būti gana įvairios, valstybė turi pareigą užtikrinti, kad pagal įvairias studijų programas skirtingose aukštosiose mokyklose teikiamo aukštojo išsilavinimo lygis, žymimas atitinkamais kvalifikaciniais laipsniais, atitiktų tam tikrus vienodus aukštojo išsilavinimo kokybės standartus. Tokius standartus turi nustatyti valstybės institucijos, pagal savo kompetenciją formuojančios aukštojo mokslo politiką, organizuojančios ir vykdančios aukštųjų mokyklų veiklos priežiūrą. Be to, aukštųjų mokyklų autonomija rengiant ir tvirtinant studijų programas taip pat gali būti ribojama sprendžiant dėl tokių programų finansavimo ir/ar aukštųjų mokyklų struktūros pertvarkų, reikalingų tokioms programoms įgyvendinti (Įstatymo 21 straipsnio 2 dalies 1 punktas).

Kai kuriuose doktrinos šaltiniuose³⁹ teigiama, jog Lietuvos aukštosios mokyklos praktiškai neturi vadinamosios substanyviosios autonomijos, suteikiančios teisę savarankiškai apibrėžti švietimo programų ugdymo tikslus ir turinį. Su tokia nuomone nesutiktina, kadangi aukštųjų mokyklų autonomija savarankiškai apibrėžti studijų programų turinį, nors ir ribojama valstybės institucijų nustatytų tokioms programoms keliamų standartų, vis dėlto išlieka; tai patvirtina ir Mokslo ir studijų įstatymo 7 straipsnio 2 dalies 4 punkto nuostata, numatanti aukštųjų mokyklų teisę rengti ir tvirtinti teisės aktų nustatytus reikalavimus atitinkančias studijų programas, Įstatymo 21 straipsnio 2 dalies 1 punkto ir 3 dalies 1 punkto nuostatos, numatančios aukštosios mokyklos senato (akademinės tarybos) teisę tvirtinti studijų programas. Tad studijų programų rengimo ir tvirtinimo atveju nors ir neturime absoliučios aukštųjų mokyklų autonomijos, vis dėlto galime konstatuoti esant bent jau santykinę (reliatyvią) autonomiją, kurios įgyvendinimas yra prižiūrimas ir kontroliuojamas valstybės (jos įgaliotų institucijų - Studijų kokybės vertinimo centro (Mokslo ir studijų įstatymo 17 straipsnio 1 dalies 1 punktas, 40 straipsnio 2 dalis, 42 straipsnio 1 dalis) ir kt.), siekiančios užtikrinti studijų programų bei atitinkamai aukštojo išsilavinimo lygio atitiktį tam tikriems kokybės standartams. Žinoma, visuomet aktualiu ir atviru diskusijoms lieka klausimas, ar valstybė (jos įgaliotos institucijos) ne

³⁹ Bulajeva T., Duoblienė L. Lietuvos švietimo politikos transformacijos: monografija. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. P. 90-91; Debreczeni P. CARDS Project „Higher Education Mobility: Diploma Recognition Policy and Legislation” // 'Institutional Autonomy and Accountability' (Report to the European Commission), 2002. P. 4 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:LBk1gdjvivEJ:public.mzos.hr/fgs.axd%3Fid%3D10575+Higher+Ed+ucation+Mobility+:+Diploma+Recognition+Policy+and'++Institutional+Autonomy+and'+Accountability+debreczeni&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESjLYVU_76COZe5NEwPtS8avBBmfg9xWO8vAPBm-3CD0kZQx57guhRuvLnmy1xqDTzwP3CME1Mt80KATtdNQP6qQHsYFY8mRWaAH9mOuWpwpuoJuKOQ8SbM3L4VHK42D1fcQKr&sig=AHIEtbQDYb4xfKwBcJz1ufQXIwv1BklPbw>

pernelyg kišasi į aukštųjų mokyklų autonominės teisės savarankiškai rengti ir tvirtinti studijų programas įgyvendinimą: vieni autoriai⁴⁰ mano, jog valstybės institucijos, Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006-2010 metų plane⁴¹ ir jo įgyvendinimo dokumentuose⁴² numačiusios siekį sukurti visų studijų kryptių reglamentus, kuriuose būtų detalai aprašytas studijų turinys, pernelyg smulkmeniškai reglamentuoja (reguliuoja) vadinamuosius studijų programų standartus, gaires, tuo tarpu kiti autoriai⁴³ kaip tik išvelgia švietimo institucijose dirbančių mokytojų ir dėstytojų poreikį detalesniam ir kruopštesniam studijų (mokymo) programų turinio valstybiniam reguliavimui.

Baigiamojo darbo autorės apklaustų respondentų nuomonė taip pat patvirtina tokio poreikio egzistavimą: didesnioji dauguma (61 proc.) apklaustų studentų ir absolventų nurodė, kad valstybės institucijos turėtų aprobuoti (tvirtinti) universitetuose dėstomų dalykų programas.

Taip pat doktrinoje⁴⁴ teigiama, jog nevalstybinių aukštųjų mokyklų atveju studijų programų atitikimas valstybės nustatytiems standartams yra bene vienintelis su tokių aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimu susijęs reikalavimas, šiek tiek ribojantis nevalstybinių aukštųjų mokyklų savivaldą. Tokia pozicija yra logiška, kadangi tai, jog valstybė finansiškai neremia nevalstybinių aukštųjų mokyklų, nesuteikia jai teisės riboti tokiose mokyklose studijuojančių asmenų skaičiaus ar daryti įtaką (per orientacinius kriterijus) studijų kainai. Aukštojo mokslo prieinamumo principas tokiu atveju taip pat nėra pažeidžiamas, kadangi aukštasis mokslas yra materialiai prieinamas valstybinėse aukštosiose mokyklose, kurios, nustatydamos studijų kainas, privalo atsižvelgti į valstybės įtvirtintus kainų nustatymo kriterijus. Kita vertus, jei nevalstybinėse aukštosiose mokyklose yra nustatomos itin žemos studijų kainos, keliančios abejonių dėl to, ar už tokias kainas studentams gali būti suteiktas kokybiškas išsilavinimas, praktiškai beveikiu tampa ir nevalstybinėse aukštosiose mokyklose dėstomų dalykų studijų programų orientavimas į valstybės institucijų tvirtinamus kokybės standartus, kadangi neproporcingai maža studijų kaina nesuteikia galimybės įgyvendinti standartizuotose studijų programose numatytų uždavinių, visapusiškai ir išsamiai perteikti programose numatytų profesinių žinių. Tokiu atveju nevalstybinėse aukštosiose mokyklose dėstomų dalykų atitiktis

⁴⁰ Pūraitė A. Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 49.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 335 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006-2010 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1394.

⁴² Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. 1133 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006-2010 metų plano įgyvendinimo pirmojo etapo 2006-2007 metų priemonių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 126-4789; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 732 „Dėl aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2008-2010 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 85-3384.

⁴³ Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 113.

⁴⁴ Lietuvos aukštasis mokslas. Baltoji knyga: ES PHARE programa „Lietuvos aukštojo mokslo reforma“ / Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija; [parengimas spaudai: Darius Tamošiūnas]. - Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 1999. P. 59.

valstybės keliamiems kokybės reikalavimams, suteikianti teisę tokioms mokykloms teikti valstybės pripažįstamus akademinis laipsnius ir profesines kvalifikacijas, yra deklaratyvaus pobūdžio, neužtikrinanti tokiose mokyklose įgyjamo išsilavinimo kokybės;

4) valstybei suteikta išimtinė teisė (ir kartu pareiga) nustatyti kriterijus, kuriuos atitinkantys asmenys laikomi gerai besimokančiais ir turi teisę į valstybinį studijų finansavimą, taip pat nustatyti valstybės lėšų, kuriomis finansuojamas valstybinėse aukštosiose mokyklose gerai besimokančių asmenų mokslas, skyrimo principus ir tvarką, taip pat tai, kaip turi būti kontroliuojamas jų panaudojimo teisėtumas.

Apibendrinant Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje formuojamus aukštųjų mokyklų autonominės teisės nustatyti studijų tvarką ir kainą, rengti ir tvirtinti studijų programas reglamentavimo ir įgyvendinimo principus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad valstybinių institucijų kišimasis į šios autonominės teisės įgyvendinimą laikomas pateisinamu tik valstybės finansuojamų studijų atveju (kai kalbama apie valstybės teisę reguliuoti į aukštąsias mokyklas priimamų studentų skaičių); studijų kainos ir studijų programų tvirtinimo (nustatymo) srityje valstybinės institucijos nurodytų aukštųjų mokyklų teisių įgyvendinimą, jo turinį gali įtakoti tik nustatydamos tam tikrus orientacinius kriterijus, standartus, kuriuos privalo atitikti aukštųjų mokyklų savivaldos institucijų patvirtintos studijų kainos ir studijų programos.

Vis dėlto tokiuose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pateikiamuose aukštųjų mokyklų autonomijos konstitucinio principo turinio išaiškinimuose galime išvystyti ir ne itin nuoseklią poziciją akademinės laisvės bei visuomenės intereso į kokybišką, socialiai orientuotą, prieinamą aukštąjį išsilavinimą pusiausvyros atžvilgiu. Tarkime, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje valstybės teisė nustatyti į valstybines aukštąsias mokyklas priimamų tam sričių (krypčių), pakopų, formų studentų skaičių iš esmės yra siejama su būtinybe užtikrinti, jog aukštosiose mokyklose rengiamų specialistų skaičius daugmaž atitiktų tokių specialistų poreikį darbo rinkoje, taip pat su būtinybe garantuoti, kad būtų racionaliai naudojamos studijoms finansuoti skiriamos valstybės lėšos. Tuo tarpu Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarime pažymima, jog iš Konstitucijos kyla imperatyvas, kad įgaliojimus nustatyti realią ir racionalią studijų kainą – ir tą, kurią turi mokėti asmenys, vykstant studentų priėmimui į atitinkamą valstybinę aukštąją mokyklą nepatekę į vietas, kurių iš anksto paskelbtas skaičius atitinka nustatytą valstybės įsipareigojimą finansuoti tam tikro kiekio specialistų rengimą, ir priimti studijuoti atitinkamoje valstybinėje aukštojoje mokykloje savo lėšomis, ir tą, kurią turi mokėti asmenys, valstybinėse aukštosiose mokyklose rengiami tenkinant valstybės nustatytą atitinkamų sričių (krypčių) specialistų poreikį, jeigu jų mokymasis neatitinka įstatymo nustatytų gero mokymosi kriterijų, – turi pačios valstybinės aukštosios mokyklos, kurioms Konstitucija garantuoja autonomiją. Analizuodami šias Konstitucinio Teismo nutarimo nuostatas, galime

daryti išvadą, jog valstybė gali aukštajai mokyklai pateikti nurodymą priimti studijuoti tam tikrą skaičių studentų, tačiau finansuoti tik dalį šių studijų, t. y. finansuoti studijas tik gerai besimokantiems studentams. Tokiu būdu susidaro situacija, kuomet valstybė nurodo į aukštąsias mokyklas priimti didesnę skaičių studentų, pagal Konstitucinio Teismo išaiškinimą, privalo pasirengti finansuoti būtent tokio studentų skaičiaus studijas, tačiau vėliau faktiškai finansuoja tik dalies – gerai besimokančių - studentų studijas. Žinoma, neįmanoma iš anksto numatyti, kokie bus ketinamų priimti studentų studijų rezultatai, tačiau valstybės išlaidų (biudžeto) planavimas visų valstybės nurodymu ketinamų priimti studentų studijų finansavimui ir vėliau dalies šių lėšų nepanaudojimas pagal paskirtį nėra itin efektyvus bent jau valstybės biudžeto vykdymo požiūriu. Manytina, jog valstybei nurodant į aukštąsias mokyklas priimti tam tikrą skaičių studentų, kurių kokybiškas parengimas yra svarbus, reikalingas visuomenei, tikslinga finansuoti visas valstybės nurodymu steigiamas studijų vietas, nepriklausomai nuo į jas priimtų studentų mokymosi rezultatų; tokiu būdu kartu būtų skatinamas visuomenei reikalingų specialistų parengimas, tam tikrų deficitinių profesijų specialistų skaičiaus didėjimas darbo rinkoje.

Kita vertus, Konstitucinio Teismo doktrinoje nurodomi studentų skaičiaus ribojimo Vyriausybės nutarimais motyvai, susiję su tam tikrų sričių specialistų pertekliumi darbo rinkoje, apskritai laikytini abejotinais, turint omenyje praktiškai neribotą aukštųjų mokyklų teisę priimti į tos pačios srities (krypties) studijas savo lėšomis studijuojančius asmenis. Tad galiojantis valstybinis studentų skaičiaus reguliavimas yra kiek labiau tikslingas nebent tuo atveju, kuomet siekiama padidinti tam tikros srities specialistų skaičių, o ne jį riboti.

Konstitucinio Teismo pateikiama būtinybės valstybinėmis priemonėmis reguliuoti į aukštąsias mokyklas priimamų studentų skaičių motyvacija galima suabejoti ir dėl dar vienos priežasties. Vienas iš tokio valstybinio reguliavimo motyvų yra būtinybė užtikrinti kokybiškas studijas, kokybišką studentų, specialistų parengimą; šio tikslo neva gali būti pasiekama *inter alia* ribojant valstybės lėšomis studijuojančių studentų skaičių ir kiekvienam iš jų suteikiant pakankamą valstybės finansavimą. Kokybiškos, prieinamos studijos taip pat yra ir studijų kainos bei studijų programų rengimo reikalavimų teisinio reguliavimo motyvas, tačiau pastaruoju atveju, Konstitucinio Teismo nuomone, kokybiškų ir visuomenei prieinamų studijų reikalavimų įgyvendinimo galima pasiekti tiek stipriai neribojant aukštųjų mokyklų autonomijos, kaip studentų skaičiaus nustatymo atveju. Lieka neaišku, kodėl yra laikoma, jog aukštosios mokyklos, savarankiškai nustatydamos studijų kainą ir studijų programų turinį, turi menkesnes galimybes neigiamai paveikti visuomenės intereso į kokybišką ir prieinamą aukštąjį mokslą įgyvendinimą, nei savarankiškai nustatydamos priimamų studentų skaičių. Vien tas argumentas, jog studijų kainos ir studijų programų turinio nustatymo atvejais aukštosios mokyklos geriau nei valstybinės

institucijos žino savo išlaidas, sąnaudas, reikalingas tam tikrų studijų programų vykdymui, geriau išmano savo galimybes, potencialą dėstant tam tikras studijų programas, nelaikytinas įtikinamu ir pateisinančiu silpnesnę valstybės priežiūrą bei kontrolę nustatant studijų kainas ir rengiant studijų programas, apsiribojančią orientacinių kriterijų, standartų įtvirtinimu, lyginant su valstybės kontrolės kryptingumu, griežtumu reguliuojant aukštosiose mokyklose studijuojančių studentų skaičių. Manytina, jog siekiant nuoseklios konstitucinės doktrinos, požiūrius į teisių nustatyti aukštųjų mokyklų studentų skaičių, studijų kainą, rengti ir tvirtinti studijų programas įgyvendinimo autonomijos ribas derėtų vienodinti, supanašinti. Tai padaryti įmanoma dviem būdais: 1) suteikiant aukštosioms mokykloms teisę savarankiškai, remiantis valstybinių institucijų patvirtintais orientaciniais kriterijais nusistatyti į šias mokyklas priimamų studentų skaičių. Eiti šia aukštųjų mokyklų autonomijos valstybinio teisinio reguliavimo reformavimo kryptimi, be kita ko, rekomenduoja ir Lietuvos švietimo politikos tyrimą atlikę Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertai, teigiantys, jog siekiant valstybės tikslų tam tikrų sričių specialistų skaičiaus kontroliavimo srityje, derėtų pereiti prie atviresnės, lankstesnės sistemos, labiau besiremiančios valstybės taikomomis tam tikrų specialistų rengimo finansinio skatinimo priemonėmis, o ne imperatyviu studentų skaičiaus reguliavimu⁴⁵; 2) numatant studijų kainų ir studijų programų privalomą derinimą su valstybinėmis institucijomis. Manytina, jog žvelgiant į šiuo metu darbo rinkoje susiklosčiusią situaciją, bylojančią apie tam tikrų profesijų specialistų didelį perteklių, nusivylimą aukštosiose mokyklose vykdomų studijų kokybę, neatitinkančią studijų kainos, racialesnis ir labiau visuomenės interesus atitinkantis būtų antrasis būdas, susijęs su aukštųjų mokyklų autonomijos nustatant tam tikrų studijų formų studentų skaičių, studijų kainą ir rengiant bei tvirtinant studijų programas stipresnę ribojimą. Nors kai kuriuose doktrinos šaltiniuose⁴⁶ ir teigiama, jog valstybės vykdomas aukštųjų mokyklų veiklos išorinis reguliavimas yra svarbiausia kliūtis į aukštą akademinį paslaugų kokybę, į jų efektyvumą ir produktyvumą, tokių paslaugų atitikimą visuomenės poreikiams, atsižvelgiant į visuomenės nusivylimą aukštųjų mokyklų teikiamų paslaugų kokybę (kurios aukštosios mokyklos nesugebėjo užtikrinti net ir turėdamos gana plačią autonomiją studijų programų ir studijų kainų nustatymo, tvirtinimo srityje), būtina numatyti ne tik studijų kainų ir studijų programų glaudesnę derinimą su valstybinėmis institucijomis (neapsiribojant vien studijų kainų ir studijų programų „orientacija“ į valstybės patvirtintus kriterijus bei abstrakčius standartus), bet ir

⁴⁵ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų atliktos Lietuvos švietimo politikos apžvalgos rekomendacijos / [redaktorė Mimoza Kligenė]. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2002. P. 25.

⁴⁶ Kells H. R. Self-Regulation in Higher Education: A Multi-National Perspective on Collaborative Systems of Quality Assurance and Control (Higher Education Policy Series). - Publisher: Jessica Kingsley; 1 edition (November 1, 1992). P. 35-39; Neave G., Van Vught F. A. The Changing Relationship Between Government and Higher Education in Europe. - Oxford: Pergamon, 1991. P. 51-53. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 169-170.

pažaboti aukštųjų mokyklų pernelyg didelę laisvę priimant studijuoti studentus į valstybės nefinansuojamas studijas (šių studentų skaičius taip pat turėtų būti reguliuojamas valstybės, atsižvelgiant į tam tikros srities specialistų poreikį); pastebėtina, jog panaši praktika yra taikoma ir pažangiose Vakarų valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje, Prancūzijoje⁴⁷. Žinoma, minėtos priemonės nebūtinai turi būti nuolatinės, jos gali būti taikomos tik tuo laikotarpiu, kol susireguliuos atitinkamų sričių specialistų pasiūla ir paklausa darbo rinkoje, tačiau net ir tokių laikinų priemonių taikymą draudžia (nepaisant to, kad visuomenės poreikis aukščiau nurodytoms reformoms yra akivaizdus) šiuo metu formuojama Konstitucinio Teismo doktrina, išdėstyta 2008 m. kovo 20 d. ir kituose nutarimuose. Dėl šios ir kitų su aukštųjų mokyklų studentų skaičiaus teisinio reguliavimo turinio išaiškinimu susijusių priežasčių Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose įtvirtinta atitinkamų Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatų vertinimo doktrina viešojoje erdvėje neretai apibūdinama kaip programuojanti aukštojo mokslo stagnaciją⁴⁸.

Kita vertus, valstybė gali būti ir nesuinteresuota riboti į valstybės nefinansuojamas studijas priimamų studentų skaičių, kadangi tokiu atveju ji iš esmės prisiimtų atsakomybę dėl aukštųjų mokyklų finansinės gerovės, o tokios atsakomybės prisiėmimas valstybei gali tapti nepakeliamu finansine našta. Lietuvos valstybės menki finansiniai pajėgumai finansuojant aukštąjį mokslą (Lietuva yra viena iš prasčiausiai aukštąjį mokslą finansuojančių Europos Sąjungos valstybių⁴⁹) šiuo metu lemia tai, kad aukštosios mokyklos yra priverstos tapti vos ne komercinėmis įmonėmis, turinčiomis pardavinėti savo mokymo paslaugas ir mokslinę produkciją⁵⁰. Aukštosios mokyklos vis dažniau yra priverstos traktuoti studentus kaip savo klientus, nuolaidžiauti savo lėšomis studijuojantiems studentams, dėl ko nukenčia aukštojo mokslo kokybė.

Baigiant konstitucinės doktrinos, susijusios su teisėmis nustatyti studentų skaičių, studijų kainą, rengti ir tvirtinti studijų programas, analizę, atkreiptinas dėmesys į šiuo metu Lietuvoje galiojantį reglamentavimą, suteikiantį teisę aukštųjų mokyklų taryboms nustatyti bendrą studijų vietų skaičių, studijų kainą ir įmokų, tiesiogiai nesusijusių su studijų programos įgyvendinimu, dydžius (Mokslo ir studijų įstatymo 20 straipsnio 2 dalies 7, 8 punktai). Įvertinant aukščiau

⁴⁷ Frackmann E., de Weert E. Higher Education Policy in Germany. An International Comparative Perspective. Issues in Higher Education. - Pergamon Press, 1993. P. 132-161; Clark B. R., Neave G. The Encyclopedia of Higher Education. Edition: 1, 1992. P. 219. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 354-359.

⁴⁸ Dajotis V. Konstitucinio Teismo nutarimas didina aukštojo mokslo stagnaciją // Bernardinai, 2008-07-09 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-07-09-vytautas-dajotis-konstitucinio-teismo-nutarimas-didina-aukstojo-mokslo-stagnacija/3729>>

⁴⁹ Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatos: studija / [parengė Mindaugas Misiūnas ... [et al.]. Kaunas: Technologija, 2007. P. 20.

⁵⁰ Želvys R. Aukštojo mokslo kaita ir problemos: aukštojo mokslo plėtra ir akademinė didaktika // Acta paedagogica Vilnensia: mokslo darbų rinkinys. ISSN 1392-5016. T. 14 (2005). p. 169-177.

nurodantys Konstitucinio Teismo išaiškinimus, abejotina tokio reglamentavimo, suteikiančio aukštųjų mokyklų taryboms, į kurių sudėtį įeina ir aukštųjų mokyklų darbuotojų, administracijos atstovai, teisę tvirtinti studijų vietų skaičių, konstitucingumu. Taip pat drįstina abejoti reglamentavimo, numatančio aukštųjų mokyklų taryboms, kuriose didžiąją dalį narių sudaro visuomenės ir valstybės institucijų atstovai, teisę nustatyti studijų kainą, konstitucingumu, turint omenyje Konstitucinio Teismo nutarimuose pateiktus aiškinimus, jog studijų kainos nustatymas yra aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo išskirtinė sritis.

1.3.2. Aukštųjų mokyklų organizacinė autonomija

Aukštųjų mokyklų autonominės teisės nustatyti savo organizacinę ir valdymo struktūrą atveju svarbesniais laikytini Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 5 d., 2008 m. kovo 20 d., 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimuose, 2009 m. spalio 28 d. sprendime pateikti išaiškinimai. Juose Konstitucinis Teismas išaiškino, jog aukštųjų mokyklų valdymo institucijas, įgyvendinančias aukštosios mokyklos savivaldos funkcijas, turi formuoti pačios aukštosios mokyklos, įstatymuose nustatytais pagrindais savo įstatuose ar statutuose nustačiusios jų sudarymo būdus ir tvarką. Įstatymų leidėjas, nepaneigdamas aukštųjų mokyklų autonomijos principo, įstatymais gali nustatyti tik aukštųjų mokyklų organizacinės ir valdymo struktūros pagrindus. Tik taip būtų užtikrintas konstitucinis akademinės laisvės principo įgyvendinimas.

Vis dėlto tam, kad valstybė galėtų įgyvendinti savo priedermę prižiūrėti mokymo įstaigų veiklą, taip pat tam, kad būtų užtikrintas aukštųjų mokyklų autonomijos principo suderinamumas su atsakomybės ir atskaitomybės visuomenei principu, garantuota studijų kokybė ir mokslinių tyrimų plėtra, aukštosios mokyklos valdymo struktūroje paprastai turi būti numatyta ir tokia institucija, kuri vykdo kontrolės ir priežiūros funkcijas ir kurios paskirtis – užtikrinti aukštosios mokyklos atsakomybę ir atskaitomybę visuomenei, tačiau kuri nėra tiesiogiai susijusi su akademinės laisvės principo įgyvendinimu. Tokia institucija gali būti formuojama ne tik iš aukštosios mokyklos akademinės bendruomenės narių – į ją gali būti skiriami *inter alia* ir valstybės vykdomosios valdžios institucijų atstovai. Tad Konstitucinis Teismas išaiškino, kad visuomeninės priežiūros institucijų (t. y. universitetų, kitų valstybinių aukštųjų mokyklų tarybų – toks valstybinių aukštųjų mokyklų valdymo organas yra numatytas ir galiojančio Mokslo ir studijų įstatymo 19 straipsnio 1, 2 dalyse) formavimas aukštosiose mokyklose, į jų formavimą įsitraukiant ir valstybinėms institucijoms, neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintam aukštųjų mokyklų autonomijos principui, kadangi tokių valdymo organų suformavimu aukštosiose mokyklose ir jų veikla yra užtikrinamas aukštųjų mokyklų autonomijos principo derinimas su aukštųjų mokyklų atsakomybės ir atskaitomybės visuomenei principu. Konstitucinio Teismo

nuomone, esminiu kriterijumi nustatant, ar tokių tarybų egzistavimas ir veikla nedaro įtakos aukštųjų mokyklų autonomijos turiniui, yra tai, ar tarybų išvados nesaisto aukštųjų mokyklų akademinė tarybų (senatų), sudaromų (formuojamų) išimtinai iš akademinės bendruomenės narių, priimant sprendimus aukštųjų mokyklų akademinės savivaldos klausimais. Tokia Konstitucinio Teismo pozicija leidžia daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas valstybinių aukštųjų mokyklų taryboms gali numatyti tik rekomenduojamojo, aukštųjų mokyklų senatams neprivalomo, jų neįpareigojančio pobūdžio funkcijas.

Pažymėtina, kad aukštųjų mokyklų tarybų funkcijų apimtis ir svarba Lietuvoje visą laiką buvo vienas iš svarbiausių aukštųjų mokyklų autonomijos ribas charakterizuojančių aspektų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas numatė aukštųjų mokyklų savivaldos požiūriu gana palankią aukštųjų mokyklų tarybų funkcijų svarbos ir įtakos aukštųjų mokyklų valdymo sprendimams traktuotę, nors pačių aukštųjų mokyklų vadovai (administracijos), aukštąjį mokslą atstovaujantys asmenys būtų linkę aukštųjų mokyklų taryboms suteikti platesnius įgaliojimus. Tarkime, JAV ir Europos universitetų vadovų parengtoje ir 2000 m. paskelbtoje Antrojoje Gliono deklaracijoje⁵¹ siūloma universitetų taryboms, kuriose daugumą turėtų viešajam interesui atstovaujantys universitete ir jam pavaldžiose institucijose nedirbantys asmenys, suteikti teisę priimti sprendimus principiniais universiteto gyvenimo ir veiklos klausimais. Viena iš svarbiausiųjų tarybos funkcijų būtų išrinkti (skirti, samdyti) universiteto rektorių. Taip skirtas rektorius galėtų ryžtingiau imtis organizacinių ir administracinių priemonių universiteto tikslams pasiekti, nes naudotųsi visuomenės interesui atstovaujančių asmenų parama. Manoma, kad siūlomas valdymo tobulinimas turėtų aukštąsias mokyklas padaryti atsakingesnes už savo veiklos rezultatus, atviresnes visuomenės poveikiui ir jai (visuomenei) atskaitingas, atskirtų universiteto tarybą ir rektorių nuo senato įtakos ir per kompetencijų atribojimą sudarytų sąlygas įgyvendinti savivaldos organo (senato) atribojimą nuo administravimo organų (taryba ir rektorius), t. y. akademinė ir administracinių funkcijų (laisvės) atribojimą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija rekomenduoja numatyti ne tik aukštųjų mokyklų tarybų dalyvavimą rektorių rinkimuose, bet ir Respublikos Prezidento privalomą pritarimą rektoriaus rinkimams bei konkrečiai rektoriaus kandidatūrai, siekiant užtikrinti, jog aukštosios mokyklos rektoriaus pareigos numatytų visišką atskaitomybę visuomenei⁵². Tokiu būdu lyg ir siekiama įteigti, jog aukštosios mokyklos tarybos, sudaromos iš studentų atstovų, mokyklos dėstytojų ir mokslo darbuotojų atstovų, mokyklos administracijos darbuotojų atstovų, švietimo ir mokslo ministro skiriamų asmenų,

⁵¹ Rhodes F. H. T. The Glion Declaration II: The Governance of Universities. Occasional Paper No. 46. - Association of Governing Boards of Universities and Colleges, 2000. P. 1-14.

⁵² Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų atliktos Lietuvos švietimo politikos apžvalgos rekomendacijos / [redaktorė MIMOZA Kligienė]. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2002. P. 30.

nepriklausančių aukštosios mokyklos personalui ir studentams, atliekamos rektoriaus parinkimo ir skyrimo visuomeninės kontrolės nepakanka užtikrinant paskirto rektoriaus kandidatūros atitikimą visuomenės interesams ir lūkesčiams, rektoriaus atskaitomybę visuomenei, kad siekiant užtikrinti minėtų interesų apsaugą, jų įgyvendinimą, būtinas ir tautos (visuomenės) tiesiogiai renkamo Respublikos Prezidento dalyvavimas rektoriaus skyrimo procedūroje. Vis dėlto drįstina abejoti, ar Respublikos Prezidento pritarimo rektorių rinkimams, rektoriaus kandidatūrai reikalavimas, iš esmės reiškiantis Prezidento teisę vetuoti aukštosios mokyklos tarybos sprendimus dėl su rektoriaus rinkimais susijusių klausimų, padėtų iš esmės pagerinti rektoriaus rinkimų procedūrą, jos kokybę ir atitikimą visuomenės interesams; priešingai, šie Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos siūlomi rektoriaus rinkimo tvarkos pakeitimai programuotų konfliktus tarp dviejų visuomenės interesams atstovaujančių institucijų – aukštųjų mokyklų tarybų ir Respublikos Prezidento, menkintų aukštųjų mokyklų tarybų - kolegialių valdymo organų - sprendimų svarbą ir reikšmę lyginant su vienasmenės valdymo institucijos – Respublikos Prezidento – priimamų sprendimų dėl aukštųjų mokyklų rektorių rinkimų svarba (tarybos praktiškai privalėtų visus savo sprendimus derinti su Prezidentu), tuo pačiu keldami didesnes abejones dėl rektorių rinkimų skaidrumo (dėl rektoriaus rinkimų, jo kandidatūros iš esmės spręstų vien Prezidentas). Manytina, jog siekiant į rektorių rinkimus įtraukti ir Respublikos Prezidentą, racionalesniu žingsniu būtų laikomas Prezidentūros atstovo ar kelių atstovų dalyvavimas aukštosios mokyklos tarybai balsuojant dėl rektoriaus rinkimų, rektoriaus kandidatūros (t. y. Prezidentūros atstovui(-ams) taip pat būtų suteikta balso teisė renkant rektorių).

Aukščiau nurodytoms principinėms idėjoms (išskyrus Prezidento įtraukimo į rektoriaus rinkimo procedūrą idėją) iš esmės pritaria ir Lietuvos mokslo taryba⁵³, daugelio Lietuvos aukštųjų mokyklų studentai⁵⁴. Mokslo tarybos parengtame Aukštųjų mokyklų valdymo modelio projekte siūloma aukštųjų mokyklų taryboms suteikti įgaliojimus: 1) aprobuoti universiteto senato parengtą universiteto statutą (jo pakeitimus) ir teikti jį tvirtinti Lietuvos Respublikos Seimui; 2) konkurso būdu skirti rektorių; 3) nustatyti administracinio, akademinio ir mokslinio personalo parinkimo, taip pat turto ir lėšų naudojimo strategiją ir principus; 4) tvirtinti rektoriaus teikiamus metinių pajamų ir išlaidų sąmatų projektus ir šių sąmatų vykdymo ataskaitas,

⁵³ Lietuvos mokslo tarybos Mokslo strategijos ir valdymo komisijos darbo grupės parengtas Aukštųjų mokyklų valdymo, kai jos aukščiausiosios institucijos – tarybos – daugumą sudaro socialiniai partneriai, modelio projektas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:bFaWzXJ911YJ:www.lmt.lt/STUDIJIOS/TEKSTAS/AM_valdymas-2005-09-26.doc+Auk%C5%A1t%C5%B3j%C5%B3+mokykl%C5%B3+valdymo,+kai+jos+auk%C5%A1%C4%8Diausiosio+s+institucijos+%E2%80%93+tarybos+%E2%80%93+daugum%C4%85+sudaro+socialiniai+partneriai,+modelio+projektas&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>

⁵⁴ Bendra pozicija dėl aukštojo mokslo reformos, 2005 m. gruodžio 8 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/files/Konferencija_AMR_05_12_08_Pozicija.pdf>

rektorius teikiamus universiteto struktūrinių pertvarkymų planus, metines rektorius ataskaitas, kt.

Pažymėtina, kad Mokslo ir studijų įstatymo 2009 m. balandžio 30 d. redakcijos 20 straipsnyje, skirtingai nei ligi tol galiojusiam Aukštojo mokslo 2000 m. kovo 21 d. įstatyme, daugelis šių funkcijų aukštųjų mokyklų taryboms buvo numatyta. Pažymėtina ir tai, jog aukščiau nurodytos arba panašios funkcijos (įgaliojimai) aukštųjų mokyklų taryboms ar kitiems valdymo organams, sudaromiems iš valstybės ir visuomenės interesus atstovaujančių subjektų, yra suteiktos daugelyje Europos valstybių - Austrijoje, Čekijoje, Vengrijoje, Danijoje, Suomijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Nyderlanduose, Latvijoje, Japonijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose⁵⁵. Čekijoje šiam valdymo organui taip pat yra priskirti spęsti klausimai dėl aukštųjų mokyklų nekilnojamojo ir kilnojamojo turto įsigijimo, perleidimo ar likvidavimo, dėl aukštųjų mokyklų padalinių ar įstaigų prie aukštųjų mokyklų steigimo.

Verta pažymėti, jog Vokietijoje, garantuojančioje nemokamą aukštąjį mokslą (ir jį gausiai finansuojančioje), valstybės institucijų vykdoma aukštųjų mokyklų veiklos priežiūra ir kontrolė apskritai yra labai plataus pobūdžio, kadangi Vokietijos federalinių žemių vyriausybės, kuriose už aukštojo mokslo veiklą atsako Švietimo arba Aukštojo mokslo ministerijos, turi ne tik aukštojo mokslo kontrolės ir priežiūros teisę, bet ir aukščiausiąją valdžią, susijusią su aukštojo mokslo institucijų biudžeto ir personalo formavimo, aukštųjų mokyklų statutų ir studijų programų tvirtinimo, valstybinių egzaminų reikalavimų nustatymo ir aukštųjų mokyklų parengtų akademinų egzaminų sąlygų tvirtinimo, rektorius kandidatūros tvirtinimo reikalais⁵⁶. Panašus teisinis reguliavimas egzistuoja ir Prancūzijoje⁵⁷.

Tuo tarpu kai kuriuose doktrinos šaltiniuose aukštųjų mokyklų tarybų, kaip visuomeninę priežiūrą ir kontrolę atliekančių valdymo organų, privalomo formavimo tikslingumu (arba bent jau tokių tarybų funkcijų apimtimi) bei apskritai aukštųjų mokyklų veiklos visuomeninės priežiūros ir kontrolės būtinybe abejojama. Pavyzdžiui, R. A. Mooras, R. Antoniis nurodo, jog

⁵⁵ Lietuvos mokslo tarybos Mokslo strategijos ir valdymo komisijos darbo grupės parengtas Aukštųjų mokyklų valdymo, kai jos aukščiausiosios institucijos – tarybos – daugumą sudaro socialiniai partneriai, modelio projektas. P. 21-26 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:bFaWzXJ911YJ:www.lmt.lt/STUDIJIOS/TEKSTAS/AM_valdymas-2005-09-26.doc+Auk%C5%A1t%C5%B3j%C5%B3+mokykl%C5%B3+valdymo,+kai+jos+auk%C5%A1%C4%8Diausiosios+institucijos+%E2%80%93+tarybos+%E2%80%93+daugum%C4%85+sudaro+socialiniai+partneriai,+modelio+projektas&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt; Daujotis V. Aukštojo mokslo vežimai ir arkliai // Bernardinai, 2006 m. balandžio 24 d. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/-/5357>>

⁵⁶ Frackmann E., de Weert E. Higher Education Policy in Germany. An International Comparative Perspective. Issues in Higher Education. - Pergamon Press, 1993. P. 142; Clark B. R., Neave G. The Encyclopedia of Higher Education. Edition: 1, 1992. P. 247. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 354-355.

⁵⁷ Clark B. R., Neave G. The Encyclopedia of Higher Education. Edition: 1, 1992. P. 219. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 3565-359.

aukštoji mokykla privalo turėti savarankiškumą nustatydamas atsiskaitymo visuomenei formas ir būdus⁵⁸; J. N. Kaulas teigia, kad aukštųjų mokyklų autonomija *inter alia* turi apimti teisę rinkti savo organizacijos lyderius (t. y. rektorius)⁵⁹. A. Pūraitė mano, kad valstybės institucijos neturėtų priimti diskrecijos pernelyg detaliai nustatyti aukštojo mokslo institucijose formuojamų visuomeninės priežiūros organų formavimo tvarkos, t. y. šių organų sudarymo tvarka turėtų būti detalizuojama ne teisės aktuose, o aukštųjų mokyklų statutuose⁶⁰.

Pastaroji pozicija labiau atitinka Konstitucinio Teismo formuojamą aukštųjų mokyklų autonomijos principo turinio aiškinimo praktiką. Konstitucinis Teismas 2011 m. gruodžio 22 d. nutarime pažymėjo, kad pagal Mokslo ir studijų įstatymo 20 straipsnio 2 dalį strateginius ir kitus svarbiausius valstybinės aukštosios mokyklos valdymo sprendimus priima būtent taryba, t. y. valdymo organas, kurio mažumą sudaro tiesiogiai akademinės bendruomenės skiriami nariai ir kuri sudarant akademinę bendruomenę neturi lemiamos įtakos. Tokiu teisiniu reguliavimu, pagal kurį valstybinės aukštosios mokyklos tarybai, kurią sudarant akademinę bendruomenę neturi lemiamos įtakos ir kuri nėra aukštosios mokyklos savivalda įgyvendinanti institucija, yra pavestos aukštosios mokyklos savivaldai būdingos valdymo funkcijos, Konstitucinio Teismo nuomone, pažeidžiama aukštųjų mokyklų autonomija. Konstitucijos 40 straipsnio 3 dalį atitiktų tik toks teisinis reguliavimas, pagal kurį tokia valstybinės aukštosios mokyklos taryba, kurios sudarymo tvarka nustatyta Mokslo ir studijų įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje, atliktų tik kontrolės ir priežiūros funkcijas, susijusias su aukštosios mokyklos atsakomybe ir atskaitomybe visuomenei, taip pat patariamąsias funkcijas.

Reaguojant į tokį Konstitucinio Teismo nutarimą, Seime 2012 m. sausio 12 d. buvo įregistruotas Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 7, 11, 21, 22, 69 ir 70 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas⁶¹ (jo pagrindu 2012 m. sausio 19 d. priimtas atitinkamas įstatymas), kuriuo siūlyta dalį ankstesnių aukštosios mokyklos tarybos funkcijų, susijusių su aukštosios mokyklos lėšų (taip pat lėšų, skirtų vadovų ir kitų darbuotojų darbo užmokesčiui) ir turto valdymo, naudojimo ir disponavimo jais tvarkos nustatymu, svarbiausių su tuo susijusių sprendimų svarstymu ir tvirtinimu, rektoriaus (direktoriaus) pateiktos aukštosios

⁵⁸ Moor R. A. Academic Freedom and University Autonomy: Essentials and Limitations // CEPES. Academic Freedom and University Autonomy. – Paris: UNESCO, 1993. P. 62; Antonis R. Brief remarks on University Autonomy and Partnership // CEPES. Academic Freedom and University Autonomy. – Paris: UNESCO, 1993. P. 68; Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 155-156, 173.

⁵⁹ Kaul J. N. Governance of universities: autonomy of the university community. - London: Asia Publishing House, 1988. P. 62. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 155.

⁶⁰ Pūraitė A. Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 49.

⁶¹ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 7, 11, 21, 22, 69 ir 70 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416693&p_query=&p_tr2=2>

mokyklos metinės pajamos ir išlaidų sąmatos ir šios sąmatos įvykdymo ataskaitos tvirtinimu, deleguoti aukštųjų mokyklų senatams. Vis dėlto, žvelgiant į minėto Konstitucinio Teismo nutarimo turinį, akivaizdu, jog tokie projektiniai pasiūlymai nebuvo išsamūs, kadangi pagal Konstitucinio Teismo išaiškinimą, aukštųjų mokyklų senatams (akademinėms taryboms) turėtų būti deleguojamos ne tik aukščiau nurodytos funkcijos, tačiau visos šiuo metu galiojančio Mokslo ir studijų įstatymo 20 straipsnio 2 dalies 1-10, 13, 15 punktuose numatytos aukštųjų mokyklų tarybų funkcijos, *inter alia* ir rektoriaus (direktoriaus) skyrimo bei jo veiklos kontrolės funkcijos.

Baigiant aukštųjų mokyklų organizacinės autonomijos įgyvendinimo problematikos analizę, pabrėžtina, jog Lietuvoje aukštosios mokyklos taryba, be kita ko, yra sudaroma ir iš tos aukštosios mokyklos studentų atstovų, aukštosios mokyklos dėstytojų ir mokslo darbuotojų atstovų, mokyklos administracijos darbuotojų atstovų. Šios suinteresuotos asmenų grupės dalyvauja ir aukštosios mokyklos senato rinkimuose (Mokslo ir studijų įstatymo 21 straipsnio 5 dalis). Tad studentai, aukštosios mokyklos dėstytojai ir kiti mokslo darbuotojai, aukštosios mokyklos administracijos darbuotojai per savo atstovus dalyvauja tiek aukštosios mokyklos savivaldos įgyvendinime, tiek aukštosios mokyklos visuomeninėje priežiūroje. Tokiu būdu minėtų suinteresuotų grupių paskirti (išrinkti) atstovai aukštosios mokyklos taryboje kontroliuoja ir prižiūri, kaip tų pačių suinteresuotų grupių atstovai kituose aukštosios mokyklos savivaldos organuose (senate, akademinėje taryboje) įgyvendina jiems priskirtas savivaldos funkcijas. Tokia praktika laikytina ydinga, todėl siektina mažinti aukštųjų mokyklų tarybose dalyvaujančių akademinės bendruomenės narių skaičių arba tokių narių dalyvavimo aukštųjų mokyklų tarybų veikloje apskritai atsisakyti. Pažymėtina, jog akademinės bendruomenės nariai į aukštųjų mokyklų visuomeninės priežiūros organų formavimą (sudėti) nėra įtraukiami (arba tokių narių aukštųjų mokyklų tarybų sudėtyje yra palyginti nedaug) daugelyje Vakarų valstybių (Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje⁶², Danijoje⁶³).

1.3.3. Aukštųjų mokyklų finansinė autonomija

Aukštųjų mokyklų veiklos valstybinis finansavimas - būtina aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo sąlyga. Konstitucinis Teismas 2002 m. sausio 14 d., 2002 m. vasario

⁶² Kaul J. N. Governance of universities: autonomy of the university community. - London: Asia Publishing House, 1988. P. 57-60; Frackmann E., de Weert E. Higher Education Policy in Germany. An International Comparative Perspective. Issues in Higher Education. - Pergamon Press, 1993. P. 142; Neave G., Van Vught F. A. The Changing Relationship Between Government and Higher Education in Europe. - Oxford: Pergamon, 1991. P. 247. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 343, 351-352, 354-355.

⁶³ Butkus E., Viliūnas G. Universitetų valdymo reforma Europos šalyse [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://neris.mii.lt/mt/straipsniai/200605/reforma.doc>>

5 d., 2008 m. kovo 20 d. nutarimuose pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta aukštųjų mokyklų autonomija suponuoja, kad valstybinėms aukštosioms mokykloms jų funkcijoms vykdyti turi būti skiriamos valstybės lėšos. Šios lėšos turi būti numatytos valstybės biudžete. Numatant ir skiriant valstybinį finansavimą aukštosioms mokykloms, turi būti laikomasi tokių principų:

1) valstybės finansavimas skiriamas tik valstybinėms aukštosioms mokykloms, išskyrus atvejus, kuomet, įvertinus visuomenės ir valstybės poreikius bei valstybės finansines galimybes, atskirų sričių (krypčių) specialistai dėl objektyvių aplinkybių negali būti parengti valstybinėse aukštosiose mokyklose, todėl valstybės užsakymu valstybės biudžeto lėšomis jie rengiami nevalstybinėse aukštosiose mokyklose; tokiu atveju valstybė privalo garantuoti, kad valstybės lėšomis bus apmokėtos tokių specialistų mokymosi (studijų) išlaidos, – jeigu jų mokymasis atitiks įstatymo nustatytus gero mokymosi kriterijus;

2) valstybės biudžeto įstatyme turi būti numatyti ne tik asignavimai aukštajam mokslui, bet ir lėšos kiekvienai valstybinei aukštajai mokyklai atskirai, atsižvelgiant į šių mokyklų užtikrinamus visuomenės ir valstybės poreikius, į jų vykdomas bei numatomas vykdyti programas, šių studijų programų ir jų vykdymo kokybę, į tai, kaip šiose mokyklose užtikrinamas nustatytų mokymo standartų laikymasis, į mokymo ir dėstymo turinio bei lygio atitiktį valstybės pripažįstamai kvalifikacijai, į atitinkamų aukštųjų mokyklų galimybes kokybiškai parengti tam tikrą kiekį atitinkamų sričių (krypčių) specialistų, į valstybės įsipareigojimus šioms mokykloms ir kt., remiantis subalansuotu visuomenės ir valstybės poreikių bei valstybės finansinių galimybių įvertinimu. Valstybės asignavimų dydžio aukštosioms mokykloms skirtumai turi būti pagrįsti aukščiau nurodytais kriterijais, aplinkybėmis, jie neturi iškreipti aukštųjų mokyklų sąžiningos konkurencijos. Skirtingų valstybinio finansavimo modelių taikymas atskiroms aukštosioms mokykloms ar jų grupėms (tipams), paremtas aukščiau nurodytais kriterijais, nereiškia tam tikros aukštosios mokyklos ar jų grupės diskriminavimo.

Pažymėtina, jog panašiai aukštųjų mokyklų finansavimą reguliuojančios nuostatos yra aiškinamos ir kitose Vakarų Europos valstybėse. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, vadovaujantis 1992 m. Aukštojo mokslo aktu (įstatymu), yra įsteigtos aukštojo mokslo finansavimo tarybos ir prie jų veikiančios aukštojo mokslo kokybės monitoringo funkciją atliekantys skyriai, kurie nustatinėja aukštųjų mokyklų akademinės veiklos kokybę bei, įvertinę statistinius duomenis (ypač susijusius su studentų skaičiumi) ir aukštųjų mokyklų savianalizės bei išorinio vertinimo ataskaitas, atitinkamai paskirsto valstybės asignavimus kiekvienai aukštajai mokyklai⁶⁴. Tiesa, tokia Didžiojoje Britanijoje egzistuojančiame rinkos principus

⁶⁴ Brennan J., Shah T. Higher Education Policy in the United Kingdom. Higher Education Policy. An International Comparative Perspective. - Oxford: Pergamon, 1993. P. 296, 312; Williams G. Changing Patterns of Finance in

remiančiame aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo mechanizme kai kurie autoriai įžvelgia akademinę laisvę ribojančią aukštojo mokslo standartizacijos grėsmę, minėti finansavimo tarybų aukštosioms mokykloms keliami reikalavimai neretai laikomi valstybės siekiais tiesiogiai naudotis legaliąja kontrolės teise⁶⁵.

Dėl aukštųjų mokyklų autonominės teisės savarankiškai valdyti, naudoti, disponuoti aukštosioms mokykloms priklausančiu turtu turinio tam tikrų aspektų Konstitucinis Teismas pasisakė 1994 m. birželio 27 d. nutarime, nurodydamas, jog universitetams ir kitoms aukštosioms mokykloms perduotas turtas yra mokslo ir studijų laisvės įgyvendinimo materialinis pagrindas. Keisti aukštųjų mokyklų teritorijų ribas, pastatų priklausomybę arba juos paimti galima tik atsižvelgiant į aukštosios mokyklos tarybos nuomonę. Kartu Konstitucinis Teismas suformulavo taisyklę, jog aukštųjų mokyklų autonominė teisė savarankiškai valdyti ir disponuoti joms priskirtu turtu bei šio turto neliečiamybė garantuojamos tik tais atvejais, kuomet aukštųjų mokyklų turimas turtas yra neišvengiamai reikalingas mokslo, tyrimo, dėstymo ar savivaldos laisvės įgyvendinimui, bei kai šis turtas yra valdomas, naudojamas, juo disponuojama paisant viešojo intereso, visuomenės poreikių. Pavyzdžiui, konkrečiu 1994 m. birželio 27 d. nutarime analizuotu atveju Konstitucinis Teismas sprendė, jog kambarių aukštųjų mokyklų bendrabučiuose privatizavimas galėtų daryti įtaką aukštųjų mokyklų mokslo ir studijų interesams tuo atveju, jei būtų privatizuojami bendrabučiai, skirti apgyvendinti studentams ir doktorantams, tuo tarpu gyvenamosios patalpos aukštųjų mokyklų bendrabučiuose, suteiktos nuolatiniais aukštųjų mokyklų darbuotojams, nėra susijusios su aukštųjų mokyklų mokslo, tyrimo, dėstymo ar savivaldos laisvės įgyvendinimo užtikrinimu, todėl jų privatizavimo ar kiti disponavimo tokiomis patalpomis klausimai nepriklauso specifinei aukštosios mokyklos autonomijos sričiai.

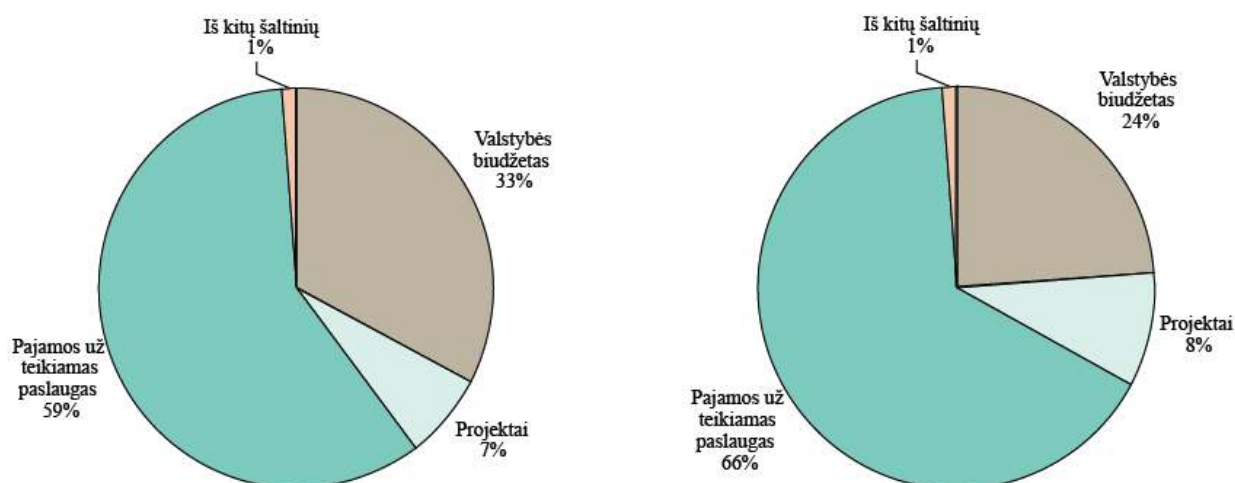
Kyla klausimas, ar su aukštųjų mokyklų autonomija ir minėtuose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose pateiktais autonomijos principo turinio išaiškinimais yra suderinamos Mokslo ir studijų įstatymo 79, 83 straipsnių nuostatos, įtvirtinančios Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės teisę netgi be aukštosios mokyklos tarybos pritarimo keisti valstybinės aukštosios mokyklos teritorijos ribas ir aukštosios mokyklos valdomo turto savininkus ar patikėtinius (Įstatymo 79 straipsnio 2 dalis); reikalaujančios perleidžiant ar įkeičiant valstybinei aukštajai mokyklai nuosavybės teise priklausančių nekilnojamojį turtą gauti Vyriausybės pritarimą (Įstatymo 83 straipsnio 1, 4 dalys); draudžiančios valstybinėms

Higher Education. - Buckingham: Open University Press, 1992. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 348.

⁶⁵ Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 348; Puškorius S. Užsienio šalių universitetų valdymo modelių gairės // Viešoji politika ir administravimas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2007, Nr. 22, ISSN 1648-2603. p. 96-105.; Governance in the Twenty First-Century University. ASHE-ERIC Higher Education Report. Vol. 30, Issue I., 2003. Cituota iš: Bartkutė I. Naujosios viešosios vadybos paradigmos paveikti aukštojo mokslo institucijų valdymo reformų požymiai. Jurisprudencija: mokslo darbai. 2008, Nr. 4(106). ISSN 1392-6195. P. 60-67.

aukštosioms mokykloms investuoti į neribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis ir juos steigti (Įstatymo 83 straipsnio 2 dalis) ir kt. Minėtomis normomis įtvirtinamas gana aiškus valstybės institucijų kišimasis netgi ne į valstybinėms aukštosioms mokykloms patikėto turto, o į tokioms mokykloms nuosavybės teise priklausančio turto disponavimo ir valdymo teisinės procedūras, be to, toks kišimasis yra įgyvendinamas ne per aukštųjų mokyklų veiklos visuomeninės priežiūros ir kontrolės institucijas (organus), o tiesiogiai. Turint omenyje valstybinių aukštųjų mokyklų menką finansavimą, tai, jog nemažą dalį lėšų (pajamų) aukštosios mokyklos (pavyzdžiui, Mykolo Romerio universitetas) dažniausiai surenka iš savo lėšomis studijuojančių studentų mokymo, kitokios įstatymų nedraudžiamos veiklos (žr. 7 paveikslą), aukščiau nurodytų disponavimo mokykloms priklausančiu turto apribojimų pagrįstumu abejotina.

7 paveikslas. Mykolo Romerio universiteto 2009 ir 2010 metų pajamų struktūra⁶⁶

Beje, viešojoje erdvėje kartas nuo karto pasigirsta siūlymų, jog aukštosioms mokykloms valstybės perduotas naudotis turtas aukštųjų mokyklų būtų valdomas ne patikėjimo teise, o nuosavybės teise. Esą, tik tokiu būdu galima užtikrinti aukštųjų mokyklų autonomijos realų įgyvendinimą, kadangi turto patikėjimo teisės turinys nesuteikia visiškos laisvės disponuojant aukštosioms mokykloms perduotu turto. Apeliuojama ir į tai, jog tokiu būdu aukštųjų mokyklų autonomija įgyvendinama Jungtinėse Amerikos Valstijose, Jungtinėje Karalystėje, Vokietijoje, daugelyje kitų vakarų Europos valstybių⁶⁷.

⁶⁶ Mykolo Romerio universiteto rektoriaus 2010 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/apie_mru/dokumentai/2010_mru_rektoriaus_ataskaita.pdf>

⁶⁷ Bukelis T. Pasiūlymas Lietuvos aukštųjų mokyklų statuso, nuosavybės ir administravimo reformai. – Kaunas, 2006. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. spalio 14 d.]. Prieiga per internetą:

Aukščiau pateikti Konstitucinio Teismo išaiškinimai turėjo didelės įtakos ir galiojančio Mokslo ir studijų įstatymo 7 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtintam reglamentavimui, siekiančiam teisiškai sureguliuoti aukštųjų mokyklų autonomijos principo turinio esminius aspektus. Minėtose įstatymo normose numatyta, jog aukštoji mokykla turi autonomiją, apimančią akademinę, administracinę, ūkio ir finansų tvarkymo veiklą, grindžiamą savivaldos principu ir akademinė laisve. Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų nustatyta tvarka aukštosios mokyklos autonomija derinama su atskaitomybe visuomenei, steigėjams ir juridinio asmens dalyviams. Aukštoji mokykla *inter alia* turi teisę (Įstatymo 7 straipsnio 2 dalis):

1) pasirinkti studijų ir asmenybės ugdymo, mokslinių tyrimų ir eksperimentinės (socialinės, kultūrinės) plėtros, profesionaliosios meno veiklos, kultūros ir mokslo žinių sklaidos kryptis ir formas;

2) nustatyti studijų tvarką;

3) Įstatymo nustatyta tvarka nustatyti studijų kainą;

4) rengti ir tvirtinti teisės aktų nustatytus reikalavimus atitinkančias studijų programas;

5) teikti kitas švietimo, kvalifikacijos kėlimo, ekspertines paslaugas;

6) leisti studijų, mokslo ir kitą literatūrą;

7) nustatyti savo struktūrą, vidaus darbo tvarką, darbuotojų skaičių, jų teises, pareigas ir darbo apmokėjimo sąlygas, pareigybių reikalavimus, konkursų pareigoms eiti organizavimo ir darbuotojų atestavimo tvarką, laikydamasi įstatymų ir kitų teisės aktų;

8) savo statuto nustatyta tvarka priimti ir šalinti studentus;

9) skirti stipendijas studentams iš savo ar rėmėjų lėšų;

10) nustatyti bendradarbiavimo su Lietuvos Respublikos ir užsienio fiziniaisiais ir juridiniais asmenimis formas;

11) turtą valdyti, naudoti, disponuoti juo Įstatymo ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka;

12) verstis įstatymų nedraudžiama ūkine komercine veikla, kuri yra neatsiejamai susijusi su jos veiklos tikslais.

Žinoma, aukščiau nurodytuose Konstitucinio Teismo nutarimuose analizuoti ne visi Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo aspektai, autonomijos raiškos sritys. Kaip matome iš Mokslo ir studijų įstatymo 7 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtinto reglamentavimo, aukštųjų mokyklų autonomija gali pasireikšti daug įvairesnėmis formomis ir būdais, nei įvardinti ir analizuoti Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Vis dėlto tai, kad dėl tam tikrų aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo aspektų kyla konstituciniai ginčai, rodo esant šiuos aspektus

labiausiai problemiškais praktiniu požiūriu, todėl natūralu, jog ir baigiamajame darbe minėtiems aspektams yra skiriama daugiausiai dėmesio.

Pabrėžtina, jog aukštųjų mokyklų autonomijos turinį apibūdina ne tik aukštosioms mokykloms, jų savivaldos institucijoms suteikiamos teisės ir laisvės, bet ir aukštosioms mokykloms priskiriamos pareigos. Viena iš pagrindinių Mokslo ir studijų įstatyme įvardijamų aukštosios mokyklos pareigų - užtikrinti akademinės bendruomenės narių akademinę laisvę (Įstatymo 7 straipsnio 1 dalies 3 punktą). Aukštųjų mokyklų (jų narių) akademinės laisvės užtikrinimas taip pat yra viena iš pagrindinių aukštųjų mokyklų autonomijos egzistavimo priežasčių, autonomijos principo įtvirtinimo tikslų. Tad aukštosioms mokykloms nustatant pareigą užtikrinti akademinės bendruomenės narių akademinę laisvę, tačiau kartu įstatymiškai ir instituciškai ribojant (kartais ir neproporcingai akademinės laisvės užtikrinimo tikslui) aukštųjų mokyklų autonomiją, turinčią užtikrinti akademinės laisvės įgyvendinimą, sukuriama situacija, kuomet minėtos aukštųjų mokyklų pareigos įgyvendinimas tampa tiesiogiai priklausomas nuo valstybės institucijų aukštosioms mokykloms suteikiamų priemonių ir instrumentų, reikalingų minėtos pareigos įgyvendinimui, sąrašo ir jų veiksmingumo. Tokiu būdu iš aukštųjų mokyklų gali būti reikalaujama atsakomybės už pareigos užtikrinti akademinę laisvę neįgyvendinimą, nors aukštųjų mokyklų turimi savivaldos instrumentai ne visuomet yra pakankami minėtos pareigos įgyvendinimui užtikrinti (pavyzdžiui, ženkliai ribojamos aukštųjų mokyklų teisės nusistatyti studijoms priimamų studentų skaičių ir studijų kainą, laisvai disponuoti joms patikėtu turtu; aukštųjų mokyklų tarybų įgaliojimai nėra griežtai apriboti vien visuomeninės priežiūros bei kontrolės pobūdžio funkcijomis, jie yra susiję ir su akademinės laisvės įgyvendinimo tam tikrais aspektais; valstybės skiriamas finansavimas yra aiškiai nepakankamas siekiant užtikrinti kokybiškas studijas, vykdyti kokybiškus ir išsamius mokslinius tyrimus, o tai verčia aukštąsias mokyklas komercializuoti savo veiklą, labiau orientuojantis ne į akademinės laisvės įgyvendinimą, o į aukštosios mokyklos materialinio gerbūvio palaikymą, kt.).

Apibendrinant šiame poskyryje išdėstytas mintis, akcentuotina nenuosekli valstybės politika ir Konstitucinio Teismo praktika aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo, susijusio su studentų skaičiaus nustatymu, studijų kainos nustatymu, studijų programų rengimu ir tvirtinimu, srityje. Į aukštąsias mokyklas, valstybės finansuojamas studijas priimamų studentų skaičiaus valstybinis reguliavimas nepasiekia ir negali pasiekti deklaruojamo tikslo – įvairių profesinių sričių specialistų kiekio balanso darbo rinkoje. Kita vertus, ne į valstybės finansuojamas studijas priimamų studentų skaičiaus, studijų kainų ir studijų programų turinio griežtesnio, detalesnio valstybinio teisinio reguliavimo nebuvimas Lietuvoje neretai programuoja aukštojo mokslo stagnaciją, tenkinančią tik akademinį bendruomenių siaurus bei trumpalaikius interesus. Žinoma, šias tendencijas lemia ir tai, kad valstybė, negalėdama pakankamai finansuoti

aukštojo mokslo studijų, yra priversta leisti aukštosioms mokykloms tapti beveik komercinėmis įstaigomis, neretai labiau orientuotomis ne į aukštojo mokslo kokybę, bet į mokyklų materialinės gerovės palaikymą.

Taip pat akcentuotina, jog aukštųjų mokyklų autonominių teisių savarankiškai nustatyti savo organizacinę struktūrą bei disponuoti turimomis lėšomis bei turtu valstybiniam teisiniam reguliavimui irgi trūksta racionalumo bei nuoseklumo, žvelgiant į aukštųjų mokyklų veiklą prižiūrinčio bei kontroliuojančio visuomeninio organo – aukštųjų mokyklų tarybų – formavimo ir šio organo įgaliojimų turinio reglamentavimą, tokiaime reglamentavime programuojamą senato, aukštųjų mokyklų tarybų bei rektoriaus įgaliojimų turinio sankirtą, aukštųjų mokyklų autonomijos ir teisės aktuose numatytos disponavimo mokykloms priklausančiu turtu tvarkos principinių nuostatų nesuderinamumą, kitus panašius aspektus.

2. AUKŠTŪJŲ MOKYKLŲ AUTONOMIJOS ĮGYVENDINIMO PRAKTINĖS PROBLEMOS

Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje atlikta aukštųjų mokyklų autonomijos atskirų aspektų, elementų įgyvendinimo, taikymo praktikoje analizė, taip pat aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo problematiką tiriančių šaltinių analizė leidžia išskirti kelias svarbiausias minėtų mokyklų autonomijos realizavimo problemas, kurios plačiau tirtinos antrajame baigiamojo darbo skyriuje.

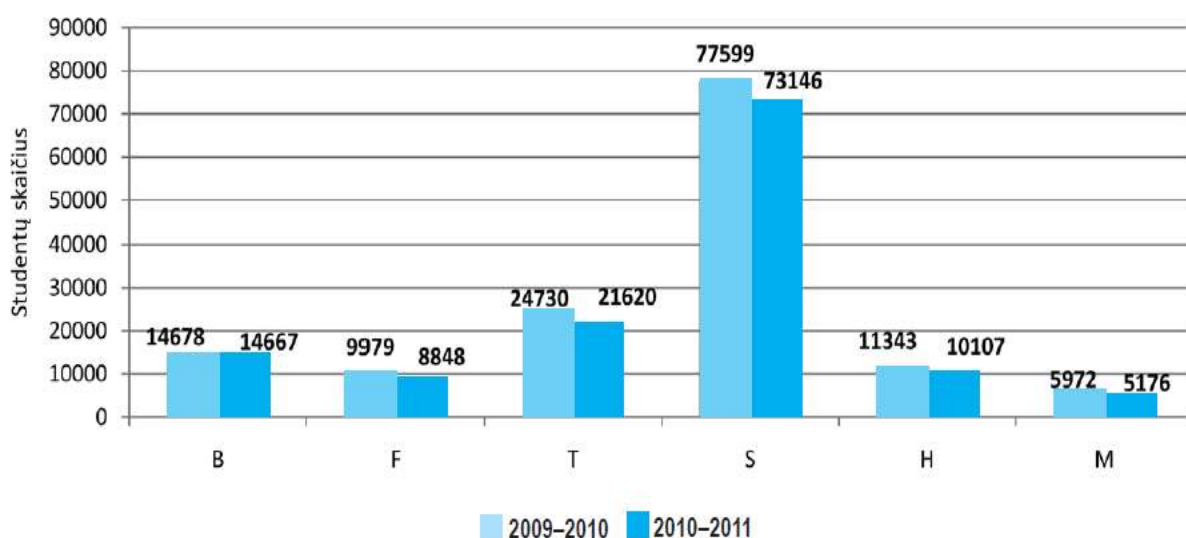
Viena ryškiausių aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo problemų yra susijusi su aukštųjų mokyklų vykdomų studijų nesuderinamumu su visuomenės, darbo rinkos poreikiais. Vienose profesinėse srityse yra jaučiamas aukštųjų mokyklų parengtų specialistų perteklius, tuo tarpu kitose profesinėse srityse kvalifikuotų specialistų parengiama nepakankamai (tokią išvadą galima padaryti palyginus studentų pasiskirstymo pagal studijų kryptis ir Lietuvos darbo biržos parengto įsidarbinimo galimybių barometro duomenis - žr. 8, 9 paveikslus). Studijų kaina daugeliu atveju visuomenės yra vertinama kaip neatitinkanti realių studijų sąnaudų ir studijų kokybės (tai rodo baigiamojo darbo autorės atlikto tyrimo duomenys – net 90 proc. apklaustų studentų ir aukštųjų mokyklų absolventų įvardijo aukščiau nurodytą trūkumą, kaip vieną pagrindinių, įvardintą problemą netiesiogiai iliustruoja ir tyrimų kompanijos „Macroscope“ atlikto tyrimo duomenys, pagal kuriuos net ~60 proc. respondentų rinktusi užsienio šalių aukštąsias mokyklas, jei už studijas reikėtų mokėti visą kainą – žr. 10 paveikslą). Darbdaviai skundžiasi tuo, jog aukštosios mokyklos neparengia kvalifikuotų, praktiniam darbui pasiruošusių specialistų (žr. 11 paveikslą), studentai per menkai orientuojami įgyti tokius gebėjimus, kurie leistų jiems atsirinkti, vertinti specialiąsias žinias, savarankiškai naudotis įgytomis žiniomis ir įgūdžiais dirbant ir mokantis visą gyvenimą⁶⁸. Visos aukščiau nurodytos praktinės problemos tam tikra prasme bei apimtimi yra susijusios ir su tokių aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo sričių, kaip studentų skaičiaus ir studijų kainos nustatymas, studijų programų rengimas, tvirtinimas ir realizavimas, teisinio reguliavimo trūkumais. Įvairiuose šaltiniuose⁶⁹

⁶⁸ Pūraitė A. Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 49; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 335 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006-2010 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1394.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 71-3216; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 12-391; Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 335 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006-2010 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1394; Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 117; Pūraitė A. Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 49.

neretai akcentuojama, jog aukštosios mokyklos nurodytose srityse joms suteikta autonomija naudojasi neracionaliai, neatsižvelgdamos į visuomenės interesus, gindamos tik savo siaurus ir trumpalaikius interesus bei nesuvokdamos platesnio konteksto; studijų sistema yra plėtojama deramai neatsižvelgiant į žinių visuomenės poreikius, kartais ir dėl aukštųjų mokyklų, ypač universitetų, lokalių interesų.

8 paveikslas. Studentų, studijuojančių universitetuose, skaičius pagal studijų sritis 2009–2010 ir 2010–2011 studijų metais⁷⁰

Mokslų sritys: B – biomedicinos, F – fizinių, H – humanitarinių, M – meno, S – socialinių, T – technologijos.

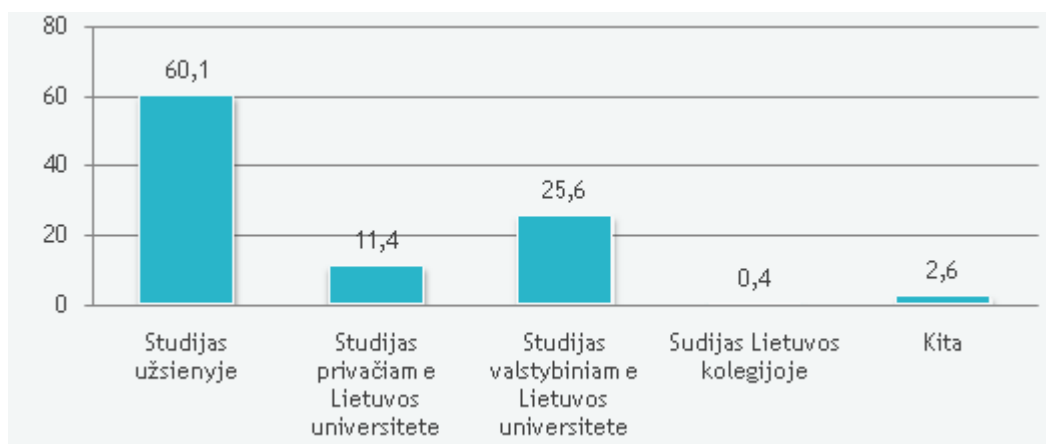
⁷⁰ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras. Lietuvos švietimas skaičiais 2010: studijos. - Vilnius, 2011 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/skaiciai_Studijos%202010.pdf>

9 paveikslas. Įsidarbinimo galimybių barometras 2011 metams⁷¹

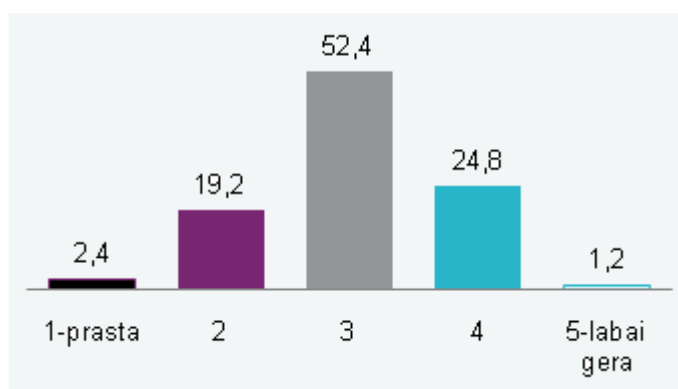
ĮSIDARBINIMO GALIMYBIŲ BAROMETRAS 2011 METAMS			
	Didesnės	Ribotos	Mažos
Specialistai	Pardavimo vadybininkai Gdytojai Draudimo agentai (vadybininkai) Siuvimo technologai	Verslo paslaugų vadybininkai Buhalteriai Elektrotechnikai Socialiniai darbuotojai Bendrosios praktikos slaugytojai Bendrojo ugdymo mokytojai Reklamos agentai (vadybininkai) Statybos inžinieriai Elektros inžinieriai Elektronikos inžinieriai Administratoriai	Aplinkos apsaugos inžinieriai Pradinio ugdymo mokytojai Teisininkai Ekonomistai Darželio ir lopšelio auklėtojai Socialiniai pedagogai Psichologai Turizmo vadybininkai Agronomai
	Darbininkai	Tarptautinio krovinių vežimo transporto priemonės vairuotojai Siuvėjai Pardavėjai Betonuotojai Barmenai padavėjai Metalo apdirbimo staklių operatoriai	Plataus profilio statybininkai Stogdengiai Apsaugos darbuotojai Santehnikai Baldžiai Dažytojai Autotransporto priemonių šaltkalviai remontininkai Suvirintojai Apdailininkai Konditeriai Virėjai Medienos apdirbimo staklių operatoriai Traktorininkai Elektrikai

⁷¹ Lietuvos darbo birža. Įsidarbinimo galimybių barometras 2011 metams [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/isisdarbinimo_galimybiu_barometras.aspx>

10 paveikslas. Respondentų atsakymai į klausimą: „Jeigu už savo vaiko studijas Jums reikėtų mokėti visą studijų kainą – kokias studijas mieliau rinktumėtės?“ (rezultatai išreikšti procentais)⁷²

11 paveikslas. Lietuvos verslo lyderių požiūris į Lietuvos aukštosiose mokyklose vykdomų studijų kokybę: studijų kokybės Lietuvoje vertinimas 5 balų skalėje⁷³

Tiek baigiamojo darbo autorės, tiek kitų autorių atlikti tyrimai (žr. 12-16 paveikslus) identifikuoja visuomenės poreikį tam, kad valstybė griežčiau reguliuotų, siaurintų aukštųjų mokyklų autonomiją studentų skaičiaus nustatymo, studijų programų turinio formavimo srityse⁷⁴. Tai padėtų bent jau iš dalies išspręsti aukštųjų mokyklų absolventų skaičiaus ir darbo rinkos poreikių subalansavimo, absolventų universitetinių (koleginių) žinių turinio ir lygio

⁷² Demokratinės politikos instituto užsakymu tyrimų socialinių ir rinkos tyrimų kompanijos „Macroscope“ atlikto Verslo lyderių ir Lietuvos valstybinių universitetų studentų bei kolegijų studentų požiūrio į aukštojo mokslo kokybę tyrimo ataskaita, 2010-05-17 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tyrimai-internetu.lt/?id=31&nid=31>>

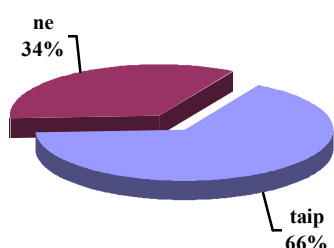
⁷³ Demokratinės politikos instituto užsakymu tyrimų socialinių ir rinkos tyrimų kompanijos „Macroscope“ atlikto Lietuvos verslo lyderių požiūrio į Lietuvos aukštąsias universitetines mokyklas tyrimo ataskaita, 2009-05-05 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tyrimai-internetu.lt/?id=31&nid=5>>

⁷⁴ Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. P. 113.

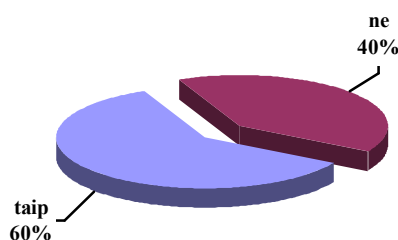
atitikmens žinių visuomenės bei darbo rinkos poreikiams problemas. Tiesa, derėtų atkreipti dėmesį į tai, kad, kaip minėta baigiamojo darbo pirmajame skyriuje, aukštųjų mokyklų autonomijos siaurinimas nurodytose srityse iš esmės prieštarautų Konstitucinio Teismo doktrinai, išskyrus tuos atvejus, kuomet valstybė ar jos įgaliotos institucijos konkretintų, detalizuotų studijų programoms taikomus standartus, griežtintų studijų programoms keliamus reikalavimus.

12-15 paveikslai. Respondentų (aukštųjų mokyklų studentų ir absolventų) požiūris į valstybės vaidmenį aukštųjų mokyklų studentų skaičiaus, studijų kainos nustatymo, studijų programų turinio formavimo srityse

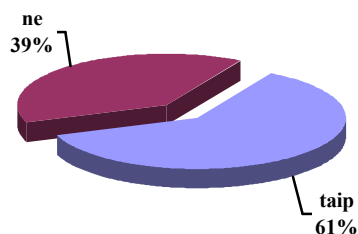
Ar valstybė turėtų reguliuoti (pavyzdžiui, riboti) ne tik į valstybės finansuojamas studijas, bet ir į valstybės nefinansuojamas studijas priimamų studentų skaičių?

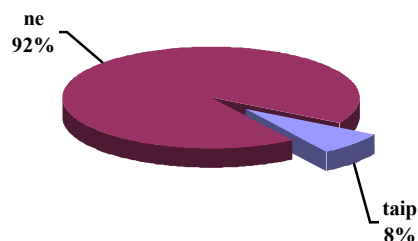
Ar valstybė turėtų nustatyti studijų kainas?

Ar valstybės institucijos turėtų aprobuoti (tvirtinti) universitetuose dėstomų dalykų programas?

Ar studijų kaina aukštosiose mokyklose daugeliu atveju atitinka studijų kokybę?

Baigiamojo darbo autorei apklausus už aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo formavimą ir jo įgyvendinimą atsakingus valstybės institucijų ir mokymo įstaigų darbuotojus, kaip galimi aukščiau nurodytų problemų (studentų skaičiaus ir studijų programų nesubalansuotumo darbo rinkos poreikių, valstybės ilgalaikės raidos tikslų atžvilgiu; aukštųjų mokyklų nepasirengimo praktinei profesinei veiklai) sprendimo būdai taip pat buvo įvardinti:

1) lankstesnė studijų tvarka, baziniams ir privalomiems moduliams sudarant mažesnę dalį, o didesnę dalį sudarant studento pasirinktiems dalykams (moduliams), įskaitant praktiką;

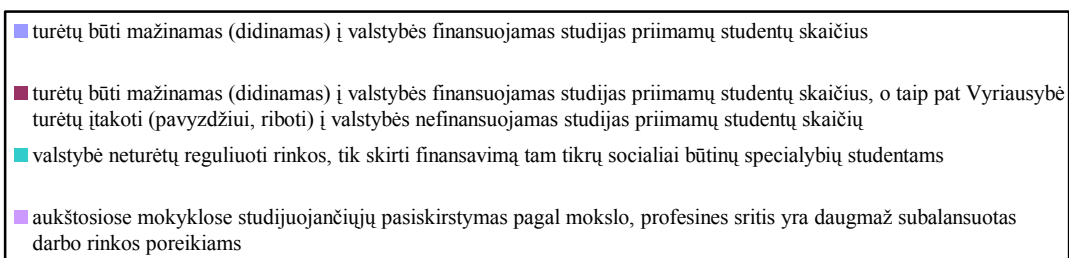
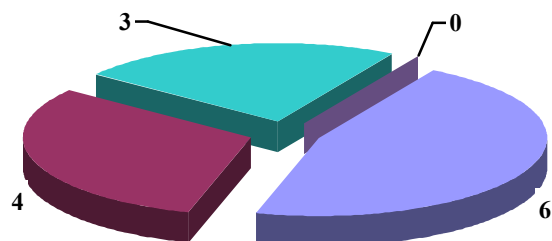
2) efektyvus tikslinio finansavimo mechanizmas, kuris leistų darbdaviams tiek viešame, tiek privačiame sektoriuose lemti tam tikrų sričių specialistų rengimo skaičius;

3) aukštosios mokyklos turėtų glaudžiau bendradarbiauti su socialiniais partneriais, kad studentai galėtų atlikti praktiką. Praktikos atlikimo procesas turėtų būti labiau kontroliuojamas, o praktikantus dirbti priimančiosios socialiniai partneriai galėtų būti skatinami mokestinėmis lengvatomis ar pan.;

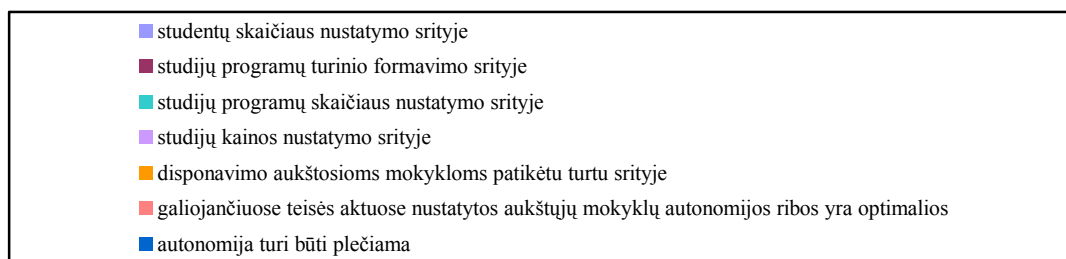
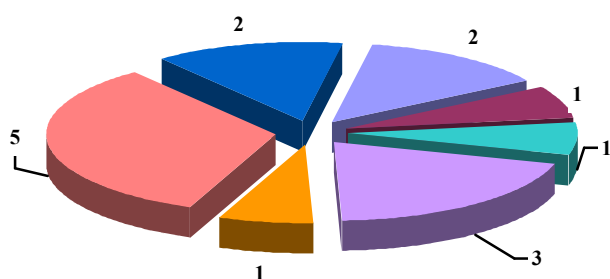
4) jei studento studijas finansavo valstybė, jis turėtų atlikti privalomąją praktiką po studijų Lietuvos Respublikos Vyriausybės nurodytose įmonėse, įstaigose.

Apibendrinant ekspertinio tyrimo rezultatus, galima teigti, jog daugelis profesionalų pripažįsta studentų skaičiaus griežtesnio reguliavimo būtinybę, studentų pasiskirstymo pagal mokslo, profesines sritis didesnio orientavimo į darbo rinkos, visuomenės poreikius, valstybės ilgalaikės raidos tikslus reikalingumą, studijų programų modifikavimo atsižvelgiant į aukščiau nurodytus poreikius ir tikslus būtinybę ir/arba aprobuotų studijų programų, skiriančių pakankamą dėmesį praktinių įgūdžių ugdymui, vykdymo, įgyvendinimo griežtesnę kontrolę. Prieštaravimų esama tik dėl to, kokių būdu nurodytos priemonės turėtų būti įgyvendinamos. Didesnioji dalis respondentų vis dėlto yra linkę sutikti su Konstitucinio Teismo doktrina paremta pozicija, jog aukščiau nurodyti klausimai turėtų būti sprendžiami akademinės bendruomenės viduje, t. y. įgyvendinant aukštųjų mokyklų savivaldą; tiesa, taip pat pabrėžiama, kad aukštosioms mokykloms derėtų glaudžiau bendradarbiauti su socialiniais partneriais, labiau atsižvelgti į valstybės ilgalaikės raidos tikslus. Taip pat esama ir nuomonių, iš esmės laikančių Konstitucinio Teismo doktriną programuojančia aukštojo mokslo stagnaciją, siūlančių riboti aukštųjų mokyklų autonomiją tose srityse, kuriose ligšiolinė aukštųjų mokyklų veikla prasilenkdavo su visuomenės interesais. Pavyzdžiui, keturi iš trylikos apklaustų ekspertų neatmetė į valstybės nefinansuojamas studijas priimamų studentų skaičiaus valstybinio ribojimo (bent jau laikino) galimybės; trys iš keturiolikos ekspertų pasisakė už aukštųjų mokyklų autonomijos siaurimą studijų kainos nustatymo srityje (žr. 16, 17 paveikslus).

16 paveikslas. Ekspertų atsakymai į klausimą „Kokių veiksmų turėtų būti imamasi siekiant sureguliuoti aukštosiose mokyklose studijuojančių asmenų pasiskirstymo pagal mokslo, profesines sritis neatitiktį darbo rinkos poreikiams?“ (paveiksle nurodomi skaičiai atspindi kiekvieną iš variantų pasirinkusių ekspertų skaičių)

17 paveikslas. Ekspertų nuomone, aukštųjų mokyklų autonomijos ribos turėtų būti siaurinamos (paveiksle nurodomi skaičiai atspindi kiekvieną iš variantų pasirinkusių ekspertų skaičių)

Vertinant siūlymus riboti aukštųjų mokyklų autonomiją ir valstybės nefinansuojamas studijas priimant studentus, nustatant studijų kainą ar formuojant studijų programų turinį, kyla ne tik tokių siūlymų konstitucingumo problema, bet ir klausimas, ar Lietuvos valstybė yra finansiškai pajėgi tiek subsidijuoti, materialiai remti valstybines aukštąsias mokyklas, kad jos sugebėtų užtikrinti aukštojo išsilavinimo kokybę priimdamos studijuoti tik tam tikrą ribotą valstybės nustatytą studentų skaičių. Išsivysčiusios ir ekonomiškai stiprios valstybės, pavyzdžiui, Vokietija, Prancūzija, gali sau leisti teisinėmis priemonėmis reguliuoti tiek aukštosiose mokyklose studijuojančių studentų skaičių, tiek studijų kainą, tiek vykdomų studijų programų turinį, kadangi šiose valstybėse aukštosios mokyklos didžiąja dalimi yra išlaikomos iš valstybės biudžeto⁷⁵ (žr. 18 paveikslą). Tuo tarpu ekonomiškai silpnesnės valstybės paprastai yra priverstos minėtose srityse aukštosioms mokykloms suteikti platesnę autonomiją, kartu rizikuodamos sukelti aukščiau nurodytas darbo rinkos nesubalansuotumo, studijų kokybės smukimo problemas. Štai, tarkime, Lietuva yra viena iš pirmaujančių Europos Sąjungos valstybių pagal aukštojo mokslo sklaidą visuomenėje (aukštosiose mokyklose studijuojančių asmenų procentinę išraišką), tačiau taip pat viena iš mažiausiai investuojančių ir kiekvieną studentą atskirai⁷⁶, kas neišvengiamai lemia ir gana žemą studijų kokybę.

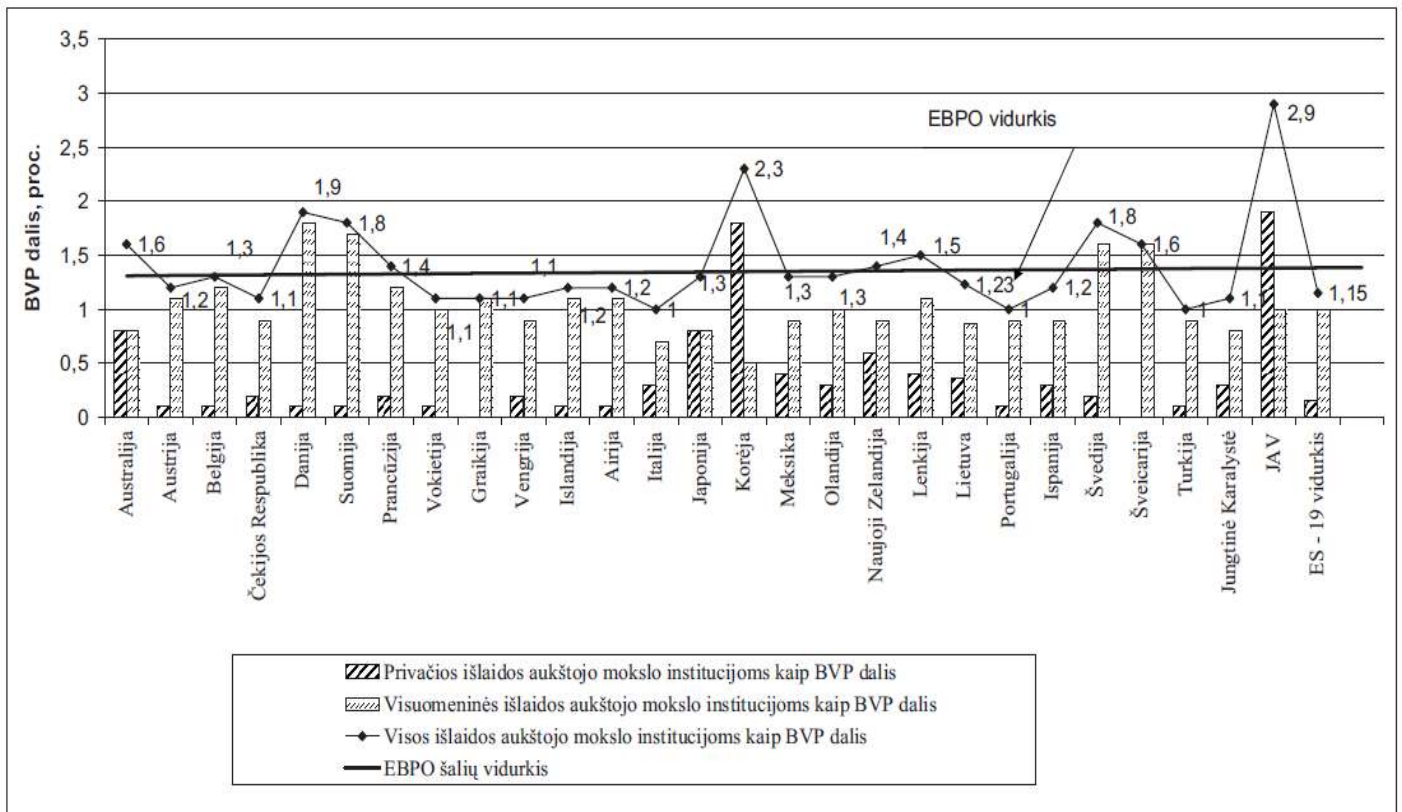
Valstybės menkas dalyvavimas aukštojo mokslo finansavime lemia ir tai, jog studentai ir jų tėvai tampa pagrindiniais aukštąsias mokyklas finansuojančiais subjektais, ir kuriuos aukštosios mokyklos, kaip mokymo paslaugas teikiančios įstaigos, privalo žiūrėti kaip ir savo klientus, nuolaidžiauti jiems, o tai, žinoma, prie aukštojo mokslo kokybės taip pat neprideda. Be to, kuo mažiau valstybė prisideda prie aukštųjų mokyklų finansavimo, tuo daugiau kyla abejonių dėl aukštojo mokslo prieinamumo principo įgyvendinimo garantijų⁷⁷.

⁷⁵ Frackmann E., de Weert E. Higher Education Policy in Germany. An International Comparative Perspective. Issues in Higher Education. - Pergamon Press, 1993. P. 132-161; Clark B. R., Neave G. The Encyclopedia of Higher Education. Edition: 1, 1992. P. 219. Cituota iš: Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P. 354-359.

⁷⁶ Tėvynės sąjungos siūlymai dėl aukštojo mokslo reformos [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4931&p_d=60864&p_k=1>

⁷⁷ Bulajeva T., Duoblienė L. Lietuvos švietimo politikos transformacijos: monografija. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. P. 57-61.

18 paveikslas. Išlaidos aukštojo mokslo institucijoms pasaulio valstybėse⁷⁸

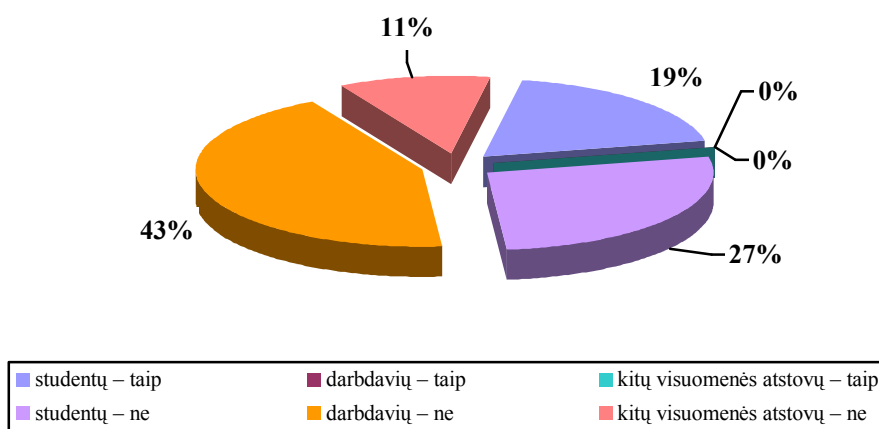

Itin aktuali praktiniu požiūriu laikytina ir visuomenės dalyvavimo aukštosios mokyklos valdyje, veikloje problema. Pagal šiuo metu galiojantį reglamentavimą aukštosiose mokyklose formuojamo visuomeninės priežiūros organo – aukštosios mokyklos tarybos – veikloje dalyvauja tik vienas aukštosios mokyklos studentų atstovas (Mokslo ir studijų įstatymo 20 straipsnio 3 dalis), darbdavių ar visuomeninių organizacijų atstovų teisė dalyvauti aukštosios mokyklos tarybos veikloje priimant sprendimus dėl aukštosios mokyklos valdymo, veiklos Įstatyme *expressis verbis* nėra įtvirtinta (tik numatyta, jog švietimo ir mokslo ministras gali į tarybą savo nuožiūra skirti juridinius ir fizinius asmenis (jų atstovus) iš asmenų, nepriklausančių aukštosios mokyklos personalui ir studentams). Tai rodo menką, neretai tik simbolinių socialinių partnerių dalyvavimą (atstovavimą) aukštųjų mokyklų valdyje, identifikuoja žemą aukštųjų mokyklų atskaitomybės visuomenei lygį, žemą aukštųjų mokyklų bendradarbiavimo su visuomene, atsižvelgimo į jos poreikius kultūrai⁷⁹, tam tikra prasme lemiančią aukštųjų mokyklų atitolimą nuo visuomenei, studentams reikšmingų dalykų, aktualijų (minėtas problemas akcentuoja ir baigiamojo darbo autorės apklausti respondentai (žr. 19, 20 paveikslus).

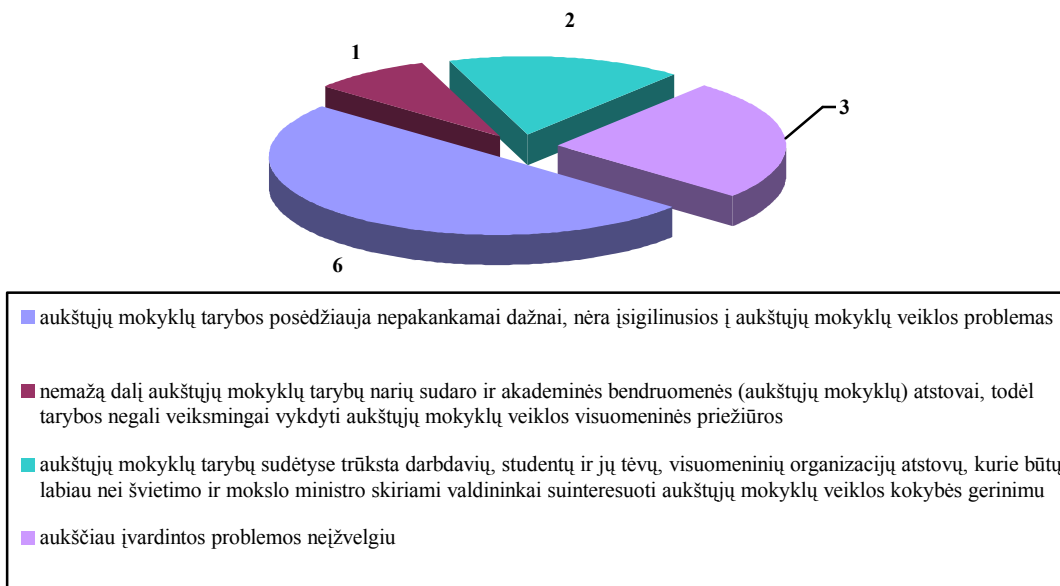
⁷⁸ Tamašauskienė Z., Šileika A., Smolenskienė F. Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo problemos ir jų sprendimo kryptys // *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2008, Nr. 1 (10). P. 175-185.

⁷⁹ Stravinskienė J., Zailskaitė L. Universitetinių aukštųjų mokyklų ryšiai su visuomene: sampratos raida ir ypatybės // *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 2008, Nr. 47. P. 141-157.

19 paveikslas. Aukštųjų mokyklų studentų ir absolventų atsakymai į klausimą „Ar, Jūsų nuomone, yra užtikrinamas studentų, darbdavių, visuomenės atstovų pakankamas dalyvavimas (atstovavimas) aukštosios mokyklos valdyme?“

20 paveikslas. Ekspertų atsakymai į klausimą „Mokslinėje literatūroje ir viešojoje erdvėje neretai išsakoma nuomonė, jog visuomeninės priežiūros funkciją atliekančių aukštųjų mokyklų tarybų veikla nėra efektyvi. Jūsų nuomone, kodėl?“ (paveiksle nurodomi skaičiai atspindi kiekvieną iš variantų pasirinkusių ekspertų skaičių)

Į aukštajai mokyklai reikšmingų sprendimų priėmimą turi būti aktyviai įtraukiamos visos suinteresuotos grupės: dėstytojai, studentai, tėvai, vietos bendruomenės atstovai, nes būtent šios grupės, esančios arčiausiai studentų, palaikančios glaudų kontaktą su jais, yra geriausiai

informuotos apie jų poreikius ir problemas, geriausiai išmano bendrą mokyklos kontekstą⁸⁰. Intensyviai dalyvaudamos priimant sprendimus, jos geba priimti pačius geriausius sprendimus, kurie didina išipareigojimą ir atsakomybę, gerina tiek vertikalią, tiek horizontalią komunikaciją organizacijoje ir bendradarbiavimą, skatina mokyklos personalo profesinę autonomiją, skatina didesnę išipareigojimą ir motyvaciją siekti bendrų aukštosios mokyklos tikslų. Tai savo ruožtu efektyvina mokyklų valdymą, ugdo mokyklų bendradarbiavimo kultūrą ir atsakomybę visuomenei už mokymosi rezultatus, gerina, kelia studijų kokybę.

Mokslinėje literatūroje akcentuojama ir tokia aukštųjų mokyklų tarybų veiklos problema, kaip šių tarybos veiklos formalumas, neefektyvumas. Esą, tokią problematiką sąlygoja tai, kad aukštųjų mokyklų tarybos nėra nuolat veikiančios, posėdžiaujantys valdymo organai, jų nariai susirenka vos kas pusmetį, dažnai nėra išsigilinę į tarybų posėdžiuose nagrinėjamas problemas, nuo jų atitolę, todėl tarybų sprendimai priimami paskubomis, išsamiai neišanalizavus aukštųjų mokyklų veiklos efektyvumui didinti, studijų kokybei kelti reikšmingų aktualijų. Aukščiau įvardinti aukštųjų mokyklų tarybų veiklos (ne)efektyvumo aspektai lemia poreikį detaliau centralizuotai reglamentuoti aukštųjų mokyklų tarybos veiklos tvarką, reglamentą, kadangi akivaizdu, jog nurodyta aukštųjų mokyklų veiklos praktika neužtikrina visuomenės, socialinių partnerių (studentų, darbdavių, kt.) interesų tinkamo atstovavimo, valstybės aukštosioms mokykloms skiriamų asignavimų lėšų ekonomiško, tikslingo, racionalaus naudojimo. Pažymėtina, kad aukštųjų mokyklų tarybų (ar joms analogiškų aukštųjų mokyklų valdymo organų) formavimo tvarkos, tokių tarybų veiklos reglamento gana detalus valstybinis teisinis reguliavimas taikomas ir kai kuriuose Europos valstybėse, pavyzdžiui, Austrijoje, Portugalijoje, Graikijoje, Suomijoje⁸¹.

Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje taip pat buvo akcentuotos kelios su kolegijų teisiniu statusu ir kolegijų autonomijos turiniu susijusios problemos: 1) draudimas kolegijoms vykdyti antrosios pakopos studijas; 2) aiškių skirtumų tarp kolegijose ir universitetuose parengtų bakalauro studijų programų nebuvimas, nors kolegijose vykdomos bakalauro studijos turėtų būti nukreiptos į studentų parengimą praktinei veiklai, o universitetuose vykdomos bakalauro studijos – į universalųjį bendrąjį išsilavinimą, teorinį pasirengimą; 3) aiškaus skirtumo tarp universitetuose ir kolegijose vykdomų mokslinių tyrimų kokybės, lygio ir krypties nebuvimas, nors mokslinių tyrimų lygis ir kryptis pagal Mokslo ir studijų įstatymą yra vieni iš esminių universitetų ir kolegijų atribojimo kriterijų; 4) pirmosios pakopos studijų, ypač vykdomų kolegijose, devalvavimas.

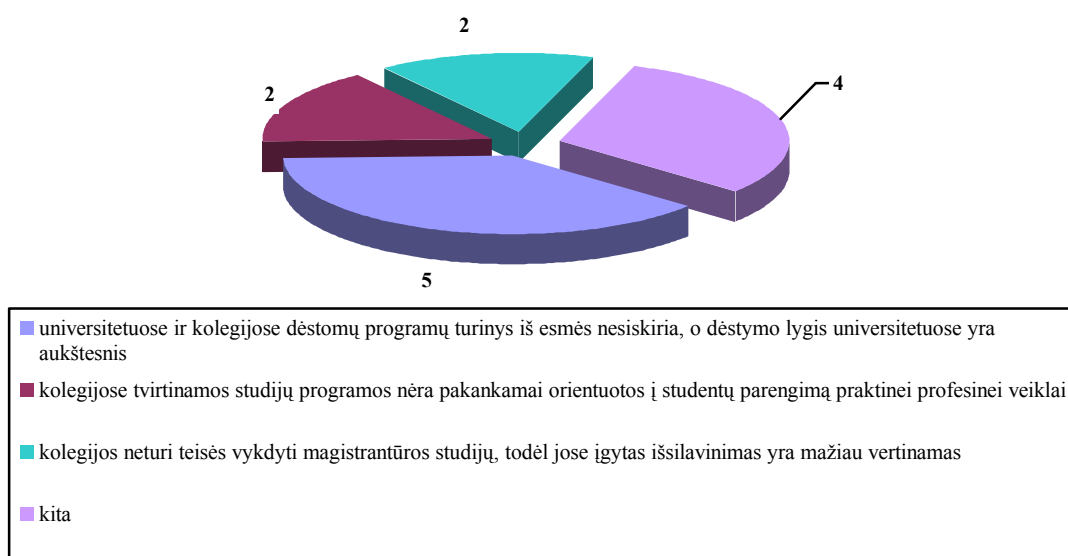
⁸⁰ Beck L., Murphy J. The four imperatives of a successful school. - Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 1996. Cituota iš: Bulajeva T., Duoblienė L. Lietuvos švietimo politikos transformacijos: monografija. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. P. 97.

⁸¹ Higher education governance in Europe : policies, structures, funding and academic staff / EURYDICE, Directorate-General for Education and Culture. - Brussels: EURYDICE European Unit, 2008. P. 27-28.

Baigiamojo darbo autorės atlikto tyrimo rezultatai akivaizdžiai rodo, jog minėti teoriniai skirtingų aukštųjų mokyklų tipų atribojimo kriterijai praktikoje nėra pakankamai aiškiai išreikšti; respondentai neįžvelgia aiškių skirtumų tarp universitetuose ir kolegijose vykdomų bakalauro studijų programų turinio (tokią poziciją išreiškė 29 proc. baigiamojo darbo autorės apklaustų studentų (absolventų) ir septyni iš trylikos ekspertų – žr. 21 paveikslą).

Draudimas kolegijoms vykdyti antrosios pakopos studijas, respondentų nuomone, taip pat taikomas nepagrįstai, tokiu būdu dirbtinai didinant universitetų svarbą (lyginant su kolegijų svarba) aukštojo mokslo sistemoje (68 proc. baigiamojo darbo autorės apklaustų studentų nurodė, kad rinktųsi magistrantūros studijas kolegijose, jei būtų tokia galimybė). Manytina, jog siekdama pateisinti aukščiau nurodytus universitetų ir kolegijų teisinio statuso bei autonomijos turinio skirtumus, valstybė turėtų detaliau ir griežčiau reguliuoti universitetuose ir kolegijose vykdomų bakalauro studijų programų turinį, kad jame aiškiai atsispindėtų kolegijose vykdomų studijų kryptis – studentų parengimas praktinei profesinei veiklai - ir universitetuose vykdomų bakalauro studijų kryptis – bendros erudicijos ugdymas, studijų krypties teorinių pagrindų perteikimas. Priešingu atveju įstatymų leidėjo teiginiai apie universitetuose ir kolegijose vykdomų studijų bei mokslinių tyrimų skirtingą lygį bei kryptis atrodo deklaratyviai.

21 paveikslas. Ekspertų atsakymai į klausimą „Jūsų nuomone, kodėl koleginės studijos yra mažiau vertinamos darbo rinkoje ir apskritai visuomenėje, nors pagal Mokslo ir studijų įstatymą būtent jos turėtų būti labiau (nei universitetinės bakalauro studijos) orientuotos į studentų parengimą praktinei profesinei veiklai?“ (paveiksle nurodomi skaičiai atspindi kiekvieną iš variantų pasirinkusių ekspertų skaičių)

Tokiu būdu taip pat būtų sudarytos teisinės prielaidos kolegijose įgyto išsilavinimo pripažinimui ir vertinimui darbo rinkoje, kadangi kolegijų absolventai būtų žinomi kaip gerai praktiniu požiūriu pasirengę specialistai. Tuo tarpu universitetuose vykdomos studijų programos būtų skirtos teoriniam, moksliniam studentų parengimui. Juk ir pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą universitetinių pirmosios pakopos studijų programos yra labiau orientuotos į universalųjį bendrąjį išsilavinimą, teorinį pasirengimą, o antrosios pakopos studijų programos – į pasirengimą savarankiškam mokslo darbui (Mokslo ir studijų įstatymo 48 straipsnio 1, 2 dalys).

Dirbtinai kuriant aukštojo mokslo institucijų binarinę sistemą, sudarytą iš kolegijų ir universitetų, tačiau pamirštant, jog turi iš esmės skirtis ir universitetuose bei kolegijose vykdomų studijų turinys bei orientacija, sudaromos prielaidos kolegijose vykdomų studijų nuvertinimui, ypač turint omenyje tai, kad kolegijos negali vykdyti antrosios pakopos aukštojo mokslo studijų. Tai lemia, jog kolegijų absolventai dažnai turi mažesnes galimybes įsidarbinti, jie yra mažiau vertinami darbo rinkoje⁸², todėl yra priversti tęsti arba iš naujo pradėti studijas universitetuose.

Apibendrinant baigiamojo darbo autorės atliktą tyrimą, konstatuotina, jog Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas neužtikrina efektyvaus, visuomenės bei aukštųjų mokyklų bendruomenių interesų pusiausvyrą garantuojančio tokių mokyklų autonomijos įgyvendinimo, kenkia aukštojo mokslo kokybei. Tokia išvada daroma dėl kelių pagrindinių priežasčių:

1) detalesnio valstybinio reguliavimo studentų skaičiaus ir studijų programų turinio srityse nebuvimas neretai lemia studijuojančių pasiskirstymo pagal mokslo, profesines sritis neatitiktį darbo rinkos poreikiams, absolventų nepasirengimą savarankiškai darbinei veiklai, bakalauro (ypač koleginių) studijų nuvertėjimą;

2) deklaruojant aukštųjų mokyklų autonomiją tam tikrose srityse (pavyzdžiui, studijų kainos nustatymo srityje), aukštosios mokyklos funkcijų tose srityje įgyvendinimas yra suteikiamas ne iš akademinės bendruomenės atstovų, bet iš visuomenės ir valstybės atstovų sudaromiems aukštųjų mokyklų valdymo organams (aukštųjų mokyklų taryboms) ir/ar šių valdymo organų renkamiems aukštųjų mokyklų vadovams;

3) aukštosioms mokykloms nustatant pareigą užtikrinti akademinės bendruomenės narių akademinę laisvę, tačiau kartu įstatymiškai ribojant šios pareigos įgyvendinimo priemonių pasirinkimą (pavyzdžiui, ribojant disponavimą aukštosioms mokykloms nuosavybės teise priklausančiu turtu; aukštųjų mokyklų akademinėi bendruomenei atstovaujantiems valdymo organams nesuteikiant teisės nustatyti studijų kainos), aukščiau nurodytos pareigos perkėlimas aukštosioms mokykloms nelaikytinas socialiai teisingu;

⁸² Kurios aukštosios mokyklos išleidžia daugiausiai bedarbių. Veidas.lt, 2011 m. balandžio 2 d. [interaktyvus] [Žiūrėta 2011 m. gruodžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/kurios-aukstosios-mokyklos-isleidzia-daugiausiai-bedarbiu>>

4) į aukštųjų mokyklų tarybų sudėtį įtraukiant akademinės bendruomenės narius, valstybės lygiu detaliau nereglamentuojant tokių tarybų veiklos reglamento, šių tarybų vykdoma aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo visuomeninė priežiūra neretai praranda veiksmingumą, efektyvumą;

5) valstybės institucijų intervencija (ypač tiesioginė, o ne per aukštųjų mokyklų tarybas) ne tik į valstybinėms aukštosioms mokykloms patikėto turto, bet ir į tokioms mokykloms nuosavybės teise priklausančio turto disponavimo ir valdymo teisinės procedūras negali būti pateisinta aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo visuomeninės priežiūros poreikiu.

IŠVADOS

1. Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas neužtikrina efektyvaus, visuomenės bei aukštųjų mokyklų bendruomenių interesų pusiausvyrą garantuojančio tokių mokyklų autonomijos įgyvendinimo. Tokia išvada daroma dėl kelių pagrindinių priežasčių:

1) detalesnio, į valstybės ilgalaikės raidos tikslus orientuoto, su socialiniais partneriais (studentais ir jų tėvais, darbdaviais, visuomeninėmis organizacijomis) glaudžiai suderinto strateginio valstybinio reguliavimo studentų skaičiaus ir studijų programų turinio srityse nebuvimas neretai lemia studijuojančiųjų pasiskirstymo pagal mokslo, profesines sritis neatitiktį darbo rinkos poreikiams, absolventų nepasirengimą savarankiškai darbinei veiklai, bakalauro (ypač koleginių) studijų nuvertėjimą;

2) deklaruojant aukštųjų mokyklų autonomiją tam tikrose srityse (pavyzdžiui, studijų kainos nustatymo srityje), aukštosios mokyklos funkcijų tose srityje įgyvendinimas pagal galiojančią Mokslo ir studijų įstatymo redakciją yra suteikiamas ne iš akademinės bendruomenės atstovų, bet iš visuomenės ir valstybės institucijų atstovų sudaromiems aukštųjų mokyklų valdymo organams (aukštųjų mokyklų taryboms) ir/ar šių valdymo organų renkiamiems aukštųjų mokyklų vadovams. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimu priimtos minėto įstatymo 2012 m. sausio 19 d. pataisos nelaikytinos išsamiais ir pakankamomis sprendžiant nurodytą aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo problemą;

3) aukštųjų mokyklų tarybose didelę daugumą sudarant akademinės bendruomenės nariams, valstybės lygiu detaliau nereglamentuojant tokių tarybų formavimo ir veiklos reglamento gairių, šių tarybų vykdoma aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo visuomeninė priežiūra bei kontrolė neretai praranda veiksmingumą, efektyvumą;

4) valstybės institucijų intervencija (ypač tiesioginė, o ne per aukštųjų mokyklų tarybas) ne tik į valstybinėms aukštosioms mokykloms patikėto turto, bet ir į tokioms mokykloms nuosavybės teise priklausančio turto disponavimo bei valdymo įgyvendinimą negali būti pateisinta aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo visuomeninės priežiūros poreikiu;

5) aukštosioms mokykloms nustatant pareigą užtikrinti akademinės bendruomenės narių akademinę laisvę, tačiau kartu įstatymiškai ribojant šios pareigos įgyvendinimo priemonių pasirinkimą (pavyzdžiui, ribojant disponavimą aukštosioms mokykloms nuosavybės teise priklausančiu turto; aukštųjų mokyklų akademinėi bendruomenei atstovaujantiems valdymo organams nesuteikiant teisės nustatyti studijų kainos), aukščiau nurodytos pareigos perkėlimas aukštosioms mokykloms nelaikytinas socialiai teisingu.

2. Nevalstybinėms aukštosioms mokykloms taikomas studijų programų atitikties valstybės nustatytiems standartams reikalavimas yra betikslis, jei kartu į valstybės nustatomus kriterijus nėra orientuojama ir studijų nevalstybinėse aukštosiose mokyklose kaina. Nevalstybinėse aukštosiose mokyklose nustačius žemas studijų kainas, jos tiesiog nesuteikia galimybių įgyvendinti standartizuotose studijų programose numatytų uždavinių, visapusiškai ir išsamiai perteikti programose numatytų profesinių žinių.

3. Dirbtinai kuriant aukštojo mokslo institucijų binarinę sistemą, sudarytą iš kolegijų ir universitetų, tačiau pamirštant, jog turi iš esmės skirtis ir universitetuose bei kolegijose vykdomų studijų turinys bei orientacija, sudaromos prielaidos kolegijose vykdomų studijų nuvertinimui, ypač turint omenyje tai, kad kolegijos negali vykdyti antrosios pakopos aukštojo mokslo studijų. Tai lemia, jog kolegijų absolventai dažnai turi mažesnes galimybes įsidarbinti, jie yra mažiau vertinami darbo rinkoje, todėl yra priversti tęsti arba iš naujo pradėti studijas universitetuose. Baigiamojo darbo autorės atliktų tyrimų duomenimis, kolegijose vykdomų studijų pernelyg menko orientavimo į studentų parengimą praktinei profesinei veiklai problema įvardija 56 proc. aukštųjų mokyklų studentų (absolventų) ir 44 proc. ekspertų.

PASIŪLYMAI

1. Žvelgiant į šiuo metu darbo rinkoje susiklosčiusią situaciją, bylojančią apie tam tikrų profesijų specialistų didelį perteklių, nusivylimą aukštosiose mokyklose vykdomų studijų kokybe, studentų prastu parengimu savarankiškai darbinei veiklai, tikslinga bent jau per orientacinius kriterijus, strategines nuostatas, studijų kokybės standartus, socialinių partnerių aktyvesnę veiklą netiesiogiai riboti aukštųjų mokyklų autonomiją nustatant į valstybės nefinansuojamas studijas priimamų studentų skaičių, rengiant, tvirtinant, o ypač vykdant studijų programas. Studentų skaičiaus ribojimo atveju tokios priemonės galėtų būti taikomos tik tuo laikotarpiu, kol susireguliuos atitinkamų sričių specialistų pasiūla ir paklausa darbo rinkoje, kol ji daugmaž atitiks valstybės ilgalaikės raidos tikslus. Tokių priemonių taikymui pritaria 66 proc. baigiamojo darbo autorės apklaustų studentų ir trečdalis ekspertų.

2. Siektina mažinti aukštųjų mokyklų tarybose dalyvaujančių akademinės bendruomenės narių skaičių arba tokių narių dalyvavimo aukštųjų mokyklų tarybų veikloje apskritai atsisakyti, kadangi akademinės bendruomenės atstovų (ypač aukštosios mokyklos darbuotojų, administracijos atstovų) dalyvavimas aukštųjų mokyklų tarybų veikloje kelia abejonių dėl tokių tarybų vykdomos aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo visuomeninės priežiūros bei kontrolės efektyvumo, programuoja akademinės bendruomenės narių atstovavimo senate ir aukštosios mokyklos taryboje interesų konfliktus.

3. Mokslo ir studijų įstatymo 79 straipsnio 2 dalies, 83 straipsnio 2 dalies nuostatos, įtvirtinančios Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės teisę be aukštosios mokyklos tarybos pritarimo keisti valstybinės aukštosios mokyklos teritorijos ribas ir aukštosios mokyklos valdomo turto savininkus ar patikėtinius, reikalaujančios perleidžiant ar įkeičiant valstybinei aukštajai mokyklai nuosavybės teise priklausantį nekilnojamąjį turtą gauti Vyriausybės pritarimą, draudžiančios valstybinėms aukštosioms mokykloms investuoti į neribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis ir juos steigti, prieštarauja Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarime suformuluotai doktrinai, todėl turi būti keičiamos, atsisakant aukštosios mokykloms taikomų ribojimų disponuoti joms nuosavybės teise priklausančiu, ne už valstybės lėšas įsigytu turtu bei draudžiant keisti aukštosios mokyklos valdomo turto savininkus ar patikėtinius be aukštosios mokyklos tarybos pritarimo.

4. Būtina detaliau valstybės lygiu reglamentuoti aukštųjų mokyklų tarybų formavimo tvarką ir darbo reglamentą, į šių tarybų sudėtį tiesiogiai įtraukiant darbdavių, visuomeninių organizacijų atstovus, didinant tarybos veikloje dalyvaujančių studentų ir jų tėvų atstovų kiekį, įtvirtinant pakankamai dažną tarybos posėdžių periodiškumą. Socialinių partnerių aktyvesnio dalyvavimo aukštųjų mokyklų tarybų veikloje ir šių tarybų posėdžių periodiškumo tankinimo poreikį įžvelgia net 75 proc. aukštųjų mokyklų studentų (absolventų) ir didžioji dauguma (devyni iš trylikos apklaustųjų) ekspertų.

5. Siekdama pateisinti universitetų ir kolegijų teisinio statuso bei autonomijos turinio skirtumus, valstybė, numatydama studijų programų standartus, turėtų detaliau ir griežčiau reguliuoti universitetuose ir kolegijose vykdomų bakalauro studijų programų turinį (bei atidžiai kontroliuoti tokių programų vykdymą), kad jame aiškiai atsispindėtų kolegijose vykdomų studijų kryptis – studentų parengimas praktinei profesinei veiklai - ir universitetuose vykdomų bakalauro studijų kryptis – bendros erudicijos ugdymas, studijų krypties teorinių pagrindų perteikimas. Priešingu atveju įstatymų leidėjo teiginiai apie universitetuose ir kolegijose vykdomų studijų bei mokslinių tyrimų skirtingą lygį bei kryptis atrodo deklaratyviai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Tarptautiniai teisės aktai:

1. Europos Bendrijos Steigimo Sutartis (suvestinė redakcija) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224&p_query=&p_tr2=2>
2. Europos Parlamento ir Tarybos 2006 m. gruodžio 12 d. direktyva 2006/123/EB dėl paslaugų vidaus rinkoje // Oficialusis leidinys L: 2006-12-27 Nr. 376.
3. United Nations Education, Science and Culture Organization General Assembly's Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel, 11 November 1997 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001604/160495e.pdf>>

II. Lietuvos Respublikos teisės aktai ir su jų parengimu bei priėmimu susiję dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 27-715.
3. Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymas // Valstybės žinios, 2010-02-04, Nr. 15-699.
4. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas // Valstybės žinios, 1991-03-10, Nr. 7-191.
5. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas // Valstybės žinios, 2009-05-12, Nr. 54-2140.
6. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 7, 11, 21, 22, 69 ir 70 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios: 2012-01-28 Nr. 13-554.
7. Lietuvos Respublikos paslaugų įstatymas // Valstybės žinios, 2009-12-28, Nr. 153-6901.
8. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų // Valstybės žinios, 2003, Nr. 71-3216.

9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 12-391.

10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 335 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006-2010 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 39-1394.

11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. 1133 „Dėl Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006-2010 metų plano įgyvendinimo pirmojo etapo 2006-2007 metų priemonių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 126-4789.

12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 732 „Dėl aukštojo mokslo tarptautiškumo skatinimo 2008-2010 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 85-3384.

13. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar kai kurios Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ projektas [interaktyvus].

Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363701&p_query=&p_tr2=>

14. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=316051&p_query=antros%20ir%20tre%20ios%20pakopos%20studij%20kokyb%20E6&p_tr2=2>

15. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 7, 11, 21, 69 ir 70 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto aiškinamasis raštas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416699&p_query=&p_tr2=2>

16. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 6, 13, 67, 68, 69, 70 ir 93 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=394923&p_query=&p_tr2=

17. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 7, 11, 21, 22, 69 ir 70 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416693&p_query=&p_tr2=2>

18. Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo 19, 20, 21, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=371909&p_query=&p_tr2=>

19. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada Mokslo ir studijų įstatymo 6, 13, 67, 68, 69, 70 ir 93 straipsnių pakeitimo įstatymo projektui [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395854&p_query=&p_tr2=>

20. Tėvynės sąjungos siūlymai dėl aukštojo mokslo reformos [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4931&p_d=60864&p_k=1>

III. Specialioji literatūra:

1. Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo nuostatos : studija / [parengė Mindaugas Misiūnas ... [et al.]. Kaunas: Technologija, 2007.

2. Bartkutė I. Naujosios viešosios vadybos paradigmos paveikti aukštojo mokslo institucijų valdymo reformų požymiai. Jurisprudencija: mokslo darbai. 2008, Nr. 4(106). ISSN 1392-6195 p. 60-67.

3. Beare H. Creating the Future School. - London: Routledge Falmer, 2001. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books?id=OINR-qmgHKoC&printsec=frontcover&hl=lt#v=onepage&q&f=false>>

4. Bulajeva T., Duoblienė L. Lietuvos švietimo politikos transformacijos: monografija. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.

5. Caldwell B. J. School Based Management. Education Policy Series. - The International Institute for Educational Planning (IIEP) and The International Academy of Education (IAE), 2005. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001410/141025e.pdf>>

6. Debreczeni P. CARDS Project „Higher Education Mobility: Diploma Recognition Policy and Legislation” // Institutional Autonomy and Accountability (Report to the European Commission), 2002 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:LBk1gdjvivEJ:public.mzos.hr/fgs.axd%3Fid%3D10575+Higher+Education+Mobility+:+Diploma+Recognition+Policy+and'++Institutional+Autonomy+and+Accountability+debreczeni&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESjLYVU_76COZe5NEwPtS8avBBmfg9xWO8vAPBm-3CD0kZQx57guhRuvLnmy1xqDTzwp3CME1Mt80KATtxdNQP6qQHsYFY8mRWaAH9mOuWpwpuoJuKOQ8SbM3L4VHK42D1fcQKr&sig=AHIEtbQDYb4xfKwBcJz1ufQXIwv1BkIPbw>

7. Decentralisation and privatisation in education: the role of the state / edited by J. Zajda. - Dordrecht: Springer, 2006.

8. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos ekspertų atliktos Lietuvos švietimo politikos apžvalgos rekomendacijos / [redaktorė Mimoza Kligienė]. - Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2002.
9. Encyclopædia Britannica Online. Encyclopædia Britannica Inc., 2011. Web. 11 Dec. 2011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/2591/academic-freedom>>
10. Estermann T. University autonomy in Europe: exploratory study / by Thomas Estermann & Terhi Nokkala; European University Association. - Brussels : European University Association, 2009.
11. European glossary on education. Vol. 5. Decision-making, advisory, operational and regulatory bodies in higher education. - Eurydice, Directorate-General for Education and Culture, Brussels, 2007.
12. Higher education governance in Europe : policies, structures, funding and academic staff / EURYDICE, Directorate-General for Education and Culture. - Brussels: EURYDICE European Unit, 2008.
13. Keciorytė V. Aukštojo mokslo principai // Santalka. Filologija. Edukologija, 2008, t. 16, Nr. 4. P. 38-45.
14. Kraujutaitytė L. Aukštojo mokslo demokratiškumo pagrindai: monografija. - Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
15. Lietuvos aukštasis mokslas, 2002 / [rengė: Daina Lukošūnienė ... [et al.]; Mokslo ir studijų departamentas prie Švietimo ir mokslo ministerijos. - Vilnius : Justitia, 2002.
16. Lietuvos aukštasis mokslas. Baltoji knyga: ES PHARE programa „Lietuvos aukštojo mokslo reforma“ / Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija; [parengimas spaudai: Darius Tamošiūnas]. - Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 1999.
17. Pollitt C., Bouckaert G. Public management reform: a comparative analysis. - Oxford: Oxford University Press, 2003.
18. Pūraitė A. Aukštojo universitetinio mokslo valstybinis reguliavimas: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011.
19. Puškorius S. Užsienio šalių universitetų valdymo modelių gairės // Viešojo politika ir administravimas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras. 2007, Nr. 22, ISSN 1648-2603. p. 96-105.
20. Rhodes F. H. T. The Glion Declaration II: The Governance of Universities. Occasional Paper No. 46. - Association of Governing Boards of Universities and Colleges, 2000.

21. Stravinskienė J., Zailskaitė L. Universitetinių aukštųjų mokyklų ryšiai su visuomene: sampratos raida ir ypatybės // Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2008, Nr. 47. P. 141-157.

22. Tamašauskienė Z., Šileika A., Smolenskienė F. Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo problemos ir jų sprendimo kryptys // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2008, Nr. 1 (10). P. 175-185.

23. University autonomy in Europe II. The Scorecard. By Thomas Estermann, Terhi Nokkala & Monika Steinel [interaktyvus] Prieiga per internetą: <http://www.eua.be/Libraries/Publications/University_Autonomy_in_Europe_II_-_The_Scorecard.sflb.ashx>

24. Urbanovič J. Mokyklos autonomijos valdymo modelis: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03 S). - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011.

25. What Is School-Based Management? // Education Human Development Network, The World Bank, Washington, D. C., 2007. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079934475/547667-1145313948551/what_is_SBM.pdf>

26. Želvys R. Aukštojo mokslo plėtra ir akademinė didaktika // Acta paedagogica Vilnensia: mokslo darbų rinkinys. ISSN 1392-5016. T. 14 (2005). p. 169–177.

IV. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d. redakcija) nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 2011-12-28 Nr. 160-7591.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 "Dėl Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo" patvirtintų Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai“ // Valstybės žinios: 2008-02-26 Nr.23-852.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 47 straipsnio (2006 m. liepos 18 d. redakcija) 4 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 5 dalies (2005 m. birželio 30 d. redakcija), 57 straipsnio (2006 m. liepos 18 d. redakcija), 58 straipsnio (2005 m. birželio 30 d. redakcija) 3 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 4 dalies (2005 m. birželio 30 d. redakcija), 60 straipsnio 1 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija), 61 straipsnio 1 dalies (2003 m. balandžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo - Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 22 d. dekretu Nr. 1K-1138 "Dėl kreipimosi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą" išdėstytą prašymą ištirti, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 11 d. nutarimu Nr. 1272 "Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos patvirtinimo" (2006 m. spalio 5 d. redakcija) patvirtintos Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų poreikio nustatymo ir jų skyrimo mokslo ir studijų institucijoms metodikos (2006 m. spalio 5 d. redakcija) 3, 14 punktai neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 40 straipsnio 3 daliai, 41 straipsnio 3 daliai, nutraukimo“ // Valstybės žinios: 2008-03-22 Nr.34-1224; 2008-04-17 Nr.44.

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 11 d. nutarimo Nr. 899 "Dėl Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigybių reikalavimų aprašo, Konkursų valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigas eiti organizavimo, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų atestavimo tvarkos aprašo ir Pedagoginių vardų suteikimo universitetuose tvarkos aprašo patvirtinimo" (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.3.1 punkto, šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) patvirtinto Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų, dirbančių humanitarinių ir socialinių mokslų srityse, pareigybių reikalavimų aprašo (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.2, 2.5, 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 punktų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 962 "Dėl Habilitacijos tvarkos patvirtinimo" patvirtintos habilitacijos tvarkos 3.1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 2007-05-12 Nr.52-2025.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 8 straipsnio 5 dalies, 9 straipsnio 3 dalies, 22 straipsnio 3 dalies, 5 dalies 10, 11 ir 12 punktų, 24 straipsnio 1 dalies 1, 2 ir 5 punktų, 2 ir 7 dalių, 42 straipsnio 4 dalies, 60 straipsnio, 61 straipsnio 1 dalies, 62 straipsnio 1 dalies ir 65

straipsnio 1 ir 2 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 2002-02-08 Nr.14-518.

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos 2001 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo (2000 m. gruodžio 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžetų pajamų dydį ir išlyginimą lemiančių rodiklių tvirtinimo 2001, 2002 ir 2003 metams įstatymo ir Lietuvos Respublikos žemės ūkio ekonominių santykių valstybinio reguliavimo įstatymo 16 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 2002-01-18 Nr.5-186.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 1996-07-17 Nr.67-1628.

8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo normų, nustatančių aukštųjų mokyklų bendrabučių kambarių privatizavimą, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios: 1994-07-01 Nr.50-948.

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 19 d. sprendimas „Dėl pareiškėjo - Lietuvos Respublikos Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d. redakcija) nuostatos neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priėmimo“ // Valstybės žinios: 2010-03-23 Nr.33-1575.

10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. spalio 28 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimo motyvuojamosios dalies II skyriaus 13 punkto nuostatos išaiškinimo“ // Valstybės žinios: 2009-10-31 Nr.130-5652.

11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 18 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimo motyvuojamosios dalies III skyriaus 6.1, 6.2, 7 punktų nuostatų išaiškinimo“ // Valstybės žinios: 2009-12-22 Nr.151-6798.

V. Interneto šaltiniai:

1. Bukelis T. Pasiūlymas Lietuvos aukštųjų mokyklų statuso, nuosavybės ir administravimo reformai. – Kaunas, 2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.lobistas.lt/dokumentai/Pasiulymas%20Lietuvos%20aukstoju%20mokyklu%20statuso,%20nuosavybes.pdf>>

2. Butkus E., Viliūnas G. Universitetų valdymo reforma Europos šalyse [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://neris.mii.lt/mt/straipsniai/200605/reforma.doc>>
3. Daujotis V. Konstitucinio Teismo nutarimas didina aukštojo mokslo stagnaciją // Bernardinai, 2008-07-09 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-07-09-vytautas-daujotis-konstitucinio-teismo-nutarimas-didina-aukstojo-mokslo-stagnacija/3729>>
4. Demokratinės politikos institutas. 2010 m. Lietuvos kolegijų reitingas. Viešoji nuomonė / reputacija [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.dpi.lt/index.php?id=479>>
5. Demokratinės politikos institutas. 2010 m. Lietuvos universitetų reitingas. Viešoji nuomonė [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.dpi.lt/index.php?id=478>>
6. Demokratinės politikos instituto užsakymu tyrimų socialinių ir rinkos tyrimų kompanijos „Macroscope“ atlikto Verslo lyderių ir Lietuvos valstybinių universitetų studentų bei kolegijų studentų požiūrio į aukštojo mokslo kokybę tyrimo ataskaita, 2010-05-17 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tyrimai-internetu.lt/?id=31&nid=31>>
7. Demokratinės politikos instituto užsakymu tyrimų socialinių ir rinkos tyrimų kompanijos „Macroscope“ atlikto Lietuvos verslo lyderių požiūrio į Lietuvos aukštąsias universitetines mokyklas tyrimo ataskaita, 2009-05-05 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.tyrimai-internetu.lt/?id=31&nid=5>>
8. Garalevičiūtė K. Aukštojo mokslo reformą stabdo rektoriai [interaktyvus] // <<http://www.balsas.lt/naujiena/184843/aukstojo-mokslo-reforma-stabdo-rektoriai>>
9. Kurios aukštosios mokyklos išleidžia daugiausiai bedarbių. Veidas.lt, 2011 m. balandžio 2 d. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/kurios-aukstosios-mokyklos-isleidzia-daugiausiai-bedarbiu>>
10. Lietuvos darbo birža. Įsidarbinimo galimybių barometras 2011 metams [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/isidarbinimo_galimybiu_barometras.aspx>
11. Lietuvos mokslo tarybos Mokslo strategijos ir valdymo komisijos darbo grupės parengtas Aukštųjų mokyklų valdymo, kai jos aukščiausiosios institucijos – tarybos – daugumą sudaro socialiniai partneriai, modelio projektas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:bFaWzXJ911YJ:www.lmt.lt/STUDIJO_S/TEKSTAS/AM_valdymas-2005-09-26.doc+Auk%C5%A1t%C5%B3j%C5%B3+mokykl%C5%B3+valdymo,+kai+jos+auk%C5%A>

1%C4%8Diausiosios+institucijos+%E2%80%93+tarybos+%E2%80%93+daugum%C4%85+sudaro+socialiniai+partneriai,+modelio+projektas&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>

12. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras. Lietuvos švietimas skaičiais 2010: studijos. - Vilnius, 2011 [interaktyvus].

Prieiga per internetą:
<http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/apzvalgos/skaiciai_Studijos%202010.pdf>

13. Mykolo Romerio universiteto rektoriaus 2010 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/apie_mru/dokumentai/2010_mru_rektoriaus_ataskaita.pdf

14. Sakalas A. Nusikaltimas valstybės vardu [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-03-03-aloyzas-sakalas-nusikaltimas-valstybes-vardu/3295>>

15. Suprun O. Aukštojo mokslo reformai reikalinga reforma [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.technologijos.lt/p/spausdinti?name=straipsnis-7067>>

16. Viliūnas G. Kaip pertvarkyti Lietuvos universitetus [interaktyvus] // <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-08-15-giedrius-viliunas-kaip-pertvarkyti-lietuvos-universitetus/2772>>

17. Vilniaus universitetas. Universiteto naujienos. Dėmesio centre – aukštųjų mokyklų autonomija. 2011-09-23, Viktoras Denisenko, „Universitas Vilnensis“ [interaktyvus] Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/bendruomenei/pokyciai/24168-demesio-centre--aukstuju-mokyklau-autonomija>>

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe siekiama atskleisti aukštųjų mokyklų autonomijos sampratą, formas ir turinį, įvertinti galiojantį Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos teisinį reguliavimą ir šiuolaikines aukštojo mokslo reformas, atskleisti Lietuvos aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo praktines problemas.

Pirmasis baigiamojo darbo skyrius yra labiau teorinio pobūdžio, skirtas aukštųjų mokyklų ir jų autonomijos sampratos, jos sudėtinių elementų teisinio reguliavimo analizei, tokio teisinio reguliavimo problematikos identifikavimui, doktrinos ir teisinio reguliavimo sankirtos taškų aukštųjų mokyklų autonomijos srityje išskyrimui. Pirmajame skyriuje atliekamas tyrimas yra struktūriškai skirstomas atsižvelgiant į Lietuvos teisės aktuose ir Konstitucinio Teismo praktikoje dažniausiai skiriamas pagrindines ir aktualiausias, konstitucinės doktrinos požiūriu labiausiai problemiškas aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo sritis (studentų skaičiaus nustatymas, studijų kainos nustatymas, studijų programų turinio formavimas; per aukštųjų mokyklų tarybų veiklą vykdoma aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo visuomeninė priežiūra bei kontrolė, aukštųjų mokyklų tarybų formavimo tvarka, įgaliojimų apimtis, veiklos reglamentas; disponavimo aukštosios mokykloms priklausančiu ir joms patikėtu turtu tvarka).

Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje atlikta teorinė analizė yra svarbi kaip pagrindas antrajame baigiamojo darbo skyriuje atliktam praktiniam tyrimui, kurio metu analizuojama, kaip aukštųjų mokyklų autonomijos teisinio reguliavimo problematika įtakoja autonomijos įgyvendinimo efektyvumą, aukštojo mokslo kokybę, kitus akademinėms bendruomenėms ir visuomenei (valstybei) svarbius aukštųjų mokyklų veiklos aspektus. Antrajame skyriuje analizuojamos tokios aukštųjų mokyklų autonomijos įgyvendinimo keliamos problemos, kaip aukštosiose mokyklose studijuojančių studentų skaičiaus ir pasiskirstymo pagal mokslo sritis neatitiktis darbo rinkos ir žinių visuomenės poreikiams, studijų programų menka orientacija į studentų parengimą savarankiškai profesinei veiklai, studijų kainos neatitikimas studijų kokybei, studijų komercializavimo tendencijos, aukštųjų mokyklų atskaitomybės ir bendravimo (bendradarbiavimo) su visuomene žema kultūra.

Raktiniai žodžiai: mokykla, aukštoji mokykla, universitetas, kolegija, autonomija, aukštųjų mokyklų autonomija

SUMMARY

The legal grounding of higher education autonomy and its implementation problems

The author of the final paper seeks to reveal the concept of higher schools autonomy, its forms and content, to evaluate the applicable regulation on Lithuanian higher schools autonomy and modern reforms of higher education, to reveal the practical problems of Lithuanian higher schools autonomy implementation.

The first chapter of the final paper is a little bit more into a theoretical tone and devoted towards the analysis of the legal regulation of higher schools autonomy concept, its forming elements, towards the identification of the problems of such regulation, doctrine and legal regulation intersection point's exclusion in the sphere of higher schools autonomy. The research, laid down in the first chapter, is structurally constructed concerning the main, most actual and at the same time most problematical referred to the constitutional doctrine spheres of higher schools autonomy implementation, that are pointed out in the legal acts of Lithuanian republic and Constitutional Court's practice. These fields are: setting of student quantities and studies price, formation of studies programs' contents; through the activities of higher schools councils exercised higher schools autonomy implementation's public supervision and control, higher schools councils formation order, council's authorities' scope, the regulation of councils activities; the order of disposal of higher schools property, that belongs to schools on the right of ownership or trust).

Analysis, fulfilled in the first chapter of the final paper, is important as grounding for the practical research, exercised in the second chapter of the final paper. In the second chapter the author of the final paper analyses how problems of higher schools autonomy regulation influences the effectiveness of higher schools autonomy realization, the quality of higher education, other aspects of higher schools activities, important to the academic communities and society (state). In the second chapter the author analyzes such problems, caused by the exercise of higher schools autonomy, as higher schools students quantities and repartitions in the sphere of studies directions contradiction to the needs of labor market and information society, low orientation of studies programs towards the students preparation for the individual professional activities, disproportion between studies price and studies quality, tendencies of studies commercialization, low level of culture of higher schools accountability and communication (collaboration) towards society.

Key words: school, higher school, university, college, autonomy, higher schools
autonomy

KLAUSIMYNAS

Esu Mykolo Romerio universiteto studentė Justina Valukonytė, rašau baigiamąjį darbą tema „Aukštųjų mokyklų autonomijos teisinis pagrindimas ir įgyvendinimo aktualijos“. Rašant baigiamąjį darbą, man labai praverstų Jūsų nuomonė apie įvairius Lietuvos aukštųjų mokyklų veiklos, aukštųjų mokyklų autonomijos aspektus.

Maloniai prašau skirti šiek tiek laiko atsakymams į žemiau pateiktus klausimus. Atsakydami į klausimus, galite rinktis vieną ar kelis Jums tinkančius atsakymų variantus arba savo nuožiūra įrašyti kitokią atsakymą.

1. Jūsų nuomone, kokių veiksmų turėtų būti imamasi siekiant sureguliuoti aukštosiose mokyklose studijuojančių asmenų pasiskirstymo pagal mokslo, profesines sritis neatitiktį darbo rinkos poreikiams?

a) turėtų būti mažinamas (didinamas) į valstybės finansuojamas studijas priimamų studentų skaičius;

b) turėtų būti mažinamas (didinamas) į valstybės finansuojamas studijas priimamų studentų skaičius, o taip pat Vyriausybė turėtų įtakoti (pavyzdžiui, riboti) į valstybės nefinansuojamas studijas priimamų studentų skaičių;

c) aukštosiose mokyklose studijuojančiųjų pasiskirstymas pagal mokslo, profesines sritis yra daugmaž subalansuotas darbo rinkos poreikiams;

d) kita _____.

2. Jei manote, kad valstybė turėtų riboti ir valstybės nefinansuojamose studijose studijuojančių studentų skaičių, tuomet, Jūsų nuomone, koku būdu tai turėtų būti daroma?

a) kiekvienais metais Vyriausybė turėtų tvirtinti tiek valstybės finansuojamose, tiek valstybės nefinansuojamose vietose studijuojančių asmenų skaičių;

b) valstybės nefinansuojamose studijose studijuojančių asmenų skaičių turėtų nustatyti aukštųjų mokyklų akademinės tarybos (senatai), privalomai remdamosis (remdamiesi) Vyriausybės patvirtintais kriterijais;

c) Vyriausybė galėtų riboti valstybės nefinansuojamose studijose pagal tam tikras programas studijuojančių asmenų skaičių, tačiau tik laikinai, kol išnyks tos srities specialistų ženklų perteklių darbo rinkoje rodantys požymiai;

d) kita _____.

3. Koku būdu turėtų būti sprendžiama darbdavių nurodoma aukštųjų mokyklų absolventų nepasirengimo praktinei profesinei veiklai problema?

a) valstybės institucijos arba visuomeninės priežiūros funkcijas atliekančios aukštųjų mokyklų tarybos turėtų apribuoti (tvirtinti) studijų programas;

b) valstybės institucijos arba visuomeninės priežiūros funkcijas atliekančios aukštųjų mokyklų tarybos turėtų atidžiau kontroliuoti studijų programų vykdymą;

c) valstybės lygiu turėtų būti tvirtinamos studijų programų turinio gairės, tokių programų formavimo orientaciniai kriterijai, numatantys ilgesnes praktinių užsiėmimų, profesinės praktikos atlikimo trukmes, įpareigojantys skirti didesnę dėmesį praktinių įgūdžių ugdymui;

d) aukščiau įvardintos problemos Lietuvoje neišgelgiu;

e) kita _____.

4. Jūsų nuomone, kodėl koleginės studijos yra mažiau vertinamos darbo rinkoje ir apskritai visuomenėje, nors pagal Mokslo ir studijų įstatymą būtent jos turėtų būti labiau (nei universitetinės bakalauro studijos) orientuotos į studentų parengimą praktinei profesinei veiklai?

a) universitetuose ir kolegijose dėstomų programų turinys iš esmės nesiskiria, o dėstymo lygis universitetuose yra aukštesnis;

b) kolegijose tvirtinamos studijų programos nėra pakankamai orientuotos į studentų parengimą praktinei profesinei veiklai;

c) kolegijos neturi teisės vykdyti magistrantūros studijų, todėl jose įgytas išsilavinimas yra mažiau vertinamas;

d) aukščiau įvardintos problemos Lietuvoje neišgelgiu;

e) kita _____.

5. Mokslinėje literatūroje ir viešojoje erdvėje neretai išsakoma nuomonė, jog visuomeninės priežiūros funkciją atliekančių aukštųjų mokyklų tarybų veikla nėra efektyvi. Jūsų nuomone, kodėl?

a) aukštųjų mokyklų tarybos posėdžiauja nepakankamai dažnai, nėra išgilinusių į aukštųjų mokyklų veiklos problemas;

b) nemažą dalį aukštųjų mokyklų tarybų narių sudaro ir akademinės bendruomenės (aukštųjų mokyklų) atstovai, todėl tarybos negali veiksmingai vykdyti aukštųjų mokyklų veiklos visuomeninės priežiūros;

c) aukštųjų mokyklų tarybų funkcijos, įgaliojimai yra per menki siekiant užtikrinti, kad aukštosios mokyklos veiktų visuomenės interesais. Taryboms turėtų būti suteikti platesni įgaliojimai _____ (nurodykite, _____ kokie):

_____ ;
d) aukštųjų mokyklų tarybų sudėtyse trūksta darbdavių, studentų ir jų tėvų, visuomeninių organizacijų atstovų, žurnalistų, visuomenės veikėjų ir pan., kurie būtų labiau nei švietimo ir mokslo ministro skiriami valdininkai suinteresuoti aukštųjų mokyklų veiklos kokybės gerinimu;

e) aukščiau įvardintos problemos neišgelgiu;

f) kita _____.

6. Ar, Jūsų nuomone, Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas aiškinanti Konstitucinio Teismo doktrina aukštųjų mokyklų autonomijos principo atžvilgiu atitinka visuomenės interesus?

a) neatitinka, nes:

1) esant tam tikros srities specialistų pertekliui darbo rinkoje, valstybės institucijoms turėtų būti suteikta teisė riboti ir į valstybės nefinansuojamas studijas priimamų studentų skaičių;

2) siekiant gerinti studijų kokybę ir aukštųjų mokyklų absolventų pasirengimą praktinei profesinei veiklai, valstybės institucijoms ar aukštosiose mokyklose veikiančioms visuomeninės priežiūros funkcijas vykdančioms taryboms turėtų būti suteikta teisė aprobuoti studijų dalykų programas;

3) valstybės institucijoms arba aukštųjų mokyklų taryboms turėtų būti suteikta teisė tvirtinti studijų kainas;

4) aukštųjų mokyklų taryboms turėtų būti suteikta teisė rinkti aukštosios mokyklos rektorių, tvirtinti rektoriaus veiklos ataskaitą;

5) aukštųjų mokyklų tarybos turėtų nustatyti aukštosios mokyklos darbuotojų parinkimo ir vertinimo principus; studijų kainą; studijų vietų skaičių; tvirtinti aukštosios mokyklos metinę pajamų ir išlaidų sąmatą; tvirtinti aukštosios mokyklos reorganizavimo arba likvidavimo planus (tinkamą pabraukite);

6) kita _____ ;

b) atitinka.

7. Jūsų nuomone, kuriose srityse aukštųjų mokyklų autonomijos ribos turėtų būti siaurinamos arba platinamos?

- a) studentų skaičiaus nustatymo srityje: 1) siaurinamos; 2) platinamos;
- b) studijų programų turinio formavimo srityje: 1) siaurinamos; 2) platinamos;
- c) studijų programų skaičiaus nustatymo srityje: 1) siaurinamos; 2) platinamos;
- d) studijų kainos nustatymo srityje: 1) siaurinamos; 2) platinamos;
- e) aukštųjų mokyklų akademinė tarybų (senatų) įgaliojimų apimtys ir turinio srityje: 1) siaurinamos; 2) platinamos;
- f) disponavimo aukštosioms mokykloms priklausančiu turtu srityje: 1) siaurinamos; 2) platinamos;
- g) disponavimo aukštosioms mokykloms patikėtu turtu srityje: 1) siaurinamos; 2) platinamos;
- h) kita: 1) siaurinamos _____;
- 2) platinamos _____;
- i) galiojančiuose teisės aktuose nustatytos aukštųjų mokyklų autonomijos ribos yra optimalios.

ANKETA

Esu Mykolo Romerio universiteto studentė Justina Valukonytė, rašau baigiamąjį darbą tema „Aukštųjų mokyklų autonomijos teisinis pagrindimas ir įgyvendinimo aktualijos“. Rašant baigiamąjį darbą, man labai praverstų Jūsų nuomonė apie įvairius aukštųjų mokyklų veiklos, aukštųjų mokyklų autonomijos aspektus.

Maloniai prašau skirti šiek tiek laiko atsakymams į žemiau pateiktus klausimus. Atsakydami į klausimus, galite rinktis vieną ar kelis Jums tinkančius atsakymų variantus arba savo nuožiūra įrašyti kitokį atsakymą.

1. Ar valstybė turėtų reguliuoti (pavyzdžiui, riboti) ne tik į valstybės finansuojamas studijas, bet ir į valstybės nefinansuojamas studijas priimamų studentų skaičių?

- a) taip;
- b) ne.

2. Ar valstybė turėtų nustatyti studijų kainas?

- a) taip;
- b) ne.

3. Ar Jus tenkina Lietuvos aukštosiose mokyklose vykdomų studijų kokybė?

- a) taip;
- b) ne.

4. Ar studijų kaina aukštosiose mokyklose daugeliu atveju atitinka studijų kokybę?

- a) taip;
- b) ne.

5. Ar valstybės institucijos turėtų aprobuoti (tvirtinti) universitetuose dėstomų dalykų programas?

- a) taip;
- b) ne.

6. Ar Lietuvos aukštosios mokyklos daugeliu atveju tinkamai parengia studentus savarankiškai darbinei (praktinei) veiklai?

- a) taip;
- b) ne.

7. Ar, Jūsų nuomone, aukštųjų mokyklų valdymo organai, priimdami sprendimus dėl mokyklų veiklos, studijų, pakankamai atsižvelgia į visuomenės, studentų interesus?

- a) taip;
- b) ne.

8. Ar, Jūsų nuomone, yra užtikrinamas studentų, darbdavių, visuomenės atstovų pakankamas dalyvavimas aukštosios mokyklos valdyme?

- a) studentų – taip;
- b) darbdavių – taip;
- c) kitų visuomenės atstovų – taip;
- d) studentų – ne;
- e) darbdavių – ne;

f) kitų visuomenės atstovų – ne;

g) kita _____.

9. Ar, Jūsų nuomone, universitetuose ir kolegijose vykdomų bakalauro studijų programos, studijų turinys iš esmės skiriasi?

a) taip;

b) ne.

10. Ar kolegijas baigę studentai yra geriau pasirengę praktinei veiklai, nei universitetų bakalauro studijas baigę studentai?

a) taip;

b) ne.

11. Ar kolegijoms reikėtų leisti vykdyti magistrantūros studijas?

a) taip;

b) ne.

12. Ar baigę kolegiją svarstote apie galimybę studijuoti universitete?

a) taip;

b) ne.

13. Ar po kolegijos baigimo stotumėte studijuoti į universiteto magistrantūros studijas, jei kolegijoje būtų vykdomos magistrantūros studijos?

a) taip;

b) ne.

14. Ar baigus universitetą yra lengviau įsidarbinti nei baigus kolegiją?

a) taip;

b) ne.

15. Jei į ankstesnį klausimą atsakėte „taip“, tuomet kodėl, Jūsų nuomone, baigus universitetą yra lengviau įsidarbinti nei baigus kolegiją?

a) universitete perteikiamų žinių lygis yra aukštesnis;

b) darbdaviai tradiciškai palankiau žiūri į universitetus baigusius studentus;

c) kolegijose nėra magistrantūros studijų, todėl koleginis išsilavinimas nėra pilnavertis;

d) kita _____.